

Затверджено
Наказ Вищого навчального закладу Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»
18 квітня 2019 № 88-Н

Форма № П-4.04

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**
Навчально-науковий інститут бізнесу та сучасних технологій
Форма навчання заочна
Кафедра фінансів та банківської справи

Допускається до захисту
Завідувачка кафедри _____ О. В. Яріш
(підпис, ініціали та прізвище)
«_____» _____ 2021 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему:

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРЕДИТНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ
(за офіційними статистичними матеріалами Національного банку України)

зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
освітня програма «Фінанси і кредит»
освітнього ступеня магістра

Виконавець роботи Акіншина Олена Володимирівна

(підпис, дата)

Науковий керівник к.е.н., доц. Прасолова Світлана Павлівна

(підпис, дата)

Рецензент Єрмакова Тетяна Михайлівна

ПОЛТАВА 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ КРЕДИТНОГО РИНКУ	6
1.1 Сутність і зміст кредитного ринку та його місце у фінансовій системі країни	6
1.2 Умови та особливості функціонування кредитного ринку у країні ...	13
1.3 Формування інфраструктури кредитного ринку країни	22
Висновки за розділом 1.....	32
РОЗДІЛ 2 ДІАГНОСТИКА СТАНУ ТА ДИНАМІКИ РОЗВИТКУ КРЕДИТНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ	34
2.1 Оцінка сучасного стану та динаміки розвитку кредитного ринку в Україні	34
2.2 Оцінка ролі фінансово-кредитних установ у функціонуванні кредитного ринку України	45
2.3 Аналіз факторів, що визначають розвиток кредитного ринку в Україні на сучасному етапі.....	58
Висновки за розділом 2.....	65
РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРЕДИТНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ.....	67
3.1 Проблеми розвитку кредитного ринку в Україні	67
3.2 Удосконалення системи управління кредитним ризиком як важливий напрям забезпечення розвитку кредитного ринку України	76
3.3 Напрями оптимізації функціонування кредитного ринку в Україні... ..	88
Висновки за розділом 3.....	98
ВИСНОВКИ.....	100
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ.....	105
ДОДАТКИ.....	114

ВСТУП

Кредитний ринок являється визначальним елементом фінансового ринку, який безпосередньо має вплив на фінансову систему України і сприяє економічному розвитку країни.

На сьогодні, в умовах внутрішніх політичних, економічних проблем в державі, а також враховуючи зовнішні фактори, в тому числі і завдяки поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» відбувається спад попиту на позиковий капітал, який призводить до згортання кредитного ринку.

Потрібно відмітити, що неефективність кредитного ринку проявляється передусім завдяки існуванню недосконалості функціонування вагової його складової – банківської системи. Адже кредитний ринок повинен забезпечувати ефективне розподілення коштів для розвитку економіки країни в цілому.

На сьогодні, на кредитному ринку все ще існують проблеми, як регулятивного, так і організаційного характеру. А тому, дослідження стану та визначення перспектив розвитку кредитного ринку України є досить актуальним.

Дослідження теоретичних основ та практичних аспектів ефективного функціонування кредитного ринку є предметом вивчення великої кількості вітчизняних та іноземних науковців. Зокрема, вагомий внесок в обґрунтування теоретичних засад та практичних рекомендацій щодо утворення та функціонування кредитного ринку здійснили такі вітчизняні вчені, як В. Опаріна, В. Федосова, О.В. Бикова, О.В. Марченко, Т. Г. Васильців, С. М. Лихолат, О. О. Гудзовата, Н.В. Височанський, Я.М. Гричишин та інші.

Разом з тим, ще й донині залишаються не вирішені питання щодо ефективності функціонування кредитного ринку в Україні, які виокремлюють завдання для наукових досліджень в зазначеній галузі фінансів.

Метою дипломної роботи є дослідження стану кредитного ринку з метою розробки напрямів ефективного його функціонування та розвитку в Україні.

Для досягнення мети дипломної роботи потрібно вирішити наступні завдання:

- розглянути сутність і зміст кредитного ринку та його місце у фінансовій системі країни;
- з'ясувати умови та особливості функціонування кредитного ринку в Україні;
- оцінити формування інфраструктури кредитного ринку в Україні;
- оцінити сучасний стан кредитного ринку в Україні;
- проаналізувати кредитну діяльність фінансово-кредитних установ та їх роль у функціонуванні кредитного ринку країни;
- проаналізувати фактори, що впливають на ефективність функціонування кредитного ринку в Україні;
- виявити проблеми розвитку кредитного ринку в Україні;
- розробити шляхи удосконалення системи управління кредитними ризиками;
- визначити напрями оптимізації функціонування кредитного ринку.

Об'єктом дослідження є процес функціонування кредитного ринку України. Предметом дослідження виступає сукупність теоретичних, методологічних та практичних аспектів, пов'язаних з функціонуванням кредитного ринку України.

Методологічною основою дослідження є методичні розробки та напрацювання вітчизняних науковців з приводу функціонування кредитного ринку та виявлення перспектив його розвитку. В процесі написання дипломної роботи були застосовані монографічний метод дослідження, математично - статистичні методи, методи математичного програмування, економічної статистики, методи фінансового аналізу, прийоми синтезу, аналізу та групування, блок - схеми тощо.

Інформаційною базою дослідження є чинні нормативно-правові, законодавчі акти у сфері цивільного права, внутрішні положення, інструкції, рекомендації Національного банку України, інші документи організаційного та регулюючого характеру, офіційні статистичні матеріали за 2015 – 2019 рр. щодо

стану розвитку кредитного ринку України, у тому числі електронні дані баз Національного банку України, Міністерства фінансів України, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у дослідженні методики аналізу стану кредитного ринку України, а також обґрунтуванні перспектив його розвитку.

Результати дослідження частково пройшли апробації завдяки ознайомленню науковців із результатами дослідження на II Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток фінансового ринку в Україні: загрози, проблеми та перспективи» у м. Полтава 22 жовтня 2020 року.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ КРЕДИТНОГО РИНКУ

1.1 Сутність і зміст кредитного ринку та його місце у фінансовій системі країни

Ринок - одне з основних понять господарської практики і економічної теорії. В економічній літературі, присвяченій дослідженню різних ринків, як правило, не приділяється належної уваги розкриттю сутності самого поняття [12, с. 35]. Ринок сприймається як якась даність. Дослідники обмежуються найчастіше лише визначенням ринку. Різноманіття підходів до визначення даного поняття свідчить про те, що теоретично питання про зміст ринку опрацьовано недостатньо. Зміна поняття «ринок» було пов'язано і з етапами розвитку суспільного виробництва [9, с. 32].

Спочатку ринок розглядався як базар, місце роздрібної торгівлі, ринкова площа. Це саме спрощене, вузьке розуміння ринку. Пояснюється воно тим, що ринок з'явився ще в період розкладу первісного суспільства, коли обмін між громадами тільки ставав більш-менш регулярним, набував форму товарного обміну [5, с.135].

Під терміном «ринок» слід розуміти не ринкову площу, а район, де відносини покупців і продавців вільні, ціни легко і швидко вирівнюються. Таке визначення ринку доповнюється просторовою характеристикою. З розвитком товарно-грошових відносин виникає розуміння ринку як форми товарного і товарно-грошового обміну [4, с. 45].

Ринок являє собою безліч продавців, покупців і товарів. Покупець вільний вибрати товар, який за ціною і якістю відповідає його потребам, продавець - продати товар по влаштовує його ціною. На ринку відбувається урівноваження попиту і пропозиції. Попит - це кількість товару, яку покупці готові купити за певною ціною. Пропозиція - це кількість товару, яку продавці готові продати за певною ціною. На співвідношення попиту і пропозиції активно впливає

конкуренція, яка неминуче виникає між продавцями. Саме вона не дозволяє продавцям встановлювати ціну, яка перевищує суспільно необхідні витрати. Все викладене має знайти відображення у визначенні ринку. Ринок як економічна категорія являє собою відносини, що відображають процес взаємодії інтересів покупців і продавців з метою набуття конкурентного рівноваги між попитом і пропозицією на товари і послуги [15, с. 49].

Найважливішою характеристикою ринку, що визначає загальні умови його функціонування, є ступінь розвитку на ньому конкурентних відносин. Конкуренція - змагальність господарюючих суб'єктів, при якій їх самостійні дії ефективно обмежують можливість односторонньо впливати на загальні умови обігу товарів на відповідному товарному ринку. Таким чином, конкуренція - це базовий регулятор ринкових процесів [13, с. 63].

Розглядаючи істотний зв'язок між суб'єктами ринку, що обумовлює його розвиток, конкуренція дозволяє ринку вирішувати, що (пропозиція товарів), як (виробничі технології) і для кого (розподіл доходів) слід виробляти. Кількісний розподіл числа учасників торгових угод на стороні попиту і пропозиції впливає на розвиток конкуренції на ринку.

За ступенем розвитку конкуренції виділяють дев'ять типів ринку (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1 - Схема ринкових форм

Попит (Пропозиція)	Багато	Декілька	Один
Багато	Поліполія (досконала і монополістична конкуренція)	Олігополія	Монополія
Декілька	Олігопсонія	Двостороння олігополія	Обмежена монополія
Один	Монопсонія	Обмежена монопсонія	Двостороння монополія

Джерело: [15, с. 82]

Серед всіх видів ринків кредитний ринок відіграє одну з найбільш важливих ролей. Сам термін «кредитний ринок» широко застосовується практиками та вченими-економістами, однак до теперішнього часу належної уваги розкриттю

сутності цього поняття не приділялося. У більшості випадків дослідники обмежувалися лише визначенням кредитного ринку. Різноманіття підходів до визначення даного поняття свідчить про те, що теоретично питання про зміст кредитного ринку опрацьовано недостатньо [14, с. 57].

Необхідно провести комплексне дослідження змісту кредитного ринку, об'єктивних основ його функціонування, закономірностей розвитку, еволюції учасників ринку, кредитних продуктів, інфраструктури. Підхід до кредитного ринку як до пропорційної і постійно розвивається системи дозволить більш ефективно здійснювати регулювання кредитного ринку, сприятиме підвищенню конкурентоспроможності українських кредитних організацій на глобальному ринку, інтегрування кредитного ринку в нову модель економічного зростання.

Кредитний ринок як економічна категорія є приватним проявом категорії «ринок» [21, с. 45]. Підходи до визначення кредитного ринку різноманітні. У деяких випадках визначення концентрують увагу лише на одній з граней даної категорії: на об'єкті або суб'єктах ринкових відносин:

1. «Кредитний ринок являє собою сферу ринкових відносин, в якій відбувається акумулювання, розподіл і перерозподіл кредитних ресурсів, необхідних для забезпечення безперервності і ефективності суспільного відтворення» [36, с. 47];

2. «кредитний ринок - це сукупність фінансових інститутів, що здійснюють кредитні операції» [45, с. 68].

Визначення кредитного ринку як сукупності фінансових інститутів, що здійснюють кредитні операції, не тільки звужує категорію до суб'єктів відносин, а й обмежує перелік суб'єктів фінансовими організаціями, виключаючи не фінансові і домашні господарства, які відіграють важливу роль в кредитних відносинах [48, с. 53].

Деякі визначення показують місце кредитного ринку в системі ринкових відносин, його структуру, але не розкривають суті: «кредитний ринок - частина фінансового ринку, що утворює ринок позичкового капіталу; включає грошовий

ринок, ринок довгострокових кредитів, ринок фінансових посередників» [46, с. 1095].

Існують визначення, які розкривають об'єкти і суб'єкти відносин, проте залишаються неясними мета і спосіб організації цих відносин з точки зору ринку: «кредитний ринок - це економічний простір, де організуються відносини, зумовлені рухом вільних грошей між позичальниками і кредиторами на умовах повернення і платності» [62, с. 72].

Кредитний ринок доцільно розглянути як економічну категорію, тобто виділити повторювані істотні відносини, при яких зміни одних явищ викликає певну зміну інших. Перш за все необхідно підкреслити, що кредитний ринок - це відносини між продавцем і покупцем кредитних послуг. Відносини відображають процес їх взаємодії в процесі попиту і пропозиції на кредитні послуги та завершуються в момент встановлення конкурентного рівноваги, тобто укладення договору на надання послуги. Кредитний ринок як економічна категорія являє собою відносини, що відображають процес взаємодії інтересів кредиторів і позичальників з метою встановлення конкурентного рівноваги між попитом на кредитні послуги та їх пропозицією.

К.В. Солоднікова опрацювавши роботи С. Маслової, В. Ходаківської, М.Савлука, О.Василика, В.Шелудько, Ю.Коробова визначає кредитний ринок, як «елемент фінансового ринку, який регулює механізм взаємин запозичення фінансових ресурсів між усім учасниками кредитних відносин. Водночас кредитний ринок виступає як своєрідний механізм, за допомогою якого відбувається спрямування вільних грошових коштів на потреби розвитку реального сектору економіки» [70, с. 845].

І.Є. Труш спираючись на точку зору С. Еш визначає кредитний ринок, «як специфічну сферу економічних відносин, де об'єктом операцій виступає наданий на певних умовах у позику капітал. Кредитний ринок - це механізм, за допомогою якого встановлюються взаємозв'язки між підприємствами і громадянами, що потребують грошових коштів, та організаціями і громадянами, що можуть їх надати (позичити) на певних умовах» [71, с. 98].

М.Л. Швайко в свою чергу трактує кредитний ринок «як інституційно впорядкований механізм акумуляції та алокації кредитних ресурсів, представлений функціонуванням банківських і небанківських кредитних інститутів, що забезпечують пропозицію кредитних ресурсів через банківський, небанківський і фондовий канали та задовольняють попит на них суб'єктів національної економіки» [73, с. 33].

Разом з тим, О.Ю. Швець схиляється до трактування кредитного ринку, як сукупності кредитних відносин, фінансово-кредитних інститутів та певних встановлених організаційно-правових норм, що у своїй єдності та взаємодії забезпечують можливість руху кредиту в різних формах між суб'єктами економіки на національному і міжнародному рівнях [75, с. 144].

Л.Б. Штефан., враховуючи твердження таких науковців, як Дяківа Р., Маслової С., Опалова О., Опаріна В., Дем'яненко М., Смолянської О., Оспіщевої В. у визначенні сутності кредитного ринку, пропонує тлумачити кредитний ринок, як економічний простір, регламентований державою, де виникають відносини, зумовлені рухом позикового капіталу між позичальниками і кредиторами на загальних принципах кредитування, в яких беруть участь фінансові посередники та гаранті. [76, с. 89].

В економічній літературі дискусійними залишаються питання співвідношення кредитного ринку і ринку позикових капіталів. З одного боку, слід погодитися з тими вченими, які трактують ринок позикових капіталів як більш широке по відношенню до кредитного ринку поняття: «з функціональної точки зору ринок позикових капіталів - це система ринкових відносин, що забезпечують акумуляцію тимчасово вільних грошових коштів і перерозподіл останніх в цілях забезпечення кредитом відтворювального процесу, розвитку окремих інституційних одиниць, секторів і галузей економіки, а також розвитку економіки в цілому і задоволення індивідуальних потреб конкретних членів суспільства. З інституційної точки зору ринок позикових капіталів являє собою сукупність фінансово-кредитних установ, бірж і інститутів, через які здійснюється рух позичкового капіталу» [78, с. 43].

З функціональної точки зору ринок позикових капіталів можна охарактеризувати як організаційну форму купівлі-продажу позичкового капіталу з метою забезпечення потреби в ньому господарюючих суб'єктів, держави і приватних осіб. З інституційної точки зору його зазвичай розглядають як сукупність кредитно-фінансових установ і фондових бірж, які організують рух позичкового капіталу, тобто здійснюють посередництво при русі тимчасово вільних грошових коштів від їх власників до користувачів. До його складу входять кредитний ринок, ринок цінних паперів і та частина валютного ринку, на якій здійснюються валютні депозитно-позичкові операції [74, с. 83].

Дійсно, в процес акумулювання і перерозподілу тимчасово вільних грошових коштів залучені не тільки кредитні установи, а й біржі, фінансові посередники, що забезпечують запозичення за допомогою емісії та розміщення цінних паперів. Самі кредитні організації випускають облігації, сек'юритизують кредити, тобто виступають як суб'єкти ринку позикових капіталів, здійснюючи свою діяльність за межами кредитного ринку.

З іншого боку, поняття кредитного ринку ширше поняття ринку позикових капіталів, так як кредит крім грошової форми може мати товарну при продажу товарів з відстрочкою платежу [60, с. 15].

Враховуючи всі вищерозглянуті визначення під кредитним ринком будемо розуміти економічну категорію, яка характеризується договірним характером, визначає певні соціально-економічні зв'язки, які утворюють кредитні відносини і здійснюються на підставі укладених кредитних угод.

Кредитний ринок, як економічна категорія виражає соціально-економічні відносини, які формують зрештою його суть, тобто зв'язки і відносини як усередині самого ринку, так і у взаємодії з іншими економічними категоріями.

Кредитний ринок охоплює ту частину фінансового ринку, яка функціонує на основі укладення кредитних угод, він має договірний характер [77, с. 781].

Потрібно відмітити, що функціонування кредитного ринку забезпечують факт існування кредитних відносин та кредитної системи (рис.1.1).

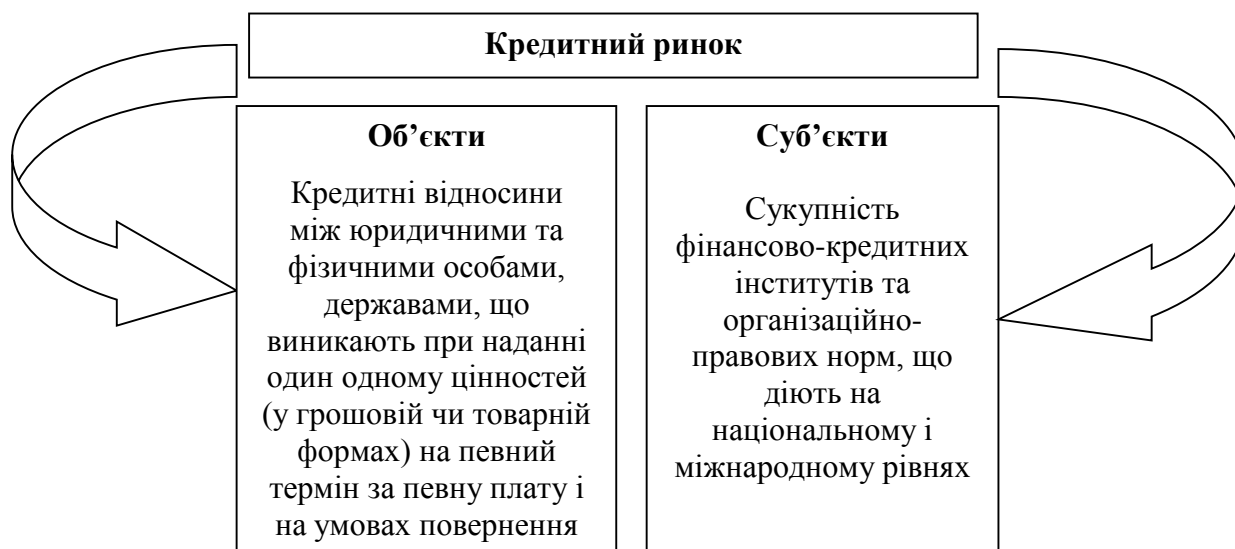

Рисунок 1.1 - Складники кредитного ринку

Примітка. Складено за даними [6, с. 587]

Кредитний ринок забезпечує суб'єктам господарювання жвавий шлях до ресурсів. Така прерогатива дуже важлива, як з точки зору фінансового забезпечення знадоб певних суб'єктів, так і з позицій функціонування усієї фінансової системи. Зростання масштабів накопичення грошового капіталу в умовах глобалізації зумовило розвиток кредитного ринку як інституційної складової фінансового ринку. Через кредитний ринок такий капітал перерозподіляється у ті галузі та сфери національної економіки, які мають можливість забезпечити максимальну на той момент норму прибутку. У подібний спосіб відбувається переливання капіталу між сферами економіки та суб'єктами [22, с. 271].

Таким чином, аналіз дослідження сутності кредитного ринку та його місцини у фінансовій системі країни дає підстави стверджувати, що кредитний ринок займає провідне місце у фінансовій системі держави але постійно виникає потреба проведення подальших поглиблених досліджень щодо з'ясування певних проблем його функціонування та розроблення дійових заходів щодо наступного покращення умов його розвитку. Кредитний ринок охоплює ту сферу ринкових відносин, яка виходить за рамки ринку позикових капіталів. Маючи значну

загальну складову, кредитний ринок і ринок позикових капіталів не збігаються, і один не включає інший.

1.2 Умови та особливості функціонування кредитного ринку у країні

Виділення кредитного ринку у складі фінансового, зв'язане із потребою стабільного функціонального дослідження оцінювання впливу кредитування на фінансові та економічні процеси в державі. Особливості функціонування кредитного ринку відбиваються в його специфічних функціях [25, с. 126].

Зважаючи на призначення кредитного ринку в економічній системі в цілому та безумовно в реальній економіці, потрібно виокремити п'ять основних функцій кредитного ринку (рис.1.3).

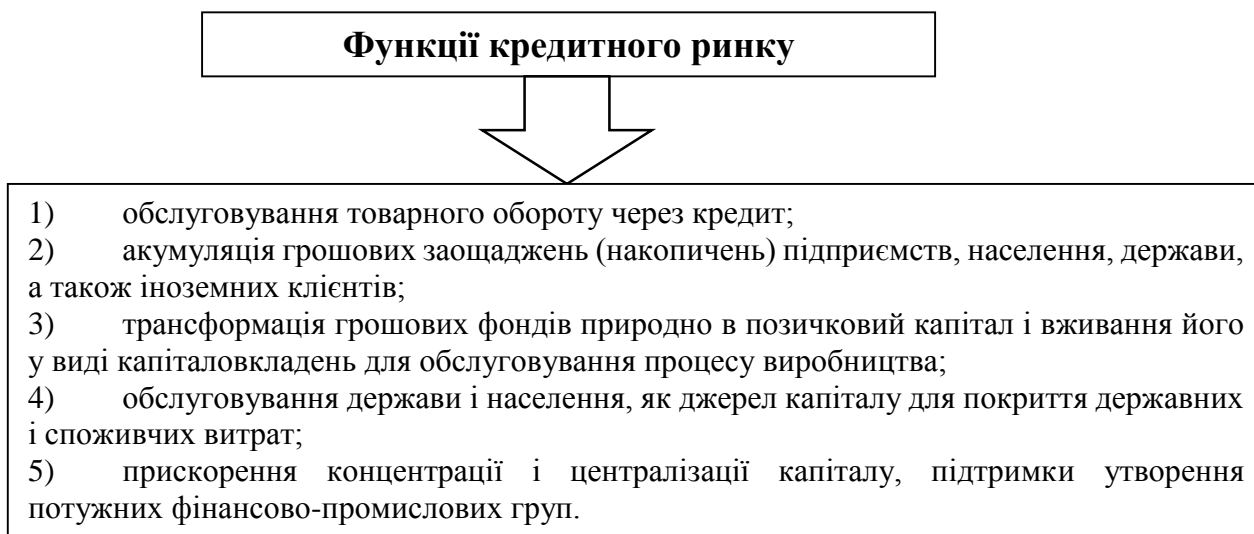

Рисунок 1.2 - Функції кредитного ринку

Примітка. Складено за даними [28,с. 132]

Отже, зазначені вище функції кредитного ринку цілеспрямовані на допомогу виробництва та забезпечення функціонування економічної системи, як загалом, так реальної економіки в тому числі.

Досліджуючи умови та особливості функціонування кредитного ринку, з'ясовується, що кредитний ринок здійснює, як мікро- так і макроекономічну функції. У сучасній ринковій економіці грошовий капітал накопичується, в основному, у вигляді грошового позичкового капіталу. Тому акумулювання грошового капіталу вагоме не само по собі як відособлений процес, а, перш за все, з погляду його впливу на весь хід економічного відтворення, тобто в макроекономічному аспекті [29, с. 169].

Умови функціонування кредитного ринку не є новітніми для економічної науки, але разом з тим сьогодні відсутня єдина думка, що вони ґрунтовно досліджені.

Тому, визначальними умовами функціонування кредитного ринку є організація процесу надання у користування тимчасово вільних коштів суб'єктам господарювання, що має певну направленість та цільовий орієнтир у зв'язку з функціонуванням останнього.

Умови формування кредитного ринку не є сталими, а постійно розвиваються і удосконалюються згідно із станом кредитної системи країни.

Дійове функціонування формування кредитного ринку, який вміщує інструменти, важелі та методи впливу на процес кредитування, безпосередньо залежить від надмірного забезпечення економічних інтересів суб'єктів кредитних відносин [34, с. 81].

Вирішальними частинами процесу формування кредитного ринку в реальному секторі економіки є мета функціонування кредитного ринку, принципи організації діяльності кредитного ринку, фактори, що встановлюють поведінку на кредитному ринку, кількісні характеристики діяльності кредитного ринку: обов'язкові, що визначені чинним законодавством, та ті, що братимуться до уваги при їх виконанні суб'єктами кредитного ринку.

Щодо особливостей функціонування кредитного ринку, то вони містять в собі організацію процесу кредитування, дії суб'єктів управління через економічні й управлінські методи і важелі, що впливають на реалізацію кредитних відносин.

Ефективне функціонування кредитного ринку та його структурних елементів значною мірою залежить від організації регулювання та нагляду за кредитними установами [35, с. 131].

На думку, М.Н. Коніної кредитний ринок як складова ринку капіталів відзначається особливою схильністю до накопичення фінансових ризиків, що зумовлено специфікою кредитних послуг, що надаються на цьому ринку. В більшій мірі стан кредитного ринку, якість послуг та обсяги накопичених ризиків залежать від ефективності його регулювання [39, с. 185].

Потрібно зауважити, що особливості функціонування кредитного ринку охоплюють і регулятивні дії, цілеспрямовані на його пристосування до швидкоплинних дій.

Таким чином, особливостями функціонування кредитного ринку є такі дії та організаційно-економічних прийоми, інструменти впливу, використовуючи які запускається процес залучення коштів у грошовій формі на умовах повернення, платності та строковості, а регулювання умов функціонування кредитного ринку здійснюється відповідно до реальних принципів.

Передусім, економічна роль кредитного ринку полягає в його здатності об'єднати дрібні, розрізнені грошові капітали у капітал продуктивного обсягу, який може створювати додаткову вартість, забезпечувати інтереси та пріоритети промислового виробництва та сприяти зростанню добробуту населення. Тут проявляється так звана трансформаційна сутність кредитного ринку [41, с. 241].

Через кредитний ринок відбувається нагромадження, розподіл і перерозподіл позикового капіталу між ділянками економіки. Капітал у вигляді позикового капіталу шляхом його перерозподілу через кредитний ринок прямує у ті галузі та сфери національної економіки, які можуть забезпечити найвищу на той момент норму прибутку. У такий спосіб здійснюється переливання капіталу між сферами економіки [49, с. 425].

Таким чином, кредитний ринок забезпечує зростання виробництва і товарообігу, рух капіталів усередині країни, трансформацію грошових нагромаджень у капіталовкладення, реалізацію інноваційної діяльності,

оновлення основного капіталу. Тут ринок опосередковує різні фази відтворення і виступає своєрідною опорою матеріальної сфери виробництва, звідки вона одержує додаткові грошові ресурси.

Разом з тим, ефективне функціонування кредитного ринку стимулює розвиток інвестиційної, виробничої та соціальної сфер економіки. Кредитний ринок надає кошти на інвестиції у розпорядження підприємств, забезпечує переміщення капіталів з тих секторів економіки, де є надлишок, у ті сектори, які відчувають у них недолік, забезпечує міграцію капіталу, впливаючи на поглиблення інтернаціоналізації світового господарства.

Ефективне функціонування кредитного ринку має забезпечуватися стабільною економічною ситуацією в країні, наявністю розвиненої інфраструктури та ефективним державним регулюванням, яке б забезпечило стабільність банківської системи і захист інвесторів. Розвинений кредитний ринок здійснює оптимальний розподіл обмежених фінансових ресурсів між галузями економіки та сприяє економічному зростанню країни.

Потрібно зауважити, що кредитний ринок має відмінності, властиві для будь-якого ринку [52, с. 93].

- на кредитному, і на товарному ринках пропонують товар: на товарному – звичайний товар, а на кредитному – специфічний «позичковий капітал».

- на кредитному, і на товарному ринках народжується попит на пропонований товар, в результаті чого через механізм конкуренції розраховується ціна товару: на товарному ринку – це ціна товару; а на кредитному ринку ціною товару – є відсоток, як плата за кредит.

Разом з тим, кредитний ринок має властивості, що відділяють його від інших видів ринків.

По-перше, це єдність кредитного ринку (на відміну від множинності товарних ринків). Кожен ординарний товар має характерологічну споживчу вартість і здатний задовольняти тільки певну потребу.

Затим товарних ринків існує стільки ж, скільки існує різних товарів. Натомість позичковий капітал, як товар має єдину грошову форму і єдину

споживчу вартість, яка лягає в його здатності давати прибуток. Об'єктом же попиту і пропозиції на кредитному ринку, виступає єдиний товар – позичковий капітал, а не маса різноманітних товарів.

Єдність кредитного ринку значиться також і в тому, що запропонований на ньому товар має одностайну ціну – норму відсотка.

Водночас кожен товар має свою ціну, що різниться від вартості всіх інших товарів. Хоча, безперечно, одноманітність ціни на кредитному ринку не виключає диференціації відсоткових ставок, які встановлюють залежно від термінів і рівня забезпеченості кредитів.

По-друге, для кредитного ринку достеменним є концентрований мотив пропозиції позичкового капіталу, який сконцентрований в банках та інших фінансово-кредитних установах. В свою чергу, розміри пропозиції позичкових капіталів безпосередньо залежать від масштабів виробництва, циклічного руху виробництва, сезонних умов його функціонування, питомої ваги фінансово-кредитних посередників та обсягів накопичених ними капіталів, ступеня розвитку кредитної системи і розмірів капіталізації грошових доходів різних сфер та суб'єктів економіки, що акумулюються і перетворюються на позичковий капітал.

І нарешті, третім, визначальним фактором, для кредитного ринку є факт сукупного попиту на позичковий капітал. Попит на позичковий капітал хоч і є в різних позичальників, але він на кшталт сукупного попиту [54, с. 43].

Кредитні ресурси сприяють прискоренню грошового обороту та заощадження витрат обороту (грошового і торгівельного). Заощадження витрат грошового обороту за допомогою кредиту досягаються шляхом заміни паперових грошей депозитно-кредитними (платіжні картки тощо). При цьому крім зростання швидкості обороту забезпечується ще і зниження зношуваності грошових купюр та підвищення захисту грошової одиниці та зростання швидкості обігу грошей. Завдяки кредиту вільні грошові капітали і заощадження вже не є просто майном, вони доходять у вигляді внесків до банків, а останні передають їх у позику підприємцям, які направляють отримані кошти в оборот. Тому швидкість обороту грошей значно більшає, а отже зменшується кількість грошей, потрібних для

обороту, взаємний залік боргових вимог і зобов'язань. Оскільки значна частина товарів продається в кредит, а боргові вимоги і зобов'язання значною мірою мають взаємний характер, то значна частина платежів ліквідується шляхом безготівкових розрахунків [60, с. 13].

Характерними умовами функціонування кредитного ринку є те, що кредитні ресурси забезпечують перерозподіл капіталів в економіці між сферами і галузями економіки - перерозподільча функція. Зокрема за участю кредиту кошти можуть бути цілеспрямовані зі сфер і галузей з низькою нормою прибутку в сфері і галузі з вищою нормою прибутку. Це пояснюється тим, що кредитні посередники більш активно кредитують прибуткові й рентабельні сфери порівняно із сферами з меншими прибутками і нижчою рентабельністю. Особливістю кредитного ринку є посилення концентрації, централізації і накопичення капіталів, про що свідчить функція капіталізації грошових доходів.

Концентрація і централізація є зосередженням розрізнених коштів у банках і можливістю їх наступного об'єднаного використання. А кредитний ринок об'єднує, централізує у власному розпорядженні й надалі представляє в розпорядження суб'єктів економіки грошові доходи і заощадження різних секторів та суб'єктів економіки. Якби не було кредитних відносин, ці гроші залишалися би просто скарбом.

Функціонування кредитного ринку сприяє розширенню маси платіжних засобів, що характеризує грошова (емісійна) функція. Здійснення кредитних відносин зараджує перевиробництву товарів. Направленість у виробництво вільних грошових капіталів та заощадження забезпечує стрімке розширення виробництва на етапах промислового підйому [1, с. 1041].

Кредит виробляє фіктивний попит на товари і тим самим, з однієї сторони маскує перевиробництво, а з іншого – підсилює його. У періоди підйому, коли товари купують здебільшого в кредит, фіктивний попит, оснований на кредиті, до певного часу маскує те, що немає дійсного платоспроможного попиту, і підтримує видимість «високої кон'юнктури». Але тим самим кредит дає поштовх

подальшому зростанню виробництва навіть тоді, коли є надлишок товарів у прихованій формі [7, с. 9].

Особливою умовою функціонування кредитного ринку є процес стимулювання фінансових спекуляцій, адже дає можливість створювати фіктивні підприємства. Розвиток і посилення позицій кредитних посередників (зокрема комерційних банків) дає змогу появи та розвитку нових додаткових ризиків, що можуть з'являтися в результаті функціонування банків як приватних суб'єктів підприємництва, основною метою яких є максимізація власних прибутків. До таких ризиків належать проблеми корпоративного управління.

Визначним є те, що серед особливостей функціонування кредитного ринку в Україні є пряма взаємодія кредитного ринку з іншими складниками фінансового ринку, до яких належать депозитний ринок, валютний ринок, ринок цінних паперів, ринок страхових послуг та ринок інвестицій.

Кредитний і депозитний ринки характеризуються спільною структурою, учасниками та механізмом функціонування. Обидва ринки мають єдиний об'єкт економічних відносин – позичковий капітал [11, с. 530].

Функціонування депозитного ринку, як джерела залучення коштів є визначальним для кредитного ринку. Їхня взаємодія та взаємовплив виявляються в тому, що вартість депозитних коштів визначає рівень відсоткової ставки, під яку надаватимуть кредити, межі залучених депозитів утворюють фінансові ресурси банків, а відповідно і можливості банків щодо обсягів кредитування суб'єктів економіки, строки залучення коштів мають узгоджувати із строками надання кредитів для підтримання ліквідності банку.

Варто відзначити, що вирішальними функціями валютного ринку є надання шансу отримання прибутків у вигляді комісійних при кредитно-депозитних операціях із валютою, надання можливості отримання прибутків у вигляді курсової різниці при конверсійних операціях із валютою та надання можливості страхування валютних ризиків.

Беручи до уваги вищезазначені функції валютного ринку можна окреслити напрями його взаємодії з кредитним ринком, до яких відносяться кредитно-

депозитні валютні операції, що відбуваються з метою отримання відсоткового валютного прибутку та купівля-продаж валюти для забезпечення власної діяльності і наступного надання послуг (наприклад, страхування банками та банківськими позичальниками-підприємцями чи фізичними особами своїх валютних ризиків по факту у них валютних кредитів) [10, с. 245].

Банки будучи суб'єктами валютного ринку, представляють послуги та виконують операції на валютному ринку, а валютний ринок щодо кредитного можна досліджувати як додатковий або такий, що обслуговує.

Потрібно наголосити, що взаємодія кредитного ринку та ринку цінних паперів реалізується в наступних напрямках (рис. 1.3).

Основні учасники кредитного ринку – банки – вживають боргові цінні папери для залучення нових коштів. Основними інвесторами в корпоративні облигації зазвичай є суб'єкти, що мають великі обсяги тимчасово вільних фінансових ресурсів;

Банки мають змогу користуватися цінними паперами, емітованими іншими учасниками фінансових ринків (акції, цінні папери фондів колективного інвестування тощо), як інструментами для вкладення тимчасово вільних коштів і диверсифікації ризиків.

Комерційні банки можуть існувати, як андерайтери (посередники при розміщенні) цінних паперів, не вкладаючи в них кошти, а вживаючи цю послугу, як посередницьку для одержання прибутку у вигляді комісійних виплат.

Рисунок 1.3 – Напрямки взаємодії кредитного ринку та ринку цінних паперів
Примітка. Складено за даними [2, с. 146]

Основою взаємної зацікавленості страхових компаній і банків на кредитному ринку є можливість розширення клієнтської бази, проникнення на нові ринки та нарощення обсягів прибутків, перспектива надання ширшого спектра банківських та страхових послуг, зниження і перерозподіл ризиків у межах фінансового ринку (зниження ризиків банків шляхом руху ризику до страхових компаній).

На сьогодні, в Україні кооперація банківських та страхових послуг набирає дедалі більших розмірів (злиття страхових компаній із комерційними банками у

фінансові холдинги) із розвитком банківського страхування, що полягає у координації роботи банку та страхової компанії, об'єднанні страхових та банківських продуктів, загальному використанні каналів їх розповсюдження, формуванні спільної клієнтської бази [8, с. 7].

Страхова компанія при цьому дістає можливість застосовувати бренд та мережу банку, а банк – приманювати клієнтів форматом фінансового супермаркету, додатковими гарантіями (застраховані депозити) та інвестиційними продуктами (страхування життя).

Особливістю функціонування кредитного ринку є його взаємодія з ринком інвестицій. Серед сучасних інвестиційних фінансових механізмів можна виділити системи інвестування без участі та з участю кредитних установ (якщо мова йде про взяття участі кредитних ринків в інвестиційних процесах) [16, с. 105].

Ілюстрацією першої моделі є інституційний механізм інвестування. Він окреслює взаємодію таких суб'єктів, як індивідуальні та інституційні інвестори. До другого типу фінансово-інвестиційних механізмів (інституційно-банківський механізм інвестування), окрім індивідуальних та інституційних інвесторів долучаються також комерційні банки.

Як зразок, банк може існувати емітентом цінних паперів, через продаж яких будуть залучені капітали інших інвестиційних посередників з поміж фінансових ринків. Керівництво активами таких фондів банківська установа може виробляти самостійно або ж передоручати це іншим фінансовим установам, в тому числі й компаніям з управління активами.

Такий інституційно-банківський механізм інвестування може забезпечити виконання більшої кількості функцій, аніж інституційний.

Зокрема механізм, який застосовують інституційні інвестори, виконує лише інвестиційну функцію, яка в окремих випадках не забезпечує надходження інвестицій до реального сектора, тобто сфера діяльності такого механізму обмежується лише фінансовим сектором.

З іншого боку, механізм, в якому залучений банк, має також і функцію кредитування, а отже забезпечує можливість надходження довгострокових інвестицій у реальний сектор економіки [20, с. 71].

Потрібно зауважити, що через взаємодію банківських та інституційних інвесторів досягається і зріст капіталізації інвестицій в усіх сферах економіки.

Перемінюючи борги і кредитні ризики на цінні папери та похідні цінні папери (кредитні деривативи), та також кооперуючись із пенсійними фондами, страховими, інвестиційними компаніями й іншими фондами у фінансові холдинги (або формуючи власні страхові компанії, інвестиційні фонди, пенсійні фонди тощо), банківські установи можуть нарощувати капіталізацію інвестиційних ресурсів і розширювати свій потенціал щодо банківського інвестування [32, с. 181].

Отже, аналіз умов та особливостей функціонування кредитного ринку країни, проблеми, які існують на ньому та масштаби його взаємодії з іншими ринками потребує більш детального дослідження функціонування інфраструктури кредитного ринку країни з метою з'ясування елементів інституційної структури кредитного ринку та характеристики їх функцій.

1.3 Формування інфраструктури кредитного ринку країни

Для звичайного функціонування кредитного ринку необхідна інфраструктура, яка б забезпечувала звичайну взаємодію між його суб'єктами. Інституційна будова кредитного ринку є відкритою, рухливою системою, що містить інститути кредитного ринку, забезпечує їх взаємозв'язок та взаємодію і виступає основою для забезпечення належних умов кредитування суб'єктів економіки.

Виконуючи діяльність в рамках інституційної структури фінансового ринку, кредитні інститути допомагають прискоренню кругообігу капіталу, дають

можливість до безперешкодного руху позикових коштів від одних інститутів до інших, зараджують надходженню кредитів у реальні сектори економіки.

До вирішальних елементів інституційної структури кредитного ринку потрібно віднести:

- державу, яка узаконює та законодавчо закріплює правила та умови взаємодії економічних суб'єктів у галузі кредитування, ревізує їх додержання всіма учасниками через органи-регулятори, такі як Національний банк України та Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР).

- інститути-установи, що діють у системі фінансового посередництва та природно дають змогу рухатися позиковому капіталу (банківські та небанківські фінансово-кредитні установи);

- інститути інфраструктури, які піддержують та забезпечують практику основних інститутів щодо забезпечення необхідної інформації потрібними ресурсами (рейтингові агентства, освітні заклади, рекрутингові компанії, засоби масової інформації, рекламні агентства, провайдери, телекомунікаційні мережі тощо) [33, с. 91].

Інституційні структури виступають, як суб'єкти-носії певних соціально-економічних відносин, що забезпечують реалізацію конкретної структури. Діяльність кредитного ринку не залежить від того, який грошовий капітал використовується на ньому: власний або чужий, нагромаджуваний.

Кредитний ринок використовуючи відповідні механізми та інструменти дає змогу щодо:

- об'єднання дрібних, відокремлених заощаджень населення, державних структур, приватного бізнесу, іноземних інвесторів і створення великих грошових фондів;

- перетворення коштів у позиковий капітал, який забезпечує зовнішні джерела фінансування реальної економіки;

- надання позики державним органам і населенню для вирішення таких важливих завдань, як покриття бюджетного дефіциту, фінансування житлового будівництва та інших соціальних програм [44, с. 25].

Таким чином, інституційні компоненти кредитного ринку мають змогу здійснювати накопичення, рух, розподіл і перерозподіл позичкового капіталу між сферами економіки.

Головними учасниками кредитного ринку, а заодно, і необхідними умовами його функціонування, виступають позичальники - юридичні, фізичні особи і держава (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 - Інфраструктура кредитного ринку

Учасники кредитного ринку	
держава	фінансові установи
національні й міжнародні фінансові інститути	банки
суб'єкти господарювання та фізичні особи	кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії

Джерело: складено на основі [68, с. 105]

Виходячи з даних таблиці 1.1, можна констатувати, що сукупність кредиторів формує кредитну систему, яка забезпечує реальне функціонування кредитного ринку.

Відмінності функціонування кредитної системи характеризуються такими чинниками, як розвиток товарного виробництва й розширення торгівлі, які передбачають зростання обсягів грошових потоків. Разом з тим, на окремому етапі суспільного розвитку виникає потреба в управлінні, врівноваженні та розподілі грошових потоків, що в свою чергу потребує формування відповідних інститутів.

Залучати вільні грошові кошти на ринку кредитів мають змогу, як вітчизняні, так і закордонні позичальники. За специфікою представлення кредитних послуг позичальників нерідко ділять на такі категорії, як населення, невеликі підприємства, корпорації, фінансові інститути (в тому числі комерційні банки), сільськогосподарські підприємства, державні установи та громадські організації.

Банківські установи є не тільки колективними кредиторами, а й колективними позичальниками: боргують гроші водночас у значної кількості кредиторів та у великих обсягах.

Найбільш дослідженим та водночас дискусійним питанням у науковій літературі є визначення, формування та використання кредитних ресурсів банківських установ [69, с. 670].

Значні діапазони кредитування економіки, зазвичай, потребують і формування відповідних обсягів ресурсів для цього. Банківські установи утворюють та використовують кредитні ресурси для можливості забезпечення своєї постійної діяльності – здійснення кредитування фізичних та юридичних осіб з метою отримання прибутку. Це означає, що прибутковість банку лежить від утвореного об'єму кредитних ресурсів.

Постачальників та суб'єктів утворення кредитних ресурсів банківських установ доречно поділити на певні групи, а саме:

- фізичні особи і держава, які виступають основними суб'єктами, що формують кредитні ресурси банків, застосовуючи частку своїх поточних грошових доходів на споживання, а іншу зберігають для покриття майбутніх витрат, активно застосовуючи банківські депозити;

- юридичні особи, в яких також формуються тимчасово вільні кошти, передусім, у вигляді амортизаційного фонду або у виді частки оборотних активів, яка на відносно невеликі інтервали часу не задіяна у виробничому процесі й полишається на поточних рахунках банків;

- безпосередньо комерційні банки, які для утворення кредитних ресурсів мають змогу використовувати частку власного капіталу або давати в борг на міжбанківському кредитному ринку [59, с. 31].

Таким чином, вирішальними джерелами утворення банківських кредитних ресурсів виступають власні кошти банків, залишки коштів на поточних рахунках клієнтів, кошти фізичних або юридичних осіб на депозитних рахунках в банках, міжбанківські кредити та кошти отримані від випуску цінних паперів.

Потрібно відмітити, що найбільшим джерелом кредитних ресурсів банку є кошти фізичних та юридичних осіб, які залучені на вклади та депозити. Але, власні кошти банку та ресурси, запозичені у кредиторів та інвесторів на грошовому ринку також виступають кредитними ресурсами банків, але в меншій мірі.

Варто зазначити, що банк завжди повинен мати в своєму розпорядженні наявні грошові кошти з метою виконання взятих на себе зобов'язань щодо повернення своєчасного коштів своїм клієнтам. Банк зобов'язаний надати певні гарантії своїм клієнтам щодо своєї надійності. З цією метою створюють обов'язковий резерв ліквідності, що має на меті запевнити та гарантувати вчасне і в повному обсязі повернення коштів клієнтам [58, с. 49].

Потрібно відмітити, що втрата впевненості вкладниками щодо фінансової стабільності та стійкості банківських установ, може спричинити масове вилучення вкладів, що досить негативно вплине на загальну економічну ситуацію у державі.

Незважаючи на вищезазначене, кредиторами можуть бути також не фінансові інститути, якщо вони дають змогу іншим суб'єктам ринку протягом конкретного періоду за певну плату використовувати їх грошові кошти. В окремих епізодах кредиторами можуть бути і підприємства, зокрема, при комерційному кредитуванні, яке відбувається з метою прискорення реалізації продукції та послуг.

Проте суб'єктами-кредиторами кредитного ринку є тільки кредитні установи, ломбарди, факторингові, лізингові та фінансові компанії. Кожна із зазначених установ займає свою нішу у кредитуванні юридичних та фізичних осіб відповідно до нормативно-правових документів, що формулюють її статус та вид діяльності на ринку фінансових послуг [53, с. 87].

Кредитна спілка - це неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки [17, с. 101].

Кредитна спілка генерує фонд кредитних ресурсів за рахунок внесків юридичних та фізичних осіб-учасників спілки. Варто відмітити, що кредитна спілка також має змогу одержувати кредити банків та залучати кошти інших установ для представлення кредитів своїм членам.

Таким чином, джерелами формування кредитних ресурсів кредитної спілки є її власні кошти у вигляді власного капіталу, залучені кошти – у вигляді різного роду внесків учасників кредитної спілки, та позичені кошти – у вигляді кредитів банків або об'єднаної кредитної спілки.

Відповідно, кредитні ресурси кредитної спілки – це фонд коштів, утворений із членських, пайових, ощадних та депозитних внесків юридичних та фізичних осіб-учасників цієї спілки, а зрідка й кредитів банків або об'єднаної кредитної спілки для кредитування її учасників.

В свою чергу ломбард - фінансова установа, виключним видом діяльності якої є надання на власний ризик фінансових кредитів фізичним особам за рахунок власних або залучених коштів, під заставу майна на визначений строк і під процент та надання супутніх послуг ломбарду [62, с. 61].

Залученими коштами ломбарду можуть бути банківські кредити або залучені кошти від юридичних осіб відповідно до чинного законодавства України.

Таким чином, кредитні ресурси ломбарду доречніше витлумачувати, як сукупність власних та позичених коштів, які використовують на надання кредитів населенню і складаються з власних коштів, частки статутного капіталу та отриманого прибутку, і позичених коштів, кредитів банківських установ.

Факторингова компанія – це фінансова установа, яка втілює в інтересах третіх осіб за власний рахунок, або за рахунок цих осіб операції з придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за отримані товари чи надані послуги, беручи на себе ризик реалізації таких вимог та приймання платежів, з метою одержання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів [68, с. 105].

Це характеризує факторингову компанію, як установу, що придбаває дебіторську заборгованість покупців, зв'язану з поставкою товарі вабо наданням послуг.

Потрібно зауважити, що вітчизняне законодавство забороняє факторинговим компаніям позичати або залучати кошти для третіх осіб. Це обмежує дані компанії у виконанні своїх функцій та ставить у неконкурентне становище поряд з іншими установами.

За договором факторингу (фінансування під відступлення права грошової вимоги) одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за плату (у будь-який передбачений договором спосіб), а клієнт відступає або зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника) [66, с. 315].

Таким чином, кредитними ресурсами факторингової компанії є виключно власні кошти, за рахунок яких може бути викуплена дебіторська заборгованість у клієнтів компанії.

Ще одним кредитором з-поміж небанківських фінансових установ виступають лізингові компанії - лізингові компанії, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг [71, с. 98].

Кредитними ресурсами лізингової компанії можна вважати майно компанії, на яке передається право тимчасового володіння і користування в разі укладання лізингової угоди. Джерелами формування кредитних ресурсів лізингодавця є власні кошти у вигляді власного капіталу та позичені кошти – у вигляді банківських кредитів.

До небанківських фінансових установ відносяться і фінансові компанії. Фінансова компанія - фінансова установа, яка надає фінансові послуги, державне регулювання яких відповідно до законодавства віднесено до компетенції Нацкомфінпослуг, та яка не є страховиком, фінансовою установою, яка надає послуги з накопичувального пенсійного забезпечення, фінансовою установою - юридичною особою публічного права, а також кредитною установою, у тому числі кредитною спілкою та ломбардом [74, с. 83].

Кредитні ресурси фінансових компаній виникають шляхом нагромадження здебільшого грошових коштів юридичних осіб і менше – фізичних осіб; продажу комерційних паперів, випуску акцій та облігацій. Залучені кошти представляють споживачам у вигляді кредитів, а проценти виплачують значно більші, ніж комерційні банки.

Таким чином, кредитні ресурси фінансової компанії – це нагромаджені кошти фізичних та юридичних осіб, а також кошти, залучені та позичені на ринку цінних паперів, що застосовують на споживче кредитування. Відповідно, джерелами формування кредитних ресурсів фінансових компаній є власні, залучені та позичені кошти.

У структурі кредитного ринку прийнято виділяти ринок грошей (короткострокові позики або позики в оборотний капітал) і ринок капіталу (довгострокові позики або позики в основний капітал). Таким чином була інтерпретована американська практика виділення *money market* і *capital market*. Однак таку інтерпретацію не можна визнати бездоганною. В американській практиці *money market* - це ринок короткострокових боргових інструментів, *capital market* - ринок довгострокових фінансових активів, і відносяться вони переважно до цінних паперів. Наприклад, нью-йоркський ринок грошей ділиться на наступні сектори: казначейські векселі, банківські акцепти, комерційні папери, депозитні сертифікати, євродоларові депозитні сертифікати [5, с. 140].

На кредитному ринку продавцями послуг виступають наділені відповідними повноваженнями установи, покупцями - організації, компанії, фірми, установи та домашні господарства.

Таким чином, кредитний ринок взаємодіє з ринком факторів виробництва і споживчим ринком. Взаємодіючи з ринком факторів виробництва, кредитний ринок проявляє себе як ринок капіталів. Кредит використовується в процесі виробництва, з його допомогою відбувається збільшення вартості. Позичальник отримує прибуток, частина якої сплачує кредитору в формі позичкового відсотка. Взаємодіючи зі споживчим ринком або залучаючись до покриття розривів в платіжному обороті юридичних осіб, кредитний ринок проявляє себе як ринок

грошей. Збільшуючи купівельну спроможність домашніх господарств або покриваючи розрив в платіжному обороті позичальника, кредит не бере участі в створенні доданої вартості. Джерелом сплати відсотка є особистий дохід позичальника або частина прибутку юридичної особи.

Структура ринку, або його внутрішню будову, включає:

- 1) суб'єкти ринкових відносин;
- 2) товари, послуги, фактори виробництва, які також є об'єктами купівлі-продажу [3, с. 52].

Серед суб'єктів ринку найчастіше виділяють домашні господарства, фірми і держава. Домашні господарства мають майном, забезпечують своє відтворення, задовольняючи потреби, є власниками факторів виробництва (наприклад, робочої сили). Фірми - самостійні економічні одиниці, які використовують фактори виробництва з метою виробництва або реалізації товару або послуг і отримання прибутку. Держава, по-нашому думці, не є суб'єктом ринкових відносин. Комерційна діяльність держави здійснюється через фірми, створені за рахунок державних коштів, які діють від свого імені, реалізуючи в залежності від цілей створення як власний комерційний, так і державний інтерес. Держава насамперед покликана забезпечити взаємодію між учасниками ринку, захистити їх права, тому держава правомірно віднести до системи регулювання ринкових відносин.

Суб'єктами відносин кредитного ринку є кредитори і позичальники. До кредиторам відносяться кредитні організації, ломбарди, торгові організації, а також фірми і домашні господарства; до позичальників - фірми, установи, регіональні і місцеві адміністрації, індивідуальні підприємці, домогосподарства, кредитні організації.

Об'єктами ринкових відносин є товари і послуги, а також фактори виробництва (засоби виробництва, земля, робоча сила). Об'єктами відносин кредитного ринку виступають кредитні послуги, в основі яких лежить рух коштів на умовах повернення або відстрочка платежу (залучення коштів у внески, надання кредиту, продаж товарів у кредит).

Для дослідження стану і структури кредитного ринку використовуються різноманітні показники. На сьогоднішній день найважливіші показники стану кредитного ринку показані на рис. 1.4.

Таким чином, кредитний ринок як економічна категорія є приватним проявом категорії «ринок» і являє собою відносини, що відображають процес взаємодії інтересів кредиторів і позичальників з метою встановлення конкурентного рівноваги між попитом на кредитні послуги та їх пропозицією. Структура кредитного ринку включає суб'єкти ринкових відносин і кредитні послуги, які є своєрідними товарами.

Узагальнюючи вищезазначене, можна зробити висновок, що кредитні ресурси небанківських фінансових установ являються частиною їх власного капіталу, залучені кошти юридичних і фізичних осіб або позичені кошти, які установи накопичують з метою надання певних видів кредиту, враховуючи свою спеціалізацію, на умовах платності, поворотності, строковості, забезпеченості та цільового використання.

Рисунок 1.4 – Найважливіші показники стану кредитного ринку

Примітка. Складено за даними [23, с. 125]

Отже, існування розгалуженої інфраструктури кредитного ринку дає змогу нагромаджувати вільні грошові кошти і надавати їх у позику задовольняючи при цьому максимальну кількість споживачів забезпечуючи при цьому отримання прибутку фінансово-кредитними установами.

Висновки за розділом 1

Проведене дослідження теоретичних аспектів функціонування кредитного ринку дозволяє зробити наступні висновки.

Грунтуючись на думках провідних вчених та власних міркуваннях, під кредитним ринком будемо розуміти економічну категорію, яка характеризується договірним характером, визначає певні соціально-економічні зв'язки, які утворюють кредитні відносини і здійснюються на підставі укладених кредитних угод.

Аналіз дослідження сутності кредитного ринку та його місцини у фінансовій системі країни дає підстави стверджувати, що кредитний ринок займає провідне місце у фінансовій системі держави, але постійно виникає потреба проведення подальших поглиблених досліджень щодо з'ясування певних проблем його функціонування та розроблення дійових заходів щодо наступного покращення умов його розвитку.

Кредитний ринок та інші структурні елементи фінансового ринку взаємодіють і доповнюють один одного, формуючи модель ринку фінансових послуг країни. В інфраструктурі кредитного ринку України провідна роль належить банківським установам. Але досить важливими підставами розширення даної інфраструктури на сьогодні є з'ясування визначальної ролі небанківських фінансових установ на кредитному ринку.

У зв'язку з активними процесами, що відбуваються на кредитному ринку виникає потреба системного аналізу діяльності кожного інституту його

інфраструктури з метою підвищення ефективності функціонування кредитного ринку України у наступному розділі.

РОЗДІЛ 2

ДІАГНОСТИКА СТАНУ ТА ДИНАМІКИ РОЗВИТКУ КРЕДИТНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

2.1 Оцінка сучасного стану та динаміки розвитку кредитного ринку в Україні

Як було досліджено в попередньому розділі, кредитний ринок являється найбільш розвинутим складником фінансового ринку, виступаючи, як основна його частина. Достатній ступінь розвитку доречно обґрунтувати наявними прерогативами кредитного ринку порівняно з іншими сегментами фінансового ринку.

Властивістю кредитного ринку є його потенціал нагромаджувати фінансові ресурси та вмить вільно провести їх продаж на комерційній основі суб'єктам господарювання та фізичним особам, яким потрібні грошові кошти для розширення чи створення нових підприємницьких структур.

На кредитному ринку України фінансові відносини виникають між Національним банком України і банківськими установами, між окремими банками, банками та їх клієнтами (фізичним та юридичними особами), іноземними банківськими установами, міжнародними фінансово-кредитними, небанківськими фінансовими і банківськими установами або їх клієнтами тощо [2, с. 1453].

Концентрація і координація фінансових ресурсів на кредитному ринку в переважній більшості сьогодні здійснюється комерційними банками. При цьому банки виступають, як у ролі покупця, так і ролі продавця на кредитному ринку. Це є свідченням того, що кредитний ринок характеризується найвищим ступенем мобілізації ресурсів та забезпечує швидкий доступ до них всіх учасників кредитного процесу, а тому займає важливу роль у розвитку економічно-соціальних процесів в Україні.

Досліджуючи стан кредитного ринку України протягом у 2015-2019 рр., варто відзначити тенденцію до зростання переваги наданих кредитів резидентами України у національній валюті над кредитами в іноземній валюті, а саме у 2015 році різниця становила -113976 млн. грн., у 2016 році – 11316 млн. грн., у 2017 році – 124326 млн. грн., у 2018 році - 154857 млн. грн., у 2019 році-233956 млн. грн., тобто бачимо, що в діапазоні наданих кредитів протягом 2015-2019 р. р. переважає зростання обсягів у національній валюті, що говорить про зниження впливу зовнішніх факторів на вітчизняну економіку (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 - Динаміка наданих кредитів резидентами України в розрізі валют за 2015- 2019 р.

Роки	Усього, млн. грн.	Кредити надані в національній валюті		Кредити надані в іноземній валюті	
		Сума, млн. грн.	Питома вага,%	Сума, млн. грн.	Питома вага,%
2015	981627	433826	44,2	547802	55,8
2016	998682	504999	50,6	493683	49,4
2017	1016657	570627	56,1	446031	43,9
2018	1073131	613994	57,2	459137	42,8
2019	1011848	622902	61,6	388946	38,4

Джерело: складено на основі [19]

Як видно з таблиці 2.1, частка кредитів у національній валюті у 2015 році в загальній структурі наданих кредитів резидентами України дорівнювала 44,2%, у 2016 році – 50,6%, у 2017 році - 56,1%, у 2018 році – у 2019 році-61,6% (рис. 2.1).

В той же час, частка кредитів в іноземній валюті протягом 2015-2019 р. р. зменшується: у 2015 році вона складала 55,8%, у 2016 році - 49,4%, у 2017 році - 43,9%, у 2018 році - 42,8%, у 2019 році -38,4%.

Як свідчать дані рис. 2.1, обсяги наданих кредитів резидентами України збільшилися у 2016 році порівняні з 2015 роком на суму 17055 млн. грн. або на 1,7%, у 2017 році в порівнянні з попереднім періодом на суму 17975 млн. грн. або на 1,8%, у 2018 році на суму 56474 млн. грн., або на 5,6%, а у 2019 році – зменшилися порівняно з 2018 роком на 61283 млн. грн. або на 5,7% по причині стабілізації курсу валют.

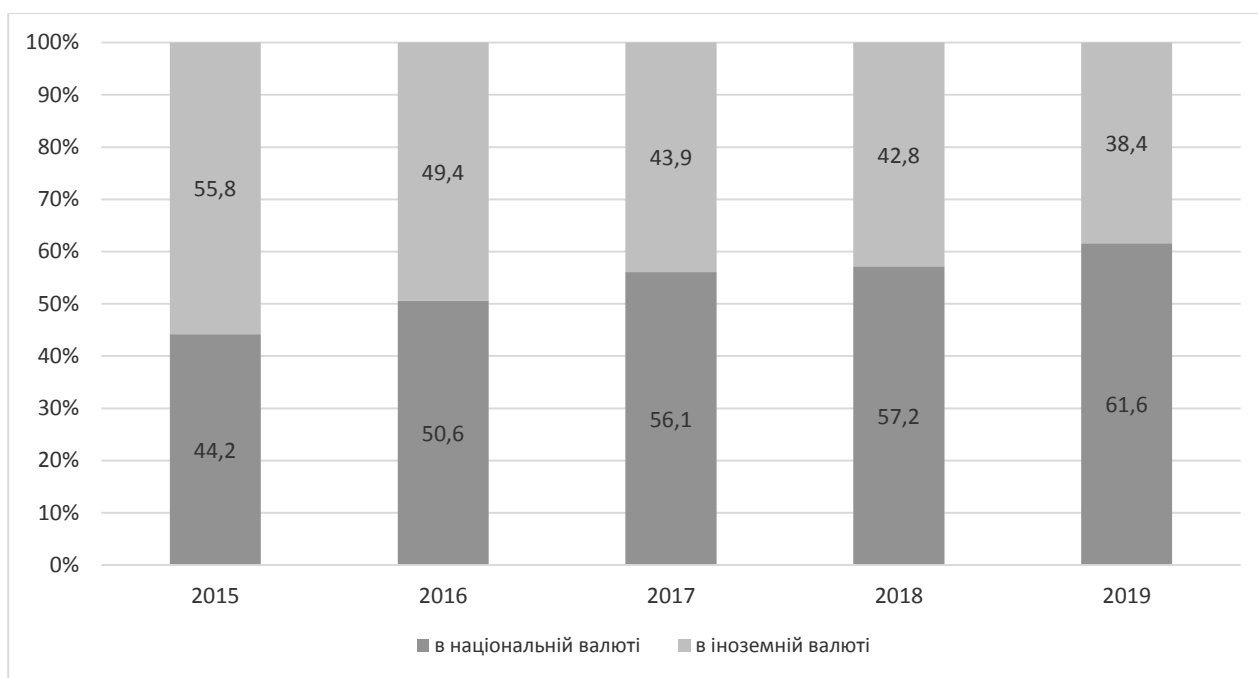

Рисунок 2.1 - Динаміка питомої ваги наданих резидентами України кредитів в розрізі валют за 2015-2019 р.р., у %.

Примітка. Складено за даними [19]

В процесі дослідження кредитного ринку України доречним є аналіз динаміки та питомої ваги наданих резидентами України кредитів в розрізі строків їх надання (табл. 2.2 і рис. 2.2).

Таблиця 2.2 - Динаміка наданих резидентами України кредитів в національній валюті та їх структури в розрізі строків надання за 2015-2019 р. р.

Роки	Усього, млн. грн.	Короткострокові кредити (до 1 року)		Середньострокові кредити (від 1 року до 5 років)		Довгострокові кредити(більше 5 років)	
		Сума, млн. грн.	Питома вага,%	Сума, млн. грн.	Питома вага,%	Сума, млн. грн.	Питома вага,%
2015	433826	214908	49,5	147287	33,9	71631	16,6
2016	504999	163398	32,4	224595	44,5	117005	23,1
2017	570627	285338	50,0	178959	31,4	106330	18,6
2018	613994	351867	57,3	163770	26,7	98357	16,0
2019	622902	366292	58,8	178597	28,7	78013	12,5

Джерело: складено на основі [26]

З наведених на рис. 2.2 даних видно, що в процесі кредитування в національній валюті в Україні у 2015-2019 рр. у розрізі термінів користування

переважали короткострокові і середньострокові кредити та спостерігалось їхнє зростання у досліджуваному періоді.

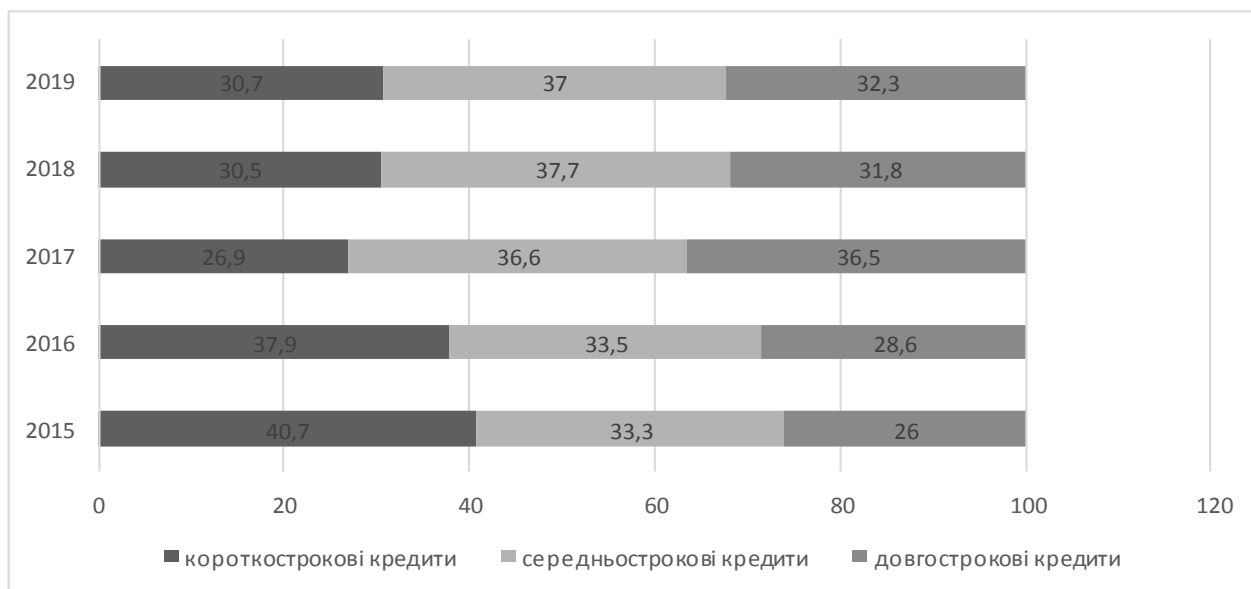

Рисунок 2.2 - Динаміка структури наданих резидентами України кредитів в національній валюті в розрізі строків їх надання за 2015-2019 рр., у %.

Примітка. Складено за даними [26]

Так, у 2015 році питома вага короткострокових кредитів складала 49,5%, середньострокових кредитів – 33,9%, довгострокових кредитів – 16,6%; у 2016 році - короткострокових кредитів - 32,4%, середньострокових кредитів – 44,5%, довгострокових кредитів – 23,1%; у 2017 році - короткострокових кредитів - 50,0%, середньострокових кредитів – 31,4%, довгострокових кредитів – 18,6%; у 2018 році - короткострокових кредитів 57,3%, середньострокових кредитів – 26,7%, довгострокових кредитів – 16,0%; у 2019 році - короткострокових кредитів – 58,8%, середньострокових кредитів – 28,7%, довгострокових кредитів – 12,5%. Причинами цього стало збільшення споживчого кредитування і зменшення обсягів іпотечного кредитування.

Досліджуючи динаміку наданих резидентами України кредитів доцільним є аналіз їх структури за термінами надання в іноземній валюті за 2015-2019 рр. (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 - Динаміка наданих резидентами України кредитів в іноземній валюті та їх структури в розрізі строків надання за 2015-2019 рр.

Роки	Усього, млн.грн.	Короткострокові кредити (до 1 року)		Середньострокові кредити (від 1 року до 5 років)		Довгострокові кредити(більше 5 років)	
		Сума, млн. грн.	Питома вага,%	Сума, млн. грн.	Питома вага,%	Сума, млн. грн.	Сума, млн. грн.
2015	547802	223070	40,7	182306	33,3	142426	26,0
2016	493683	187076	37,9	165203	33,5	141404	28,6
2017	446031	120380	26,9	163188	36,6	162462	36,5
2018	459137	140075	30,5	173129	37,7	145933	31,8
2019	388946	119306	30,7	144055	37,0	125585	32,3

Джерело: складено на основі [19]

З наведених даних таблиці 2.3 видно, що в ході кредитування в іноземній валюті в Україні у 2015-2019 рр. у розрізі термінів користування спостерігався майже рівний їх розподіл. Так, у 2015 році питома вага короткострокових кредитів складала 40,7%, середньострокових кредитів – 33,3%, довгострокових кредитів – 26,0%; у 2016 році - короткострокових кредитів - 37,9%, середньострокових кредитів – 33,5%, довгострокових кредитів – 28,6%; у 2017 році - короткострокових кредитів – 26,9%, середньострокових кредитів – 36,6%, довгострокових кредитів – 36,5%; у 2018 році - короткострокових кредитів 30,5%, середньострокових кредитів – 37,7%, довгострокових кредитів – 31,8%; у 2019 році - короткострокових кредитів – 30,7%, середньострокових кредитів – 37,0%, довгострокових кредитів – 32,3%.

Представлені на рис. 2.3 дані свідчать, що у структурі наданих кредитів частка кредитування фізичних осіб становить у 2015 році 17,8%, у 2016 році – 17,4%, у 2017 році – 15,6%, 2018 році - 16,4%, 2019 році - 17,6%, тобто спостерігалася тенденція до зниження питомої ваги таких кредитів.

В загальному кредити надані іншим суб'єктам господарювання у 2016 році в порівнянні з 2015 роком зросли на 0,4%, у 2017 в порівнянні з попереднім періодом уже спостерігалася збільшення на 1,8% , у 2018 році - зменшення на 0,8%, у 2019 році - зменшення на 1,2%, так як основну частку у структурі росту

наданих кредитів фізичним особам, займали споживчі кредити, що свідчить про значний ріст споживчого кредитування і зниження доходів громадян.

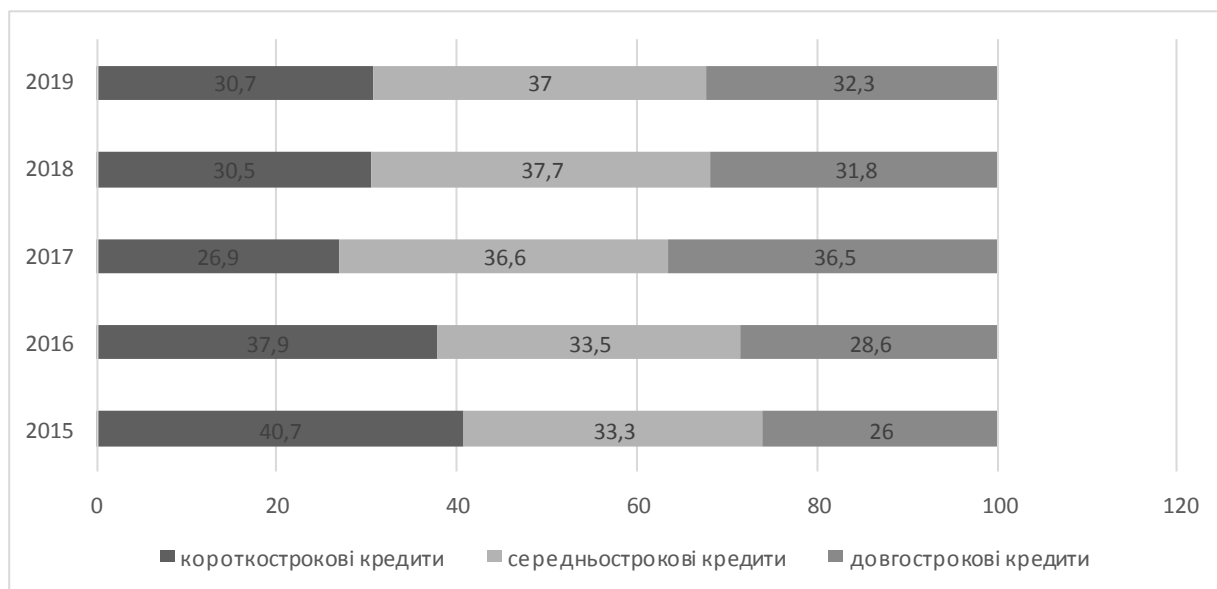

Рисунок 2.3 - Динаміка структури наданих резидентами України кредитів в іноземній валюті в розрізі строків їх надання за 2015-2019 рр., у %.

Примітка. Складено за даними [19]

У структурі споживчих кредитів, надані кредити в національній валюті мають переважну більшість: у 2015 році їх частка становила 63,6%, у 2016 році – 63,9%, у 2017 році – 76,5%, 2018 році - 82,7%, у 2019 році - 88,8% (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 - Структура кредитів наданих резидентами України споживчих кредитів в розрізі валют за 2015 -2019 рр.

Роки	Споживчі кредити всього, млн. грн.	В національній валюті(грн.)		В іноземній валюті(дол. США)	
		Сума, млн. грн.	Питома вага,%	Сума, млн. грн.	Питома вага,%
2015	104879	66662	63,6	36268	34,6
2016	101528	64859	63,9	34901	34,4
2017	122066	93436	76,5	26965	22,1
2018	151625	125413	82,7	24796	16,4
2019	173779	154295	88,8	18360	10,6

Джерело: складено на основі [42]

Дані таблиці 2.4, свідчать про збереження тенденції до зростання споживчих кредитів (надані резидентам України в національній валюті), що було зумовлено розширенням банківських програм кредитування фізичних осіб без застави. Разом

з тим, потрібно відмітити, що протягом 2015 -2019 рр. відбулося значне скорочення наданих резидентами України споживчих кредитів в іноземній валюті. Так, питома вага цих кредитів складала у 2015 році – 34,6%, у 2016 році - 34,4%, у 2017 році - 22,1%, у 2018 році – 16,4%, у 2019 році – 10,6%.

Аналіз динаміки наданих резидентами України кредитів домогосподарствам у 2015 - 2019рр. свідчить про їх зростання протягом досліджуваного періоду з 170822 млн. грн. у 2015 році до 211098 млн. грн. у 2019 році , тобто на 40276 млн. грн. або на 23,6% (рис. 2.3).

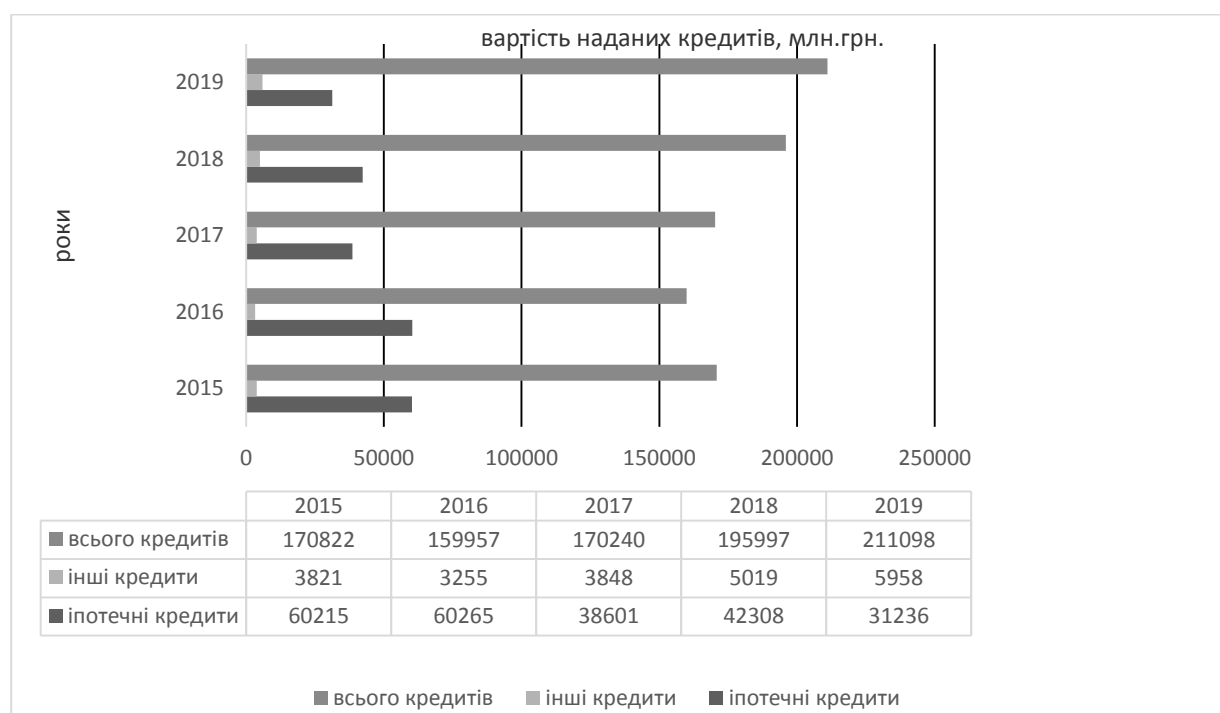

Рисунок 2.4 - Динаміка наданих резидентами України кредитів домогосподарствам України за 2015-2019 рр.

Примітка. Складено за даними [42]

Як свідчать дані рис. 2.4, останніми роками характеристики обсягу ринку іпотечного кредитування українськими банками продовжують знижуватись у своїй динаміці (крім останнього 2018 року, як пояснено нижче). Зокрема, як свідчать дані табл. 2.5, якщо кредити домогосподарствам на придбання, будівництво та реконструкцію житла у 2015 році становили 71803 млн. грн., то наприкінці 2018 року - лише 44458 млн. грн., тобто спостерігається зменшення обсягів ринку 1,6 рази. За наявними даними, у лютому 2019 року ринок

«стиснувся» до 43146 млн. грн. У відсотковому вираженні частка позик на житло зменшилась з 1/3 їх загального обсягу до фактично п'ятої. Таким чином, тенденція кредитування цього сегмента, що підтримує життєдіяльність, щодо вартості та відносно потреб населення зменшується [50].

Таблиця 2.5 – Кредити, надані домогосподарствам на придбання, будівництво та реконструкцію житла в 2015-2019 рр.

Період/рік	Кредити, надані домогосподарствам, всього, млн. грн.	Кредити, надані домогосподарствам на придбання, будівництво та реконструкцію житла, млн. грн.	Кредити, надані домогосподарствам на придбання, будівництво та реконструкцію житла, %.
2015р.	211215	71803	33,9
2016р.	206991	58268	28,15
2017р.	198711	51148	25,74
2018р.	201102	44458	22,1
2019р.	202531	43146	21,3

Джерело: складено на основі [42]

Як видно із таблиці 2.5, за період 2015 - 2019 рр. відбулося значне зменшення долі кредитів наданих домогосподарствам на придбання, будівництво та реконструкцію житла с 33,9% в 2015 році до 21,3% в 2019 році.

Високий запас житла від забудовників протягом багатьох років зменшив будівництво нових будинків в Україні. За 2018 рік обсяг введеного в експлуатацію житла в багатоквартирних будинках в цілому по Україні зменшився на 25%. У Києві це зниження було ще більшим - 29%.

Однак все ж є деякі позитивні тенденції розвитку ринку іпотечного кредитування: наприклад, протягом 2018 року залишок за гривневими кредитами домогосподарств на придбання, будівництво та реконструкцію житла збільшився на 6%, а фізичним особам надано позики майже на гривню 2,6 млрд. За даними Міністерства юстиції, у 2018 році кількість квартир та будинків в Україні зросла на 8%, а в Києві - на 13%. Тобто, за цими даними відзначається активність попиту на придбання житла на вторинному ринку [51].

Структура іпотечних кредитів за роками представлена на рис. 2.5.

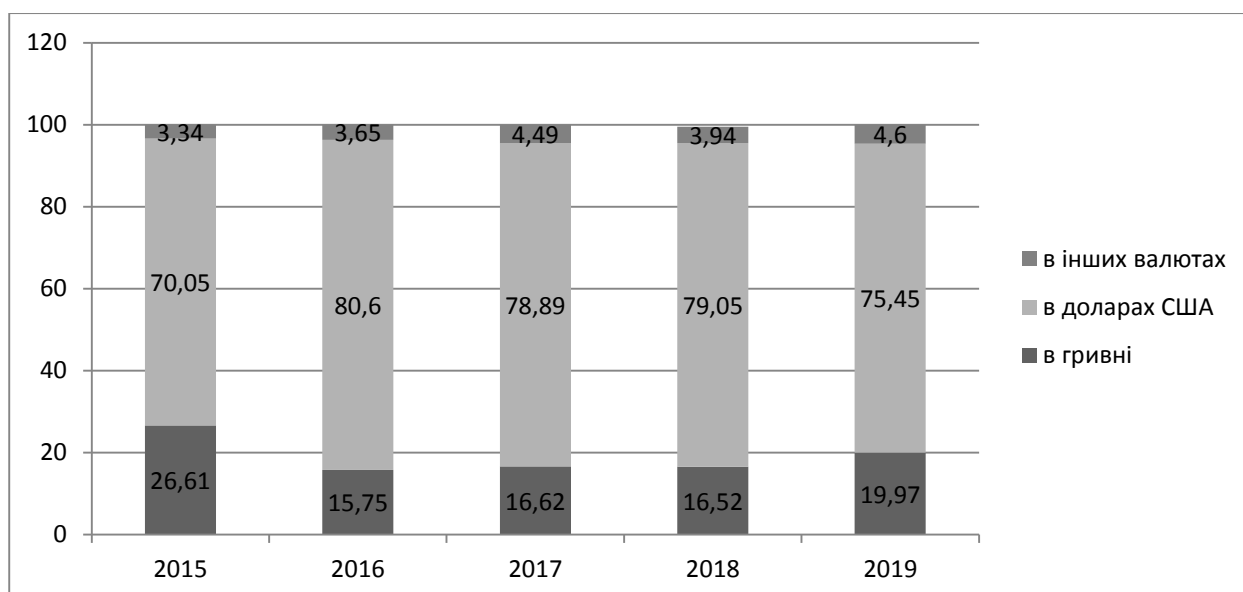

Рисунок 2.5 - Структура кредитного іпотечного портфелю банків України в 2015-2019 рр., %

Примітка. Складено за даними [51]

Як видно з представлених даних, іпотечні кредитні портфелі вітчизняних банків за останні 3 роки значно зменшились - з 71,8 млрд. грн. до 48,27 млрд. грн., що свідчить про зменшення обсягу іпотечних кредитів, що не могло не позначитися на розмірі позик у іноземній валюті та позиках у національній валюті.

Досліджуючи процентні ставки за кредитами для домогосподарств, то можна зробити висновок, що спостерігалось погіршення ситуації.

Так протягом 2015-2019 рр. середні ставки за вартість кредитів для домогосподарств у національній валюті у 2016 році в порівнянні з 2015 роком збільшилися в абсолютному вимірнику на 2,3%, проте у 2017 році в порівнянні з 2016 роком спостерігався незмінний рівень ставки, у 2018 році порівняно з 2017 роком - відбулося збільшення на 1,7% і у 2019 році також відбулося їх зростання на 1,7% (табл. 2.6).

У цілому, з таблиці 2.6 видно, що дорогими є іпотечні кредити, відсоткова ставка яких зросла за п'ять років з 13,8% до 18,5% - на 4,7%.

За досліджуваний період відсоткові ставки за кредит для галузей економіки мають тенденцію до зниження, а саме середня процентна ставка знизилася на 4,2% (табл. 2.7).

Таблиця 2.6 - Динаміка процентної ставки за кредитами наданими банками домогосподарствам за 2015-2019 рр. на кредитному ринку України.

Роки	Середня процентна ставка, %	Процентна ставка за кредитами (у%) , у т. ч.		
		за споживчими кредитами	за іпотечними кредитами	за іншими кредитами
2015	27,4	30,9	13,8	29,1
2016	29,7	30,6	14,3	25,9
2017	29,7	30,8	17,2	21,6
2018	31,4	32,2	18,0	25,6
2019	33,1	33,6	18,5	25,9

Джерело: складено на основі [38]

З наведених даних таблиці 2.7 можна констатувати, що протягом 2015-2019 рр. в розрізі галузей відсоткові ставки за кредитами знизилися: сільського господарства на 3,8%, для переробної промисловості на 2,4%, для постачання електроенергії – на 5,3%, для водопостачання – на 7,7%, для будівництва - на 5,2%, для оптової, роздрібною торгівлі – на 5,2% для транспорту – на 9,7%.

Таблиця 2.7- Динаміка процентних ставок за наданими кредитами в основні галузі економіки України за 2015-2019 рр., у %.

Показник	2015	2016	2017	2018	2019
Середня процента ставка, %	17,7	14,2	14,1	16,9	13,5
Сільське господарство	20,2	18,4	16,3	17,7	16,4
Показники	2015	2016	2017	2018	2019
Переробна промисловість	16,7	12,1	12,3	17,3	14,3
Постачання електроенергії	17,7	20,8	14,4	14,5	12,4
Водопостачання	26,3	27,3	19,8	17,3	18,6
Будівництво	19,9	13,0	20,1	18,0	14,7
Оптова, роздрібною торгівля	18,4	15,2	14,9	16,6	13,2
Транспорт	23,2	12,6	14,2	18,7	13,5

Джерело: складено на основі [31]

Динаміка зміни процентних ставок за наданими кредитами на кредитному ринку за 2015-2019 рр. наведена на рисунку 2.6.

Варто відмітити, що ставки за кредитами наданими в галузі економіки мають тенденцію до зниження. Але все ж таки залишаються високими, що негативно впливає на функціонування кредитного ринку та розвиток економіки.

Зміни процентних ставок за наданими кредитами для домогосподарств мають тенденцію до зростання, що є негативним і не будуть також позитивно впливати на ефективність функціонування кредитного ринку України.

Рисунок 2.6 - Динаміка зміни процентних ставок за наданими кредитами за 2015-2019 рр.

Примітка. Складено за даними [31]

Сьогодні, зважаючи на відчутний спад світової економіки, завдяки поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2», простежується зниження попиту на кредитні кошти з боку клієнтів банківських та небанківських установ в Україні. Разом з тим, помітно збільшується кількість запитів клієнтів щодо реструктуризації позик та зростає кредитний ризик [50].

Таким чином, кредитний ринок України є одним із динамічних сегментів фінансового ринку, проте побутує низка проблем його функціонування, які потребують подальшого вирішення.

Можна констатувати, що на кредитному ринку України у 2015-2019 рр. утворилися певні тенденції: знизилася обсяги наданих кредитів, основна частка яких спрямовувалася у реальний сектор економіки. Кредитування за

досліджуваний період переважало у формі короткострокового та середньострокового терміну використання і здійснювалося більшої міри у національній валюті.

Ринок іпотечного кредитування в Україні не є стабільним, і є необхідність у значному збільшенні обсягу іпотечних кредитів, у тому числі для фізичних осіб. Без змін ситуація погіршується з кожним роком, оскільки кількість іпотечних кредитних портфелів банківських установ, що базуються в НБУ, щороку зменшується щороку протягом останніх п'яти років: на 1 січня 2020 року частка іпотечних кредитів у кредитних портфелях Банку становила 4,63%, а на початок 2016 року - 5,65%. Пожвавлення іпотечного кредитування має важливе значення як для розвитку страхового ринку, так і для національної економіки в цілому, оскільки саме в галузі страхування накопичуються внутрішні довгострокові ресурси, які можна спрямувати у вигляді інвестицій в різних галузях економіки, сприяючи економічному зростанню держави.

Отже, за період 2015-20199 спостерігається зниження відсотком ставки для домогосподарств помірно збільшувалася, а для галузей економіки – знижувалася завдяки державній підтримці і дотаціям. Зменшення відсотком ставки позитивно відобразилося на збільшенні кредитування по галузям, а ріст відсоткової ставки для домогосподарств став негативним фактором, сповільнюючи тем росту ринку і економіки в цілому.

2.2 Оцінка ролі фінансово-кредитних установ у функціонуванні кредитного ринку України

Кредитний ринок дає змогу задовольняти потреби будь-яких юридичних та фізичних осіб у позиковому капіталі. В новітніх реаліях сьогодення, одним з найважливіших напрямів покращення стану кредитного ринку в Україні є подальше удосконалення безпосередньо механізму кредитування.

Поліпшення діяльності банківських та інших фінансово-кредитних установ на кредитному ринку є однією з самих злободенних та важких справ. Оскільки в умовах політичної, економічної кризи в країні, в тому числі і пандемії фінансово-кредитні установи значно сповільнили свою діяльність на кредитному ринку.

Потрібно відмітити, що організація дійової кредитної діяльності фінансово-кредитних установ в сучасних умовах потребує тільки запровадження виваженої кредитної політики всіх учасників кредитного ринку. На ринку кредитування важливим сьогодні є дотримання умов, правил, принципів кредитування та реалізація заходів щодо зниження кредитного ризику. Тому всі інститути кредитного ринку повинні розумно організовувати та проводити власну кредитну політику.

Діяльність банків на сьогодні здійснюється в складних умовах, що негативно впливають на соціально-економічний розвиток країни. До вище названих політичних, економічних проблем держави та пандемії у всьому світі, на якісну роботу банків впливають і військові дії на сході України [2 с. 147].

При цьому доцільно відмітити дії Національного банку України, який для проведення банківської реформи запровадив досить діяльні та системні дії щодо удосконалення банківського сектору з метою інтеграції до європейської економічної спільноти.

Варто відзначити, що фінансові компанії, які активні учасники кредитного ринку, розгортали свою роботу останніми роками чи не найжвавіше. Динаміка кількості фінансових компаній, що функціонують на кредитному ринку України протягом 2015 - 2019 рр. наведені на рисунку 2.7.

Враховуючи наведену динаміку кількості фінансових компаній, що функціонують на кредитному ринку України протягом 2015-2019 рр. можна з упевненістю визначити, що кількість фінансових компаній протягом останніх п'яти років зросла на 38,0%.

За урядовими даними Національного банку України станом на кінець 2019 року зареєстровано в Україні 75 банків, що на 2 установи менше ніж у попередньому році і на 42 одиниці порівняно з 2015 роком.

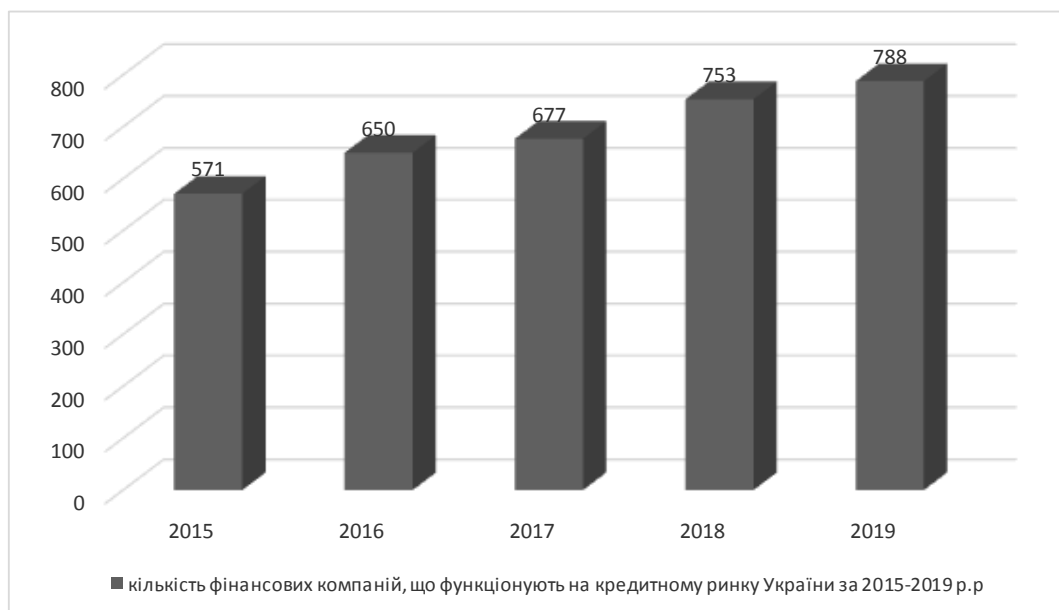

Рисунок 2.7 - Динаміка кількості фінансових компаній, що функціонують на кредитному ринку України протягом 2015-2019 рр.

Примітка. Складено за даними [37]

Динаміка кількості банківських установ протягом 2015 -2019 рр. наведена у табл. 2. 8.

Таблиця 2.8 - Кількість банків в Україні за 2015 - 2019 рр.

Роки	Кількість банків, всього	З них з іноземних капіталом		У т. с. зі 100% іноземним капіталом	
		Кількість	%	Кількість	%
2015	117	41	35,0	17	41,5
2016	96	38	39,9	17	44,7
2017	82	38	46,3	18	22,0
2018	77	37	48,1	23	62,2
2019	75	35	46,7	23	65,7

Джерело: складено на основі [37]

Аналізуючи наявну кількість банків, протягом останніх п'яти років за даними табл. 2.8, простежується тенденція до стабільного їх зменшення і зростання кількості наявних банківських установ з іноземних капіталом – у 2019 році майже половина. Кількість банківських установ з іноземним капіталом за 2015 - 2019 рр. з загальної кількості банків становить 35 банків, з них -23 банки на 100% з іноземним капіталом. Ту теж простежується тенденція протягом 2015-2019

рр. до збільшення банків із 100 % іноземним капіталом: з 17 банків у 2015 році - до 23 банків у 2019 році.

Зменшення кількості банків відбулося через введення у 2014 р. положень про нарощування власного капіталу шляхом збільшення статутного капіталу, для підвищення рівня дотримання економічних нормативів. Серед причин також можна назвати «неспроможність нейтралізувати ризики, а також недостатність ресурсної бази» банків обумовлених кризовими явищами в економіці України [46, с. 110].

Діючі на сьогодні норми українського законодавства вимагають від банків поступового збільшення розміру статутного капіталу до 500 млн. грн. до 11 липня 2024 р. Станом на 01.01.2020 р. «мінімальний розмір статутного капіталу для кожного банку становить 200 млн. грн.» [57]. Отже, найважливішим завданням банківського менеджменту є розробка стратегії зростання обсягів капіталу відповідно до рівня ризиків, які супроводжують діяльність банківських установ, що дало б змогу нарощувати ресурсну базу з урахуванням інтересів власників і менеджерів.

Дослідження структури чистих активів банків за складовими за період 2016-2020 рр. свідчить про скорочення як обсягів наданих кредитів суб'єктам господарювання, так і їх питомої ваги у структурі чистих активів банків України з 38% у 2016 році до 25,3% (на 12,7%) у 2020 році. При цьому відбувалося зростання обсягів кредитування фізичних осіб, питома вага яких у структурі чистих активів українських банків зросла з 6,1% до 8,4% (на 2,3%) за аналізований період, що свідчить про стабілізацію доходів населення і його споживчого рівня [57].

Потрібно відзначити, що не дивлячись на скорочення кількості банківських установ протягом 2015 - 2019 р. р. та існуючі ускладнення в їх роботі, простежується досить незначне зростання банківських активів за цей період, що є свідченням зросту їх інтенсивності та стабільності.

Доцільним є аналіз питомої ваги кредитної портфеля у валових активах банків, який свідчить про ефективність діяльності банків щодо одного з основних видів своєї діяльності, - надання кредитів, показаний в табл. 2.9.

Таблиця 2.9 - Питома вага кредитного портфеля у валових активах банків України за 2015 - 2019 рр.

Показник	2015	2016	2017	2018	2019
Валові активи (усього), млн. грн.	1 571	1 737	1 840	1 911	1 982
Кредитний портфель, млн. грн.	1007	1004	1035	1116	1029
Питома вага кредитного портфеля у валових активах банків України, %	64,10	57,80	56,25	58,40	51,92

Джерело: складено на основі [61]

З даних таблиці 2.9 видно, що питома вага кредитного портфеля у валових активах банків України за 2015-2019 р. р. складає більше половини, але простежується тенденція до зниження їх питомої ваги: від 64,1% у 2015 році до 51,92% у 2019 році (рис. 2.8).

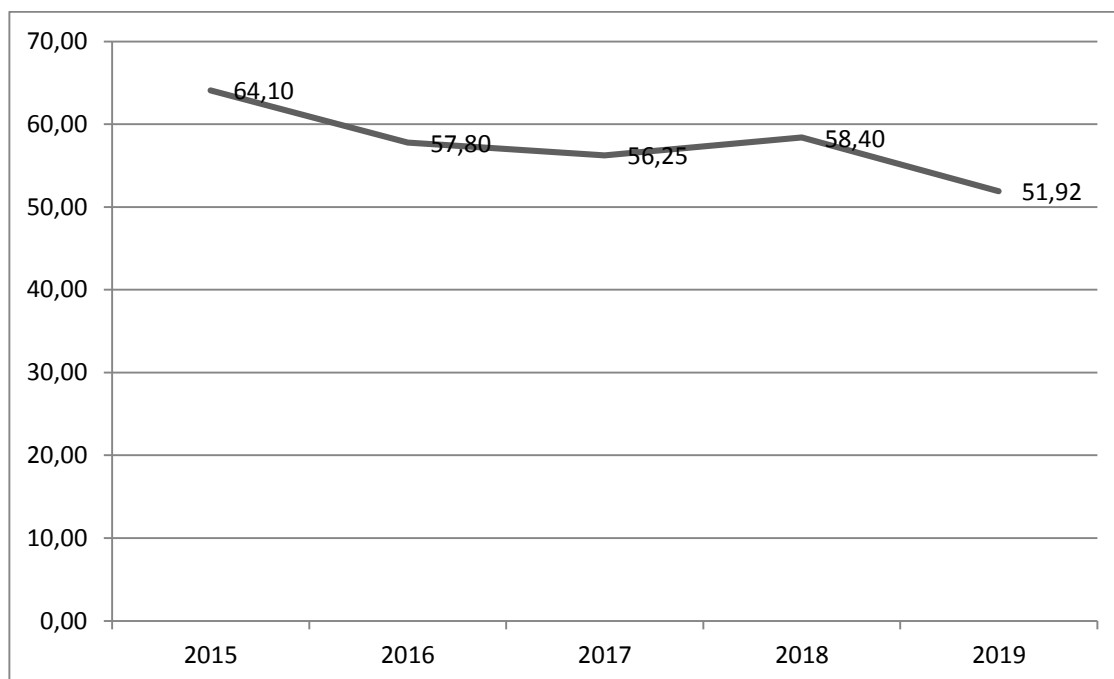

Рисунок 2.8 - Питома вага кредитного портфеля у валових активах банків України за 2015 - 2019 рр., у %

Примітка. Складено за даними [61]

На наступному етапі проведемо аналіз темпів приросту та питомої ваги наданих кредитів банківськими установами за 2015 - 2019 рр. на основі даних додатку А і результати зведемо в таблицю 2.10.

Таблиця 2.10 - Темпи приросту та питома вага наданих суб'єктам господарювання кредитів у сумі наданих банківськими установами України кредитів за 2015- 2019 рр.

Показники	2015	2016	2017	2018	2019
Активи (усього), млн. грн.	1 571	1 737	1 840	1 911	1 982
Надані кредити, млн. грн.	1007	1004	1035	1116	1029
Кредити суб'єктам господарювання млн. грн.	831	847	864	919	822
Темп приросту кредитів суб'єктам господарювання до попереднього періоду, %	0	16	17	55	-97
Питома вага кредитів суб'єктам господарювання, %	82,52	84,36	83,48	82,35	79,88
Кредити фізичним особам млн. грн.	176	157	171	197	207
Темп приросту кредитів фізичним особам до попереднього періоду, %	0	-19	14	26	10
Питома вага кредитів фізичним особам, %	17,48	15,64	16,52	17,65	20,12

Джерело: складено на основі [18]

Дані табл. 2.10 свідчать, що у 2019 році кардинальних коливань у структурі кредитування банківськими установами за суб'єктами кредитного ринку не простежується: всі зміни відбуваються поступово, як адекватна реакція на зміни в соціально-економічному розвитку країни.

Протягом 2017-2019 рр. поступово здійснюється нарощення кредитів наданих фізичним особам, що відбувається за рахунок виданих споживчих кредитів. На відміну від кредитів наданих фізичним суб'єктам, сума кредитів суб'єктам господарювання має тенденцію до зниження у 2019 році (табл. 2.10). Вартість кредитів протягом попередніх періодів 2015-2018 рр. плавно зростала за рахунок пропонованих різноманітних банківських кредитів, як на бізнес-проекти і на цільові кредити так і на розширення виробництва.

Проте, у 2019 році завдяки негативним змінам, які продовжуються і дотепер в економіці країни, беручи увагу і пандемію, вартість кредитів суб'єктів господарювання зменшилася на 10,6%.

Слід зазначити, що за даними табл. 2.10 у структурі кредитів, наданих банківськими установами найбільшу питому вагу займають кредити надані суб'єктам господарювання. Станом на кінець 2019 року відсоток кредитів наданих цим суб'єктам складає 79,88%, а відсоток кредитів наданих фізичним особам складає 20,12%.

Особливе місце на ринку кредитування належить кредитним установам, серед яких чільне місце посідають кредитні спілки. Діяльність кредитних спілок на сьогодні забезпечує доволі значний сегмент кредитного ринку України. Кредитні спілки є фінансовими установами, що залучають кошти своїх членів від своїх членів через обов'язкові пайові внески. Варто зазначити, що кредитні спілки відносять до одних з високо ризикованих фінансових установ, адже залучають кошти громадян.

Аналіз діяльності кредитних спілок протягом 2015-2019 рр. проведено на підставі даних інформації про стан і розвиток кредитних спілок Національної комісії, що здійснює регулювання у сфері ринків у сфері фінансових послуг (табл. 2.11).

Таблиця 2.11 - Показники діяльності кредитних спілок в Україні за 2015-2019 рр.

Показник	2015р.	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.
Кількість зареєстрованих кредитних спілок, од.	588	462	378	358	337
Кількість членів кредитних спілок (тис. осіб)	294,35	280,22	258,85	228,73	210,36
Загальні активи, млн. грн.	591,8	657,6	745,4	842	956,7
Капітал, млн. грн.	246,9	276	299,9	317,8	334,9
Кредити надані членам кредитних спілок, млн. грн.	890,8	829,6	945,5	1111,1	1234

Джерело: складено на основі [30]

За даними асоціації, кредитні спілки-члени ВАКС об'єднують близько 210,4 тис. українців, зокрема (табл. 2.11). Протягом останніх п'яти років було зниження

кількості членства в кредитних спілках. Велику частину зменшення складає виключення з переліку своїх членів тих осіб, які довгий час не користувалися та не планують користуватися послугами кредитної спілки. Це зумовлено необхідністю зменшення операційних витрат кредитної спілки, що особливо відчутно під час проведення загальних зборів.

За 2019 рік кредитні спілки-члени ВАКС видали кредитів на суму 1 234 млн. грн. Збільшення кредитування при зменшенні кількості позичальників, говорить про збільшення розміру середнього кредиту. Таким чином, станом на 01.01.2020 року середній кредит, наданий кредитною спілкою, склав 18,9 тис. грн., в той час як в 2018 році середній кредит становив 16,4 тис. грн., в 2017 році його розмір складав 13,3 тис. грн., а у 2016 році - 11,3 тис. грн.

Внаслідок збільшення обсягу кредитування спостерігається збільшення суми кредитного портфеля кредитних спілок - членів ВАКС на фоні покращення його якості. Якісна робота зі своїми клієнтами дозволила кредитним спілкам зменшити питому вагу прострочених кредитів у кредитному портфелі з 18% на кінець 2015 року до 11,5% на кінець 2019 року. А сам кредитний портфель спілок асоціації за 2019 рік збільшився на 106,4 млн. грн. (13,7%) та станом на 01.01.2020 року складає 879,9 млн. грн.

Динаміка показників діяльності фінансових компаній за 2015-2019 р. р. наведена в таблиці 2.12.

Таблиця 2.12 - Показники діяльності фінансових компаній в Україні за 2015-2019 р.р.

Показник	2015	2016	2017	2018	2019
Кількість зареєстрованих фінансових компаній, од.	571	650	677	753	788
Інші кредитні установи, од.	110	130	113	150	157
Фінансові установи - юридичні особи публічного права, од.	30	29	28	37	41
Загальні активи, млн. грн.	95825,0	97332,0	107533,9	125322,3	162197,0
Капітал, млн. грн.	24939,4	22754,5	26260,1	23863,6	26739,2
Обсяг виданих кредитів, млн. грн.	68282,3	110420,3	228165,0	120014,5	148124,2

Джерело: складено на основі [56]

Станом на кінець 2019 року на кредитному ринку здійснюють свою діяльність 986 фінансові компанії.

Протягом 2015 - 2019 рр. відбулося збільшення активів фінансових компаній на 66372 млн. грн. та капіталу на 1799,8 млн. грн. Як свідчать дані рис. 2.9, обсяги виданих такими фінансовими компаніями в Україні кредитів у 2019 році збільшився на 79841,9 млн. грн. порівняно з 2015 роком.

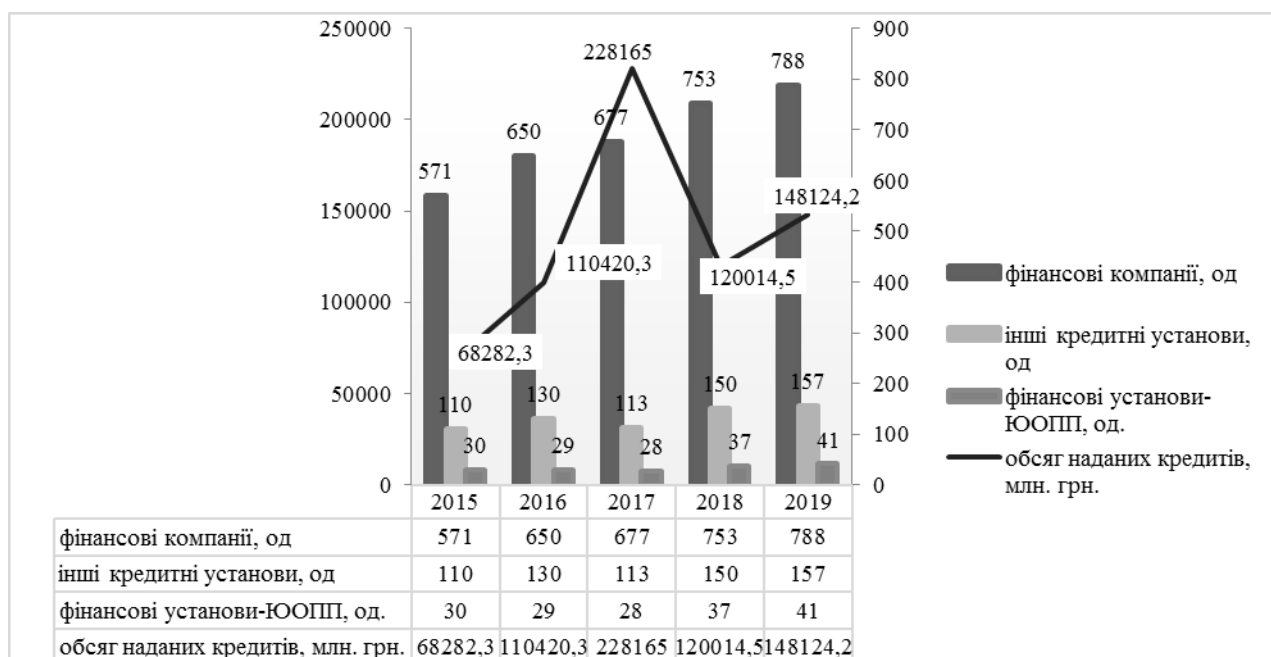

Рисунок 2.9 – Кількість небанківських фінансових компаній та кредитних установ та обсяги наданих ними кредитів в Україні за 2015-2019 рр.

Примітка. Складено за даними [56, 57]

Особливої уваги при аналізі діяльності фінансових інститутів на кредитному ринку заслуговують також показники роботи юридичних осіб - лізингодавців.

Динаміка показників діяльності юридичних осіб - лізингодавців за 2015-2019 р. р. наведена в таблиці 2.13.

Дані табл. 2.13 свідчать, що юридичні особи - лізингодавці протягом 2015 - 2019 року збільшили вартість договорів фінансового лізингу, укладених за період з 2015 року до 2019 року на 18406,4 млн. грн., а кількість договорів фінансового лізингу, укладених за цей період зросла на 8265 од.

Показники діяльності лізингодавців в Україні за 2015 -2019 рр. подано на рисунку 2.10, який показує зростання обсягів їх діяльності як за кількістю, так і обсягами укладених договорів фінансового лізингу в аналізованому періоді.

Таблиця 2.13 - Показники діяльності юридичних осіб - лізингодавців в Україні за 2015-2019 р. р.

Показник	2015р.	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.
Кількість зареєстрованих установ, од.	268	202	183	167	157
Вартість діючих договорів фінансового лізингу, млн.грн.	26109,9	22904,4	22417,9	24920,9	27645,6
Кількість діючих договорів фінансового лізингу, од.	22148,0	17314	13939	14472	16830
Вартість договорів фінансового лізингу, укладених за звітний період, млн. грн.	6241,4	9754,4	12814,2	21519,3	24647,8
Кількість договорів фінансового лізингу, укладених за звітний період, од.	4098	9122	7699	8739	12363

Джерело: складено на основі [57]

Потрібно відмітити, що на сьогодні вагоме місце на ринку кредитних послуг займають ломбарди, діяльність яких на сьогодні ще нормативно не врегульована, а тільки існує «Положення про порядок надання фінансових послуг ломбардами» і проект Закону України «Про ломбарди і ломбардну діяльність».

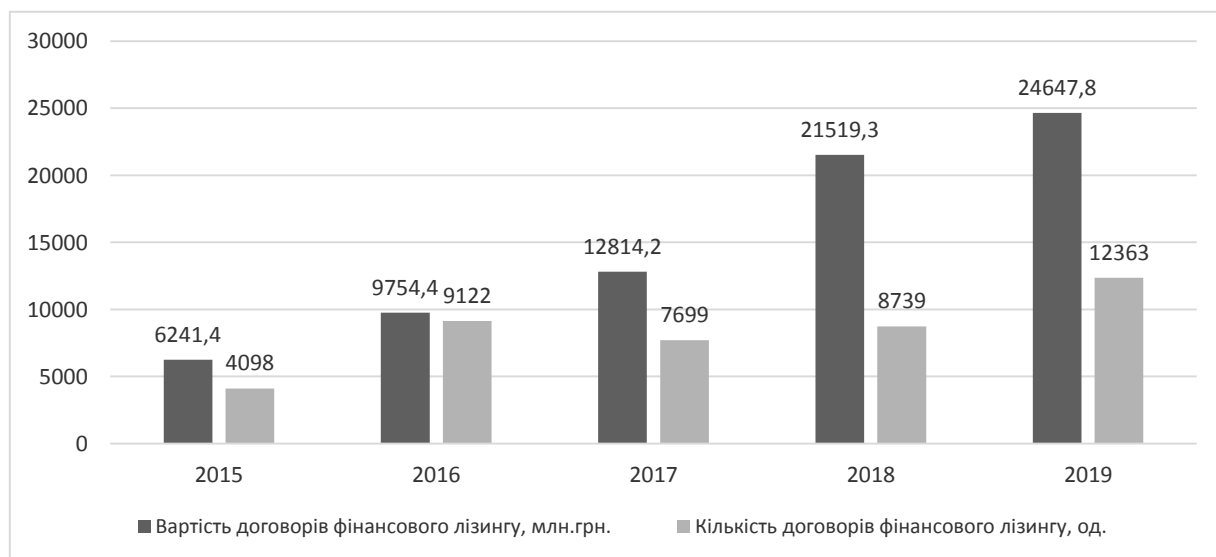

Рисунок 2.10 - Показники діяльності лізингодавців в Україні за 2015 -2019 рр.

Примітка. Складено за даними [57]

Так станом на кінець 2019 року до Державного реєстру фінансових установ включена інформація про діяльність 324 ломбардів, що здійснюють свою діяльність на кредитному ринку України. Варто зауважити, що в роботі ломбардів вагомим показниками є значення активів та капіталу (табл.2.14).

Таблиця 2.14 - Показники діяльності ломбардів в Україні за 2015-2019 р. р.

Показник	2015р.	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.
Кількість зареєстрованих установ, тис. од.	482	456	415	359	324
Загальні активи, млн. грн.	2218,6	3317,7	3763,7	3721,3	4264,8
Капітал, млн. грн.	1100,2	1481,6	1648,5	1097,6	1184,9
Обсяг виданих кредитів під заставу, млн. грн.	12459,7	16718	16389	16442,3	18178,5
Сума погашених кредитів, млн. грн.	12155,3	16414,7	16395,9	16139,7	17840,8
Кількість наданих кредитів, тис. од.	10600	11943,6	12226,3	11749,5	11766,7

Джерело: складено на основі [56]

Дані таблиці 2.14 свідчать про зростання загальних об'ємів ломбардами на кредитному ринку протягом останніх трьох років. Основним засобом забезпечення зобов'язань за наданими кредитами є застава майна. Варто відзначити, що рівень забезпечення наданих кредитів майна, прийнятими як застава, має досить мінливий характер і станом на кінець 2019 року має значення 116,4%. Варто відмітити і зростання середньої ставки за кредитами наданими ломбардами за 2019 рік, яка становила 215,2%, що на 1,9% вище ніж у попередньому 2018 році.

В особливостях діяльності ломбардів варто відмітити те, що найбільш ліквідним майном, під заставу якого надається кредит ломбардом є застава виробів з дорогоцінних металів та каміння.

Потрібно відмітити, що серед фінансових інститутів кредитного ринку для фізичних осіб ломбарди є найбільш стабільним сектором, що орієнтовані на надання дрібних та короткострокових кредитів.

Наявна залежність між обсягом виданих кредитів ломбардами під заставу та сумою погашених кредитів наведена на рис. 2.11.

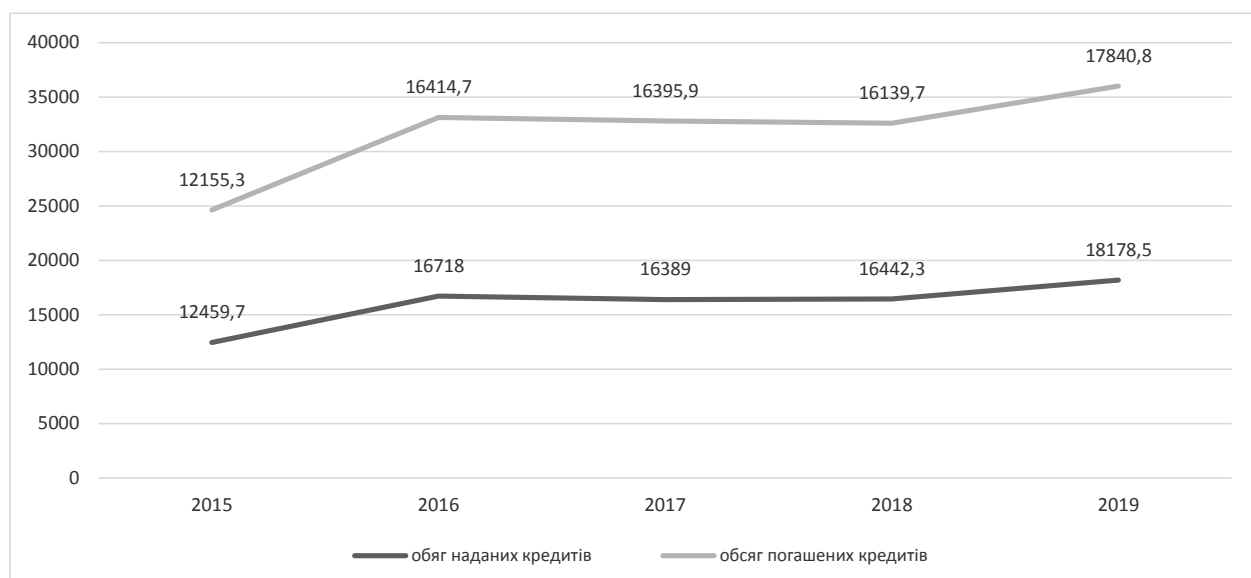

Рисунок 2.11 - Залежність між обсягом виданих кредитів ломбардами під заставу та сумою погашених кредитів в Україні за 2015-2019 р. р., млн.грн.

Примітка. Складено за даними [56]

Підводячи підсумок проведеному дослідженню, проведемо оцінку складових кредитного ринку України за видами кредиторів в 2015-2019рр. (табл. 2.15 і рис. 2.12).

Таблиця 2.15 - Складові кредитного ринку України за видами кредиторів у 2015 - 2019 рр., млн. грн.

Показник	2015р.	2016р.	2017р.	2018	2019
Кредити надані усього – 100%, у т.ч.	1 011 670	1 025 060	1 061 556	1 122 224	1 065 762
Кредити надані банками	30043,04	26378,40	44899,10	49093,59	53914,29
Кредити надані кредитними спілками та ін. недепозитними організаціями	981 627	998 682	1 016 657	1 073 131	1 011 848

Джерело: складено на основі [18]

Як видно із представлених на рис. 2.12 даних, структури кредитного ринку України формується в основному за рахунок банківського кредитування. При цьому, за аналізований період спостерігається ріст долі кредитування не депозитними організаціям, що свідчить про зниження доходів громадян.

Рисунок 2.12 - Структура кредитного ринку України за видами кредиторів в 2015-2019 рр., млн. грн.

Примітка. Складено за даними [18]

Отже, розвиток кредитного ринку на сьогодні дещо гальмується і повністю залежить від економічних трансформацій в Україні в цілому. Ефективна діяльність банківських установ та інших фінансово-кредитних установ на кредитному ринку буде досягтися виключно за рахунок стабілізації економічних, політичних, соціальних умов в країні та підтримки розвитку кредитного ринку на якому потрібно однозначно приділити більшої уваги підвищенню якості кредитного портфелю. За період 2015-2019 рр. спостерігається збільшення обсягів кредитування, що свідчить про активний розвиток кредитного ринку.

2.3 Аналіз факторів, що визначають розвиток кредитного ринку в Україні на сучасному етапі

Поступові трансформації у розвитку ринкової економіки в Україні вимагають концептуальних змін у формуванні, регулюванні та ефективності функціонування кредитного ринку. Кризові процеси на фінансовому ринку України, передумовами яких є політична ситуація в країні та дестабілізація активності суб'єктів економічної діяльності, негативно вплинули на ефективність діяльності кредитних інститутів.

Так, нестабільність іноземної валюти, девальвація національної валюти майже у 100%, досить високий рівень споживчої інфляції та інші фінансово-економічні фактори породили зниження довіри до банків та небанківських фінансових установ.

Варто відзначити, що при ринкових умовах господарювання суб'єктам економіки постійно бракує наявних фінансових ресурсів, які потрібні при реалізації інвестиційної та інноваційної діяльності.

На ринку кредитування практичні аспекти забезпечення фізичних та юридичних осіб у позикових коштах втілюються завдяки банкам та іншим кредитним установам [5, с. 163].

Потрібно відмітити що на сьогодні діяльність цих інститутів на вітчизняному кредитному ринку прив'язане до проблем, які втримують їх дійовий розвиток. Кредитний ринок забезпечує нагромадження, акумулювання, направленість, а також поділ і перерозподіл кредитних грошей між сегментами економіки, що розкриває безсумнівну вагомість його звичайної діяльності.

При таких умовах доречно розглядати та аналізувати вплив факторів функціонування кредитного ринку, підвищення його ефективності та підняття його фінансової стійкості.

Сучасний стан розвитку економіки України здійснюється в досить непостійних умовах, на які впливають як зовнішні так і внутрішні чинники.

Зараз для кредитного ринку досить актуальною є проблема підвищення ефективності здійснення кредитної діяльності всіх суб'єктів кредитних відносин. Адже, саме кредитний ринок дає можливість забезпечити динамічний розвиток економіки країни.

На функціонування та розвиток кредитного ринку в Україні мають вплив ціла низка соціально-економічних процесів. Дослідження вимірів того або іншого параметру дає змогу здійснити прогноз розвитку кредитного ринку та напрям подальшого його ходу.

Важливу роль у підвищенні ефективності функціонування кредитного ринку відіграє ряд макроекономічних факторів, зміна яких безпосередньо впливає на стан кредитного ринку в цілому.

До таких факторів варто віднести ВВП, темп інфляції, рівень безробіття, середня заробітна плата, прямі іноземні інвестиції, державний борг, облікова ставка НБУ, курс валюти, експорт та імпорт [7, с. 11].

Також вирішальними факторами, що визначають стан та ефективність функціонування кредитного ринку є працююча кількість банківських установ, обсяги кредитних портфелів банків, обсяги наданих кредитів, в тому числі і ті, що надані небанківськими фінансово-кредитними установами, міжнародні кредитори, суб'єкти господарювання тощо.

Основні макроекономічні показники - фактори ефективності функціонування кредитного ринку в Україні за 2015 -2019 рр. наведені в таблиці 2.16 і рис. 2.13.

Таблиця - 2.16 Основні макроекономічні показники як фактори, що визначають ефективність функціонування кредитного ринку в Україні у 2015 - 2019 рр.

Роки	ВВП, млрд. грн.	Інфляція, %	Рівень безробіття, %	Облікова ставка НБУ, %
2015	1979458	134,7	9,5	22,0
2016	2383182	105,8	9,7	14,0
2017	2982920	109,5	9,9	14,5
2018	3558706	108,7	9,1	18,0
2019	3974564	103,9	8,6	13,5

Джерело: складено на основі [18]

Як свідчать дані табл. 2.16 та рис. 2.13, за період 2015 - 2019 років спостерігається постійні коливання облікової ставки. Так, протягом 2015-2017 рр. розмір облікової ставки знизився на 7,5 %, що доволі схвально вплинуло на кредитний процес суб'єктів господарювання, відсоткова ставка яких знизилася на 3,6%. Варто відмітити, що таке зниження відсоткових ставок на кредитному ринку всякчас призводить до поліпшення економічної активності в країні.

З іншого боку, навіть за умов зниження облікової ставки протягом 2015-2017 рр. відсоткова ставка на кредити фізичним особам зростає у цьому періоді на 2,3%, а зростання облікової ставки з 14,5% у 2017 році до 18% у 2018 році, тобто на 3,5%, сприяло збільшенню відсоткових ставок для юридичних осіб на 2,8% і фізичних осіб на 1,7%.

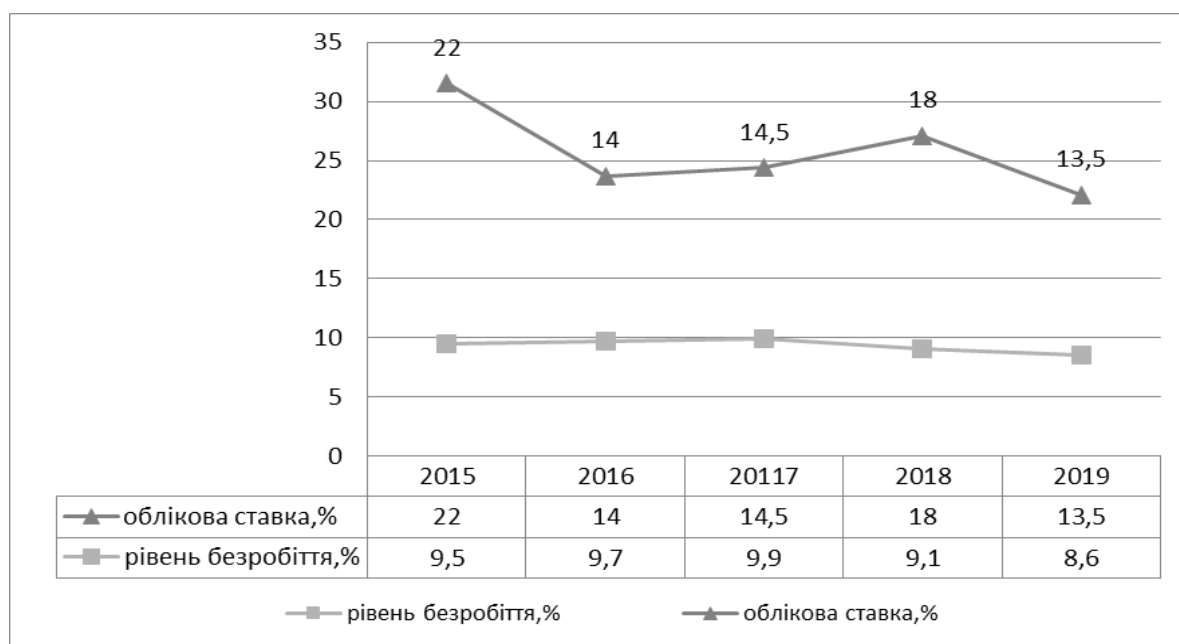

Рисунок 2.13 – Динаміка облікової ставки та рівня безробіття в Україні за 2015-2019 рр.

Примітка. Складено за даними [18]

На кінець 2019 року облікова ставка знову знизилася до 13,5%, що сприяло відповідному зниженню відсоткової ставки за кредитами суб'єктів господарювання, але відсоткова ставка для фізичних осіб зростає ще на 1,7% [56].

Зараз ринок кредитування має більше слабких сторін, ніж сильних. Вагомою є і проблема запровадження інноваційних та інвестиційних програм і механізмів в умовах пандемії та стагнація фінансової системи України в цілому.

Також важливим фактором, що має вплив на ефективність функціонування кредитного ринку є процес удосконалення системи його управління та регулювання.

Суб'єктивними факторами, що впливають на стан кредитного ринку є зниження довіри суб'єктів господарювання та фізичних осіб до небанківських установ, пониження довіри іноземних кредиторів до України, нестабільність політичної ситуації, військові дії на сході країни, непрогнозований розвиток економіки в цілому.

Потрібно відзначити, що не дивлячись на прогнозовані показники кредитного ринку на 2015-2019 рр. простежується відсутність ринкових механізмів регулювання кредитного ринку.

Разом з тим, вагомий вплив на функціонування кредитного ринку має на сьогодні Національний банк України, який здійснює державне регулювання кредитного ринку шляхом досить жорсткого втручання у функціонування кредитного ринку країни.

За сучасних умов ефективність грошово-кредитної політики НБУ визначається дієвістю основних каналів функціонування монетарного трансмісійного механізму НБУ, які мають забезпечити цінову стабільність на основі використання режиму таргетування інфляції для забезпечення цінової та фінансової стабільності з тим, щоб у подальшому забезпечити передумови сталого економічного розвитку країни.

При цьому, як уже зазначено, найбільш вагомим каналом монетарного трансмісійного механізму є саме процентний канал, за допомогою якого поширюється вплив на економіку через регулювання процентних ставок, а через них - на сукупний попит і виробництво. Впливаючи на економіку через процентний канал, центральний банк регулює ціну грошей і капіталу як у коротко-, так і довгостроковій перспективі, що позначається на динаміці заощаджень,

витрат та інвестицій. Специфіка функціонування цього каналу полягає в тісному взаємозв'язку облікової ставки НБУ як ключової ставки грошового ринку з іншими процентними ставками та наявності часового лагу їх впливу на процеси ціноутворення й рівень інфляції [64, с. 72].

Приріст кількості непрацюючих кредитів пов'язаний із запровадженням нових підходів щодо оцінки розміру кредитного ризику та зміни класифікації активів. Потрібно визнати, що частка проблемних активів залишається досить високою.

До основних причин наявності проблемної заборгованості можна віднести: недостатній нагляд з боку регулятора за діяльністю банків, наслідки економічної кризи останніх років, низька якість кредитного портфелю банків.

Значно на розвиток кредитного ринку України впливають проблеми в банківській діяльності, а саме - формування банківського капіталу.

Проблеми в банківській діяльності у 2014— 2016 рр. можна побачити за скороченням власного капіталу банків на 29,9% у 2015 р. відносно 2014 р., значне його зростання у 2016 р. - на 19,4% - для подолання негативних тенденцій у банківській діяльності. Зростання курсу іноземних валют не вплинуло на зміну цього показника, оскільки, згідно з вимогами чинного законодавства, він формується лише в національній валюті.

Аналіз динаміки формування капіталу банків України в період з 2016 по 2019 рр. дає можливість зробити висновок, що показник має досить нестійкий стан, адже він постійно має нестабільну синусоїду від зростання до спадання (рис. 2.14).

Отже, власний капітал банку використовується у процесі здійснення основної діяльності з метою отримання прибутку, сприяє підвищенню довіри клієнтів до банку в результаті виконання властивих йому функцій, таких як захисна, оперативна, регулююча.

Лібералізація кредитної політики при розвиненому ринку пом'якшує доступ банку до кредитних ресурсів і знижує рівень необхідних власних коштів. Активізація кредитної політики в поєднанні з недостатньо розвинутим

фінансовим ринком зумовлює необхідність постійного нарощування власних коштів.

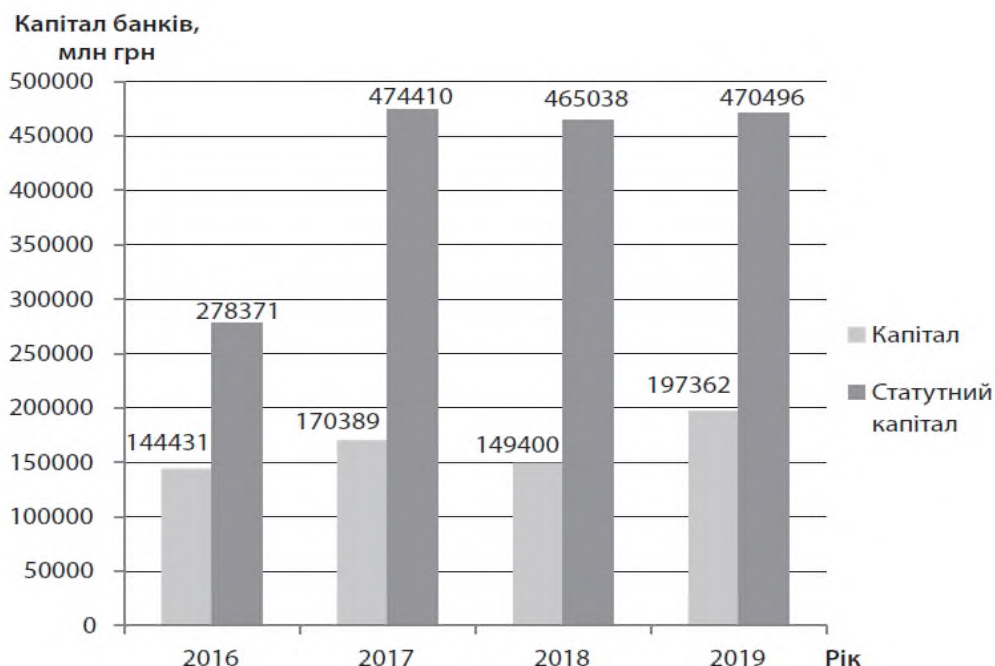

Рисунок 2.14 - Динаміка розміру капіталу банків України за 2016 – 2019 рр., млн. грн.

Примітка. Складено за даними [56]

На власний капітал банків негативно впливає наявність проблемної заборгованості. Зростання її рівня призводить до необхідності формування значних обсягів резервів, що знижує ефективність банківської діяльності та може зумовити її збитковість, а також впливає на достатність власного капіталу банків. Отже, сьогодні низька величина розміру власного капіталу комерційних банків України залишається однією з основних проблем ефективності банківської системи України.

Слід сказати, що кредитні портфелі банків в Україні досить одноманітні. Немає диференціації портфелів, що зумовлена великою кількістю чинників. Банки не націлені на кредитування юридичних осіб, тому взяти вигідні кредитні продукти на розвиток бізнесу майже неможливо. Немає пільгових програм з субсидуванням процентних ставок від держави.

Поки провідному напрямком в кредитному портфелі українських банків залишається споживче кредитування. У 2020 році воно знову на першому місці, а приріст становить за підсумками 2019 року - 25%, а, за прогнозами експертів, в 2020 році - 30-40%. За підсумками 2019 року обсяг споживчого кредитного портфеля оцінений на рівні 135,4 мільярда гривень, коли загальний сукупний обсяг усього кредитного портфеля становить 616 мільярдів гривень. Приріст в 2018 році склав близько 8% в рік, що дозволило банкам наблизитися до показників 2013 року [56].

Активні учасники ринку кредитування - мікрофінансові організації. У них отримати позику досить просто, але істотним недоліком є терміни кредитування і досить великий відсоток. Даний вид кредитування "до зарплати" набирає все більшої популярності серед споживачів завдяки своїй доступності. В Інтернеті з'явилися сервіси порівняння, такі наприклад як фінансові, що дозволяють швидко підібрати кредит на оптимальних умовах.

Іпотека для населення взагалі майже відсутня в кредитних портфелях українських банків. Ті ж умови, які пропонуються, не вигідні для населення:

- відсоткова ставка - від 15 до 25% в рік;
- початковий внесок - від 30-50% в рік;
- термін кредитування - до 15 років [24, с. 153].

Ситуацію з іпотекою могли виправити державні програми, розроблені спільно з банками. Але зараз 3 з 4 іпотечних програм від Державного фонду молодіжного іпотечного кредитування припинені.

З приводу процентних ставок, то навіть якщо банки якимось і готові знизити ставку, вони цього не можуть зробити з економічних причин: ставка НБУ становить 15-17% на рік, а інфляції оцінюється в 10-12%. Отже, мінімальна процентна ставка за кредитами не може бути нижче 20-22% в рік [27, с. 310].

Ще один важливий фактор – кредитний ризик (неповернення кредитів через зниження ділової активності позичальників), який спричиняє зростання обсягів і питомої ваги проблемних кредитів та впливає на зниження обсягів кредитування, який більш детально буде розглянутий у наступному розділі даної роботи.

Таким чином, факторами впливу на удосконалення функціонування кредитного ринку є інноваційні процеси в системі менеджменту на ньому, які призведуть до активних дій щодо збільшення кількості наданих кредитів за умови знижених відсоткових ставок, зменшення кредитних ризиків, поліпшування механізму кредитування, запроваджені удосконалені системи оцінювання кредитоспроможності позичальника, розробки єдиної методологічної бази організації процесу кредитування.

Висновки за розділом 2

Оцінка сучасного стану кредитного ринку в Україні, аналіз кредитної діяльності фінансово-кредитних установ та факторів ефективності функціонування кредитного ринку дозволяють зробити наступні висновки.

Досліджуючи стан кредитного ринку України протягом У 2015-2019 рр., варто відзначити тенденцію, яка характеризує те, що в діапазоні наданих кредитів протягом 2015-2019 р. р. переважає зростання обсягів у національній валюті, що говорить про зниження впливу зовнішніх факторів на вітчизняну економіку. В процесі кредитування в національній валюті в Україні у 2015-2019 рр. у розрізі термінів користування переважали короткострокові і середньострокові кредити та спостерігалось їхнє зростання у досліджуваному періоді.

Було виявлено що у 2019 році кардинальних коливань у структурі кредитування банківськими установами за суб'єктами кредитного ринку не простежується: всі зміни відбуваються поступово, як адекватна реакція на зміни в соціально-економічному розвитку країни.

Аналізуючи діяльність небанківських фінансово - кредитних установ, варто зауважити, що вони є найбільш вразливими інституціями на кредитному ринку в умовах змін та невизначеностей. Потрібно відмітити, що серед фінансових інститутів кредитного ринку для фізичних осіб ломбарди є найбільш стабільним

сектором, що орієнтовані на надання дрібних та короткострокових кредитів. Важливу роль у підвищенні ефективності функціонування кредитного ринку відіграє ряд макроекономічних факторів, зміна яких безпосередньо впливає на стан кредитного ринку в цілому.

Також вирішальними факторами, що визначають стан та ефективність функціонування кредитного ринку є працююча кількість банківських установ, обсяги кредитних портфелів банків, обсяги наданих кредитів, в тому числі і ті, що надані небанківськими фінансово-кредитними установами, міжнародні кредитори, суб'єкти господарювання тощо.

Разом з тим, вагомий вплив на функціонування кредитного ринку має на сьогодні регулятивний вплив Національного банку України, який здійснює державне регулювання кредитного ринку шляхом втручання у функціонування кредитного ринку країни, зокрема, шляхом регулювання облікової ставки. Інноваційні процеси в системі менеджменту на кредитному ринку призведуть до активних дій щодо збільшення кількості наданих кредитів за умови знижених відсоткових ставок, зменшення кредитних ризиків, поліпшування механізму кредитування, запровадженої удосконаленої системи оцінювання кредитоспроможності позичальника, розробки єдиної методологічної бази організації процесу кредитування.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРЕДИТНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

3.1 Проблеми розвитку кредитного ринку в Україні

Кредитний ринок являється характерологічною сферою економічних відносин, на якому об'єктом дій виступає капітал, наданий у позику на чітко встановлених умовах. На кредитному ринку формуються взаємовідносини між суб'єктами господарювання, фізичними особами, яким необхідні позикові кошти на різноманітні цілі і установами, які мають можливість надати такі кошти – поборгувати на певних умовах.

Функціонування кредитного ринку, як складника фінансового ринку, зв'язане з потребою константного проведення аналізу впливу процесу кредитування на економічні та фінансові механізми в країні. Варто відмітити, що базовими проблемами розвитку кредитного ринку в Україні є недостатність кредитних ресурсів, зростання кредитного ризику, зневіра клієнтів та невизначеність інституційної організації тощо.

Сучасний стан кредитного ринку характеризується збільшенням впливу на банківську систему, активною монетарною політикою, наявністю проблемних заборгованостей, постійне зростання відсоткових ставок на споживчі кредити, згорання діяльності кредитних установ та інші.

Станом на кінець 2019 року на кредитному ринку 80% займають банківські установи, а активи банків займають 51,6% ВВП, що є досить низьким показником. При цьому відбувається ущільнення фондового ринку, валютного, іпотечного та міжбанківського кредитування [56].

Варто відзначити, що протягом досліджуваного періоду банківські установи здійснюють кредитування здебільшого торгових або великих промислових підприємств, тоді як підходи до малих, середніх або нових підприємств залишаються рутинними, що генерує непридатне коло для появи нових елементів зросту.

З поміж інших проблем розвитку кредитного ринку явно простежується погіршення дисфункції банківського сектору, а саме височенні ринкові ризики (фінансові та юридичні), жорсткі регуляторні умови, відсутність мотивації і недовірливість контрагентів ринку. Невизначеність щодо інтеграції до глобальної економіки також ситуацію не модернізує.

Потрібно визнати, що в Національному банку України вбачають факт заперечливих тенденцій, але чекають, що становище покращиться з часом: досягнення центробанком інфляційних цілей допустить зменшувати облікову ставку, при цьому банківські позики будуть більш доступнішими.

Показники діяльності банків протягом досліджуваного періоду 2015-2019р.р. свідчать, що ефективність функціонування банківського сектору досягається за рахунок здійснення вкладень в безризикові активи, такі як вкладення у депозитні сертифікати Національного банку України, ОВДП, готівку та залишків на кореспондентських рахунках. Разом з тим, у умовах стиску кредитування у банків ширшають терени для зростання ефективності: дозволені зменшення витрат на ризик-менеджмент, персонал, скорочення відділень.

Що стосується структури чистих активів банківського сектору, то питома вага кредитів суб'єктам господарювання має тенденцію до зменшення, хоча і займає найбільшу частку у всіх наданих кредитах.

Ще однією безумовною проблемою розвитку на кредитному ринку є - короткостроковість ресурсної бази банківських установ, що генерує ризики не тільки для ліквідності, але й для платоспроможності.

Також існуючою проблемою є термінова структура банківських зобов'язань. Варто відмітити, що майже 75% зобов'язань банків у національній валюті мають терміновість менше одного місяця, і половина в іноземній валюті.

Підставами занепокоєння щодо погіршення ситуації на кредитному ринку є наявність непрацюючих кредитів на кінець 2019 року, яка складає:

- за кредитами корпоративного сектору - 55,83%;
- кредитами фізичним особам – 46,04%;
- міжбанківськими кредитами – 3,71%;

- кредитами органам державної влади та місцевого самоврядування – 29,22% (рис.3.1).

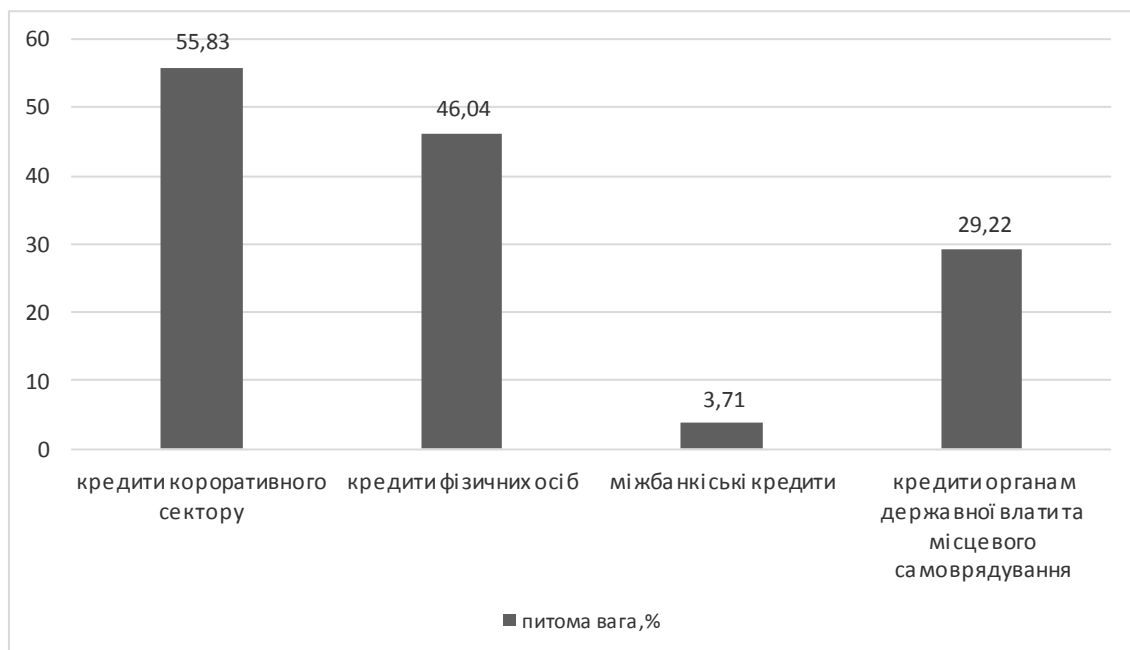

Рисунок 3.1- Питома вага непрацюючих кредитів у структурі наданих банками у 2019 році кредитів, %.

Примітка. Складено за даними [56]

Аналізуючи наведені показники, можна дійти висновку, що це досить високі значення, які характеризують нагромадження проблемної заборгованості у банків протягом в 2019р.

Потрібно відмітити, що хоча і простежується зростання ВВП протягом досліджуваного періоду 2015-2019 рр. з 1979458 млрд. грн. до 3974564 млрд. грн. тобто на 1995106 млрд. грн. або на 100,8% кредитування значно відстає, а його питома вага у ВВП знижується [57].

Розглянемо найбільш поширені проблеми кредитування. Незважаючи на зменшення облікової ставки Національного банку України, процентні ставки за кредитами залишаються ще на порівняно високому рівні. Однією з причин підвищення ставок за кредитами є залучення дорогих ресурсів, зокрема за депозитами. Між процентними ставками за кредитами і депозитами існує значний розрив — понад 10%. Для того щоб контролювати ці ризики комерційним банкам

України потрібно насамперед забезпечити якість кредитного портфелю. Під якістю кредитного портфелю можна розуміти таку властивість його структури, що має здатність забезпечувати максимальний рівень прибутковості при допустимих рівнях кредитного ризику. А, як відомо, доходи від здійснення кредитної діяльності банками складають найбільшу питому вагу з усіх доходів банку.

Важливу роль у прийнятті оптимальних рішень, спрямованих на досягнення максимального прибутку, зменшення кредитних ризиків відіграє наявність достовірної, вичерпної, своєчасної і зрозумілої інформації, від неї напряду залежить ефективність банківського менеджменту. Саме тому гостро постає питання комплексного аналізу якості кредитного портфелю, тобто оцінка зовнішнього та внутрішнього середовища, в якому він формується. Розробка забезпечення аналізу в частині формування та управління кредитним портфелем банку передбачає, передусім, врахування усіх можливих факторів впливу та кількісно-якісну оцінку кредитних операцій. Найбільші проблеми при кредитуванні виникають під час управління окремими етапами кредитного процесу.

Також суттєвою проблемою у сфері банківського кредитування є відсутність законодавчого забезпечення його здійснення. Зараз правовідносини у сфері кредитування регулюються в основному нормами Цивільного кодексу України, Законів України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», в яких містяться загальні норми та положення з питань банківського кредитування, захисту прав та інтересів кредиторів і забезпечення стабільності всієї банківської системи. Проте права банків зафіксовані у цих та інших законах ігноруються.

Не менш важливим сьогодні залишається питання професійних вимог до банківських працівників. Національний банк України визначає певні вимоги до працівників банку та має право вимагати звільнення цих осіб, якщо вони не відповідають встановленим вимогам для зайняття певних посад. Як показало дослідження процесу кредитування на ринку банківських кредитів, виникнення проблем при кредитуванні на більш загальному рівні пов'язано з тим, що

негативний характер кредитних відносин і факти прямих втрат банків мають глибоке економічне підґрунтя.

Ще однією з провідних проблем кредитного ринку, що гальмує його ефективне функціонування та втримує процеси кредитування, залишається досить високий рівень відсоткових ставок, який підтримують і Національний банк України і Міністерство фінансів України. З цього боку доцільним буде докорінне зм'якшення монетарної політики, адже збільшення цін у країні має немонетарну природу: воно прив'язане до визначальних тарифів, які визначаються окремими центрами, які одержують ресурси при аналогічному перерозподілі національних доходу. Водночас, велика кількість підприємств ще і досі отримують кредити, як на сьогодні вони можуть не повертати, у зв'язку з особливими умовами кредитування.

Проблеми на кредитному ринку України та мають і небанківські фінансово-кредитні установи. Варто відзначити, що найбільше негативні зміни відобразилися на діяльності кредитних спілок, активність яких значно згорнулася, а погіршення якості активів сприяли збиткам. Завдяки обмеженню джерел залучення коштів та конкурентним прерогативам багато з них будуть потребувати вагомих зусиль щодо тривалості часу для відновлювання.

Також перед фінансовими компаніями і ломбардами протягом 2015 -2019 рр. виникло питання зниження рівня кредитування.

Протягом досліджуваного періоду 2015-2019 рр. сектор кредитних спілок розвивається мляво: масштаби активів майже не нарощуються, кількість кредитних спілок скорочується.

Варто відзначити, що 23% всіх членів кредитних спілок є активними, тобто вживають послуги кредитних спілок. Кредитним спілкам проблематично конкурувати з іншими кредиторами: можливості надавати супутні фінансові послуги є обмеженими чинним законодавством.

Ставки кредитування нижчі порівняно з іншими небанківськими кредиторами, але вони наближені до банківських ставок. Потрібно відмітити, що останнім часом ситуація загострилася у зв'язку з пандемією. Так, на початку

карантину кредитним спілкам було тимчасово заборонено обслуговувати своїх клієнтів у відділеннях. Хоча такі обмеження діяли й для інших небанківських кредиторів, вони подовжували обслуговувати клієнтів он-лайн, що було нездійсненним для кредитних спілок. Крім того, під час кризи, викликаної пандемією, почала погіршуватись доброякісність обслуговування позик, що забезпечені здебільшого лише порукою.

Прострочення позичок виникло не лише за ризиковими споживчими кредитами, а й за кредитами на бізнес-потреби що вагомою мірою акумульовані в аграрному секторі економіки країни.

Узагалі саме через утворення резервів за кредитами у 2019 році кредитні спілки почали накопичувати збитки.

Але, навіть і сьогодні, резерви нерідко є недостатніми, бо віддзеркалюють здебільшого фактичні збитки, а не передбачувані. Крім того, ваговита частина кредитних спілок не має достатнього об'єму чистих процентних доходів для сплати адміністративних витрат. Тому кредитні спілки не мають можливості нарощувати капітал, а тому частина з них здійснюють свою діяльність із недотриманням вимог до достатності капіталу.

Разом з тим на кредитному ринку присутні класичні фінансові компанії, що здійснюють кредитування. Потрібно відмітити, що вагова частка позик нині надається домогосподарствам, адже ці кредити переважно є короткотерміновими, але здебільшого без заставними, а отже, - ризиковими.

Досить високі ставки, що досягають 1-2% на день, покривають основні ризики. Під час пандемії, попит на позики фінансових компаній відчутно скоротився.

В той же час, фінансові компанії також зробили дещо жорсткішими стандарти кредитування. Тож порівняно з 2018 роком у 2019 році розміри кредитування зменшилися. Однак поступово спостерігається його відновлення.

Потрібно визнати, що масштаби виконаних лізингових операцій у 2019 року також зазнали негативних змін. Тільки обсяги факторингових операцій

фінансових компаній взагалі зростають. Переважна більшість з них торкається викупу непрацюючих кредитів.

Загалом карантинні обмеження відчутно позначилися на обсягах діяльності фінансових компаній, у 2019 році вони засвідчили збиток вперше після більш, як двох років прибуткової діяльності.

Діяльність ломбардів протягом 2015-2019 рр. також дещо сповільнилася, за рахунок того, що вартість запозичень в ломбардах досить висока на рівні 215,3% річних. А тому, обсяги кредитного портфеля значно не зросли. Коефіцієнт покриття кредитів заставою має тенденцію до зниження і нині є на позначці 112%. Проте реалізація заставного майна забезпечує усього 9% доходів ломбардів [57].

Окремо слід звернути увагу на проблеми, що гальмують розвиток іпотечного кредитування.

Сьогодні спостерігається недостатній розвиток інфраструктури іпотечного ринку. Це стосується бюро кредитних історій, колекторських фірм. Нині на ліквідність та реалізаційну ціну предмета іпотеки в Україні суттєво впливає відсутність єдиної централізованої системи реєстрації прав власності та обтяжень на нерухоме майно, яка була б доступна громадськості. Близько 30 % арештів на житло накладаються через суперечки щодо прав на нерухомість та 25 % – через позови щодо розподілу часток власності [40, с. 75].

Безпосередньою проблемою іпотечного кредитування в Україні є зростання рівня страхових виплат за цим видом страхування, що викликано зростанням проблемних іпотечних кредитів у структурі кредитних портфелів комерційних банків в умовах фінансової кризи [43, с. 32]. Зрозуміло, що тут Україна повторює загальносвітові тенденції.

При іпотечному кредитуванні виникають певні проблеми й у сфері особистого страхування, зокрема щодо вибору між страхуванням життя та працездатності позичальника. Придбання полісу зі страхування життя та/або працездатності відповідно до українського законодавства не є обов'язковим, однак це стандартна умова банку при видачі іпотечного кредиту: спрогнозувати, що станеться з позичальником протягом строку, на який надається іпотечний кредит,

досить проблематично. Тому у випадку смерті позичальника, втрати працездатності банк змушений буде виселити мешканців із квартири та здійснити її реалізацію. Це досить тривалий процес.

Страхування життя і працездатності позичальника надає банку-кредитору додаткові гарантії повернення коштів, а членам сім'ї позичальника – можливість повного погашення зобов'язань за кредитним договором у разі настання смерті позичальника або втрати ним працездатності [47, с. 115].

Реальна статистика свідчить, що реалізація страхових ризиків по особистому страхуванню щодо більшої частини позичальників є незначною. Таким чином, страхування життя має стати невід'ємною частиною іпотечного кредитування, що дозволяє забезпечити захист кредитних установ від ширшого переліку ризиків. Споживачі на українському ринку стикаються із проблемами доступності та ціни цього страхового продукту [70, с. 846].

Однією з проблем іпотечного кредитування є те, що для людей очевидні ризики при отриманні кредиту. Іпотека в нашій країні - це не тільки вигідно, але і ризиковано. Причому справа ця ризикована не тільки для тих, хто позичає гроші, але і для тих, хто є кредитором.

Вирішення житлової проблеми має бути пріоритетною спрямованістю національної політики. Необхідно відзначити, що приблизно 60% житлових приміщень в Україні побудовано більше 30 років тому і зношене більш ніж на третину. Приблизно 20% міського житла не упорядковані, більше 11% будинкам потрібен капітальний ремонт [57].

Ще однією з проблем іпотечного кредитування є відсутність у багатьох банків достатніх вільних коштів [51].

Іншою проблемою можна назвати процедуру банкрутства, при якій майно реалізується на конкурсній основі. Оскільки у іпотечних кредиторів на сьогоднішній день немає переваги в такому випадку, залишається ризик не повного погашення заборгованості при банкрутстві кредитуємої особи.

Таким чином, після економічної кризи та з початком відновлення економічної активності на кредитному ринку, потрібно очікувати зростання

обсягів надання кредитних послуг банками, фінансовими компаніями та ломбардами. Банківським установам потрібно врегулювати розміри відсоткових ставок, з метою уникнення кредитних ризиків. Кредитні спілки, на яких криза позначилася найбільше, вірогідно будуть відновлювати показники своєї діяльності довше. Потрібно відзначити, що всі інститути кредитного ринку повинні чимскоріше здійснити усі потрібні заходи для покращення свого стану.

Кредитні спілки мають визначити причини операційної неефективності: передивитися рівень адміністративних витрат, за потреби скоректувати вартість залучення та надання коштів. Кількість компаній може знижуватись і надалі, здебільшого через повернення ліцензії тими компаніями, що не здійснюють активну діяльність.

Особливої уваги заслуговує якість та своєчасність надання фінансово-кредитними установами звітності. За 2019 рік звітність подали 92–95% установ до Національного банку України залежно від сектору.

Таким чином, незважаючи на стрімкий розвиток банківської сфери, Україна дедалі гостріше відчуває проблеми банківського кредитування так із збільшенням обсягів наданих кредитів зростає й кількість не повернених позичальниками кредитів, що в свою чергу призводить до нестачі грошових ресурсів і як наслідок впливає на рівень відсоткових ставок за кредитами. Однією з причин підвищення ставок за кредитами є залучення дорогих ресурсів, зокрема за депозитами. Між процентними ставками за кредитами і депозитами існує значний розрив — понад 10%. Для того щоб контролювати ці ризики комерційним банкам України потрібно насамперед забезпечити якість кредитного портфелю. Також суттєвою проблемою у сфері банківського кредитування є відсутність законодавчого забезпечення його здійснення.

До основних проблем можна віднести такі: складна процедура отримання кредиту; чинник страху «життя в борг»; недостатня державна підтримка ринку кредитування; існуючі недоліки у сучасних системах оцінки кредитоспроможності позичальників; відсутність знань про процедуру отримання кредиту; відсутність майна під заставу; високі відсоткові ставки по кредитним

ресурсам; відсутність чіткої законодавчої регламентації кредитних відносин; низький рівень довготермінового та інвестиційного кредитування.

Отже, існуючі проблеми на кредитному ринку, що викликані валютною нестабільністю, зростанням інфляції, скороченням кількості фінансово-кредитних установ та іншими об'єктивними або суб'єктивними причинами, що мають безпосередній вплив на кредитний ринок України призвели до погіршення його стану, зниження активності його учасників, зменшення довіри клієнтів до банківських та небанківських фінансово-кредитних установ потребують удосконалення процесом управління кредитування з метою виявлення напрямів оптимізації функціонування кредитного ринку.

3.2 Удосконалення системи управління кредитним ризиком як важливий напрям забезпечення розвитку кредитного ринку України

Учасники кредитного ринку при здійсненні кредитної діяльності безперервно натикаються на загрозу різноманітних ризиків, що мають змогу генерувати як фактори зовнішнього економічного кола, так і відмінності відносин між ними.

Варто відзначити, що чим вищий ступінь ефективного використання активів суб'єктами кредитного ринку, тим вірогідніший рівень утворення кредитного ризику при здійсненні кредитної діяльності.

Основними ризиками кредитного ринку є неповернення позичальниками наданих кредитів, обмежені об'єми кредитних ресурсів з метою забезпечення знадоб позичальників, зміни в чинному законодавстві, що є перешкодою здійсненню кредитної діяльності, погіршення макроситуації в країні, недоброякісна оцінка заставного майна та недосконалий моніторинг фінансового стану позичальників, неефективна кредитна політика, недосконала чинна

законодавча система захисту інтересів та прав кредиторів, зниження попиту на кредитні послуги тощо [72].

Потрібно відмітити, що кредитний ризик супроводжує беззаперечно всі кредитні відносини незважаючи на сторони кредитної угоди від моменту її укладання.

Кредитний ризик має змогу мінімізуватися своєчасними платежами по кредитним зобов'язанням або збільшитися під дією сукупності факторів зовнішнього та внутрішнього кола позичальника, що призведе до виникнення негативних явищ для всіх учасників кредитних відносин.

Разом з тим, не варто забувати і про ті ризики, які впливають на кредиторів, наприклад, такі як становище економіки країни та зміни у чинному законодавстві.

Варто наголосити, що кредитний ризик притаманний всім учасникам кредитного ринку країни. Також не зайвим буде і зазначити те, що для банківських установ притаманними є операційний ризик, ризик ліквідності, процентний, валютний, управлінський та інші ризики. Але небанківські фінансово-кредитні установи не мають валютного ризику, у зв'язку з ненаданням валютних кредитів.

Потрібно відмітити, що на кредитному ринку найбільш кредитні ризик притаманні банківським установам, як провідним кредиторам даного ринку. Банківським установам притаманна значна кількість кредитних ризиків, тому що у них присутня значна концентрація коштів, нагромаджених у кредитному портфелі банку.

На розмір кредитного портфеля банків мають вплив обсяг, структура, якість кредитного портфеля банківських установ. З початку 2017 року Національний банк України запровадив нові Правила оцінки кредитного ризику, які повинні спонукати банки відображати реалістичну інформацію [56].

Ці Правила оцінки кредитного ризику розроблено з метою усунення ряду суттєвих прогалин у поточних регуляція, які давали змогу банкам суттєво занижувати частку проблемних кредитів та обсяги кредитного ризику за активами. Також Національний банк України у 2019 році ухвалив Положення про роботу з проблемними активами.

Відповідно до цих нормативно-правових документів, банківські установи у 2020 році розробили власну стратегію управління проблемними активами на наступні три роки. У стратегії банки мають установити реалістичні цільові показники скорочення рівня та обсягу своїх непрацюючих активів, а також стягнутого майна, яке вони утримують на своїх балансах.

Існують критеріальні ознаки, що дають змогу кількісно розрахувати ступінь ризику, який є прийнятним для банку.

Такими критеріями зокрема є визначені Національним банком України економічні нормативи, які є обов'язковими до виконання всіма банківськими установами.

Потрібно зауважити, що недодержання встановлених нормативів кредитного ризику може призвести до виникнення фінансових утруднень в роботі банківських установ.

Відповідно до Постанови Національного банку України «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» до нормативів кредитного ризику відносять нормативи Н7,Н8,Н9. Ціль визначення кожного з зазначених нормативів регламентує Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні [58].

Динаміка економічних нормативів кредитних ризиків банківських установ протягом 2015 -2019 рр. подано в таблиці 3.1.

Проаналізувавши показники, наведені в таблиці 3.1, можна констатувати, що кредитна діяльність банківських установ породжує досить високий рівень кредитного ризику, який має прояв у зростанні проблемних кредитів та відображається у зростанні обсягів резервів, сформованих за активними операціями банків України (рис. 3.2).

З метою підвищення надійності та стабільності банківського сектору і для покриття втрат від проведення кредитної діяльності, банки формують резерви під кредитні операції, адже Національний банк України вимагає додержання нормативів Н7,Н8,Н9 при здійсненні кредитної діяльності.

Таблиця 3.1 - Динаміка економічних нормативів кредитного ризику банківських установ протягом 2015 -2019 рр., у %

Показник	2015р.	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.
Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагенту (Н7)	23,13	21,37	20,61	20,43	17,32
Норматив великих кредитних ризиків(Н8)	551,47	321,28	232,12	173,88	120,54
Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру	63,72	28,8	20,05	11,23	7,23

Джерело: складено на основі [56]

Наочно динаміка резервів за активними операціями банків за 2015- 2019 рр. наведена на рисунку 3.2.

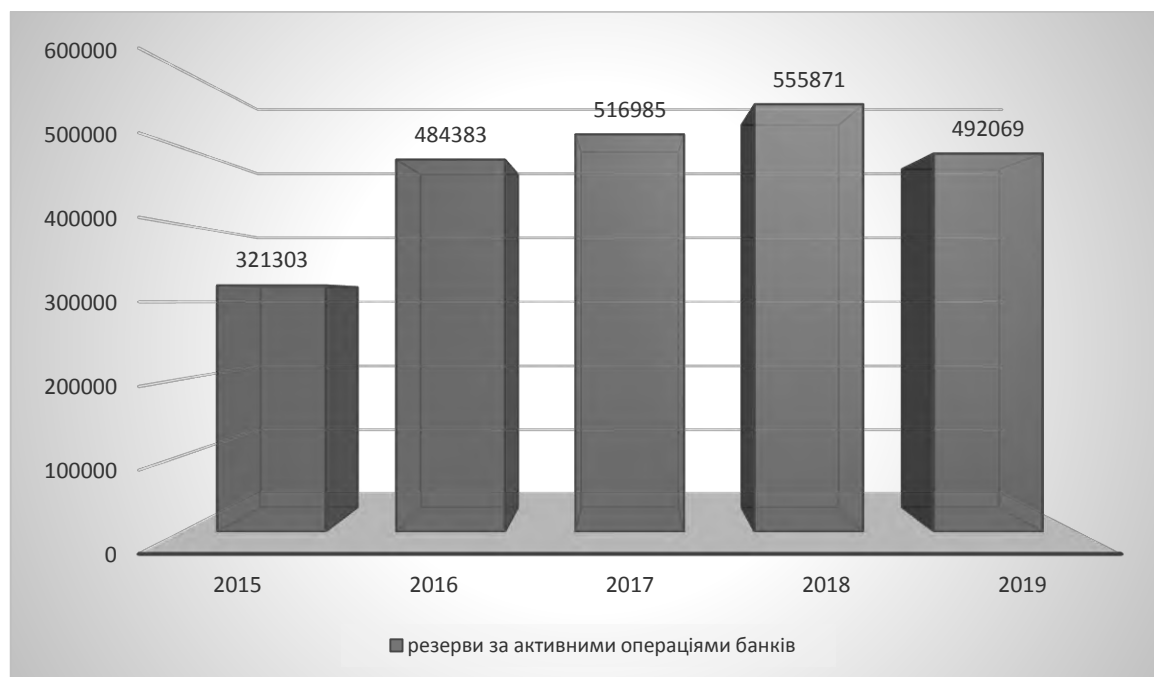

Рисунок 3.2 - Динаміка резервів за активними операціями банків України за 2015- 2019 рр., у млн. грн.

Примітка. Складено за даними [56]

Варто зосередити увагу на існуванні кредитних ризиків у небанківських фінансово-кредитних установах, які при здійсненні кредитної діяльності натикаються беззаперечно на кредитний ризик.

Серед всіх небанківських фінансово-кредитних установ найбільш захищеними від кредитних ризиків являються ломбарди. Вочевидь особливість їх у кредитній діяльності – надання споживчих кредитів під заставу майна призводить до виникнення кредитного ризику в мінімальному його значенні щодо проблемних кредитів.

Слід також враховувати, що значний кредитний ризик, закомунікований у банківській системі може набувати навіть ознак системного та спричиняти кризові наслідки, як це показано на рис. 3.3.

Рисунок 3.3 - Структурно-логічна схема оцінки передумов, джерел, чинників та наслідків реалізації системного ризику банківського сектору України [65, с. 55]

Показаний на рис. 3.3 взаємозв'язок передумов, джерел, чинників та наслідків системного ризику банківського сектору засвідчує, що накопичення

основних фінансових банківських ризиків (перш за все кредитного ризику) може набувати системного характеру та призводити до формування фінансових дисбалансів (розглядаються як чинник системного ризику) і, як наслідок, до системних банківських криз, які виявляються у збитковості діяльності банківського сектору, масовому виведенні банків із ринку та їх націоналізації, неспроможності банків виконувати основні функції.

Критичне накопичення дисбалансів у банківському секторі обумовлюється циклічністю розвитку банківського сектору внаслідок фазового (циклічного) переходу з одного стану рівноваги до іншого, поглиблюється настанням шокової події (в Україні спостерігалися: у 2004-2005 рр. політичний шок, шок немонетарного характеру через військовий конфлікт у 2014 р.) чи дією «ефекту зараження» світовою кризою (у 2009 р.), що призводить до значного зниження активності реального сектора економіки та в кінцевому підсумку до економічного спаду [65, с. 56].

Важливим негативним наслідком реалізації системного ризику банківського сектору є формування диспропорцій у банківській системі країни. Зокрема, як свідчать дані табл. 2, на кінець 2016 року банківський капітал був сконцентрований у групи банків із державною власністю та в банках іноземних банківських груп (табл. 3.2).

Такий рівень концентрації власних капіталів державних банків та банків іноземних банківських груп (узагальнений показник фінансової стабільності, розрахований як індекс Херфіндаля-Хіршмана (ННІ)¹}, досяг, відповідно, 756 та 117 у 2017 р.) за найгірших значень індикаторів їх фінансових ризиків у 2016 р. (ризик неплатоспроможності, кредитного ризику та високого рівня збитковості їх діяльності). З іншого боку, група вітчизняних банків із приватним капіталом, маючи найбільш низький рівень збитковості їх діяльності у кризових 2015-2016 рр., мали й надзвичайно низький рівень концентрації їх капіталів.

Таке зменшення кількості вітчизняних банків із приватним капіталом шляхом здійснення непрозорих процедур їх ліквідації, націоналізація Приватбанку у 2016 р. свідчить про формування в Україні на початок 2017 року

гомогенної, не диверсифікованої структури банківського ринку, за якої частка держави в банківському секторі на кінець 2018 року досягла 59,7 %, що на початок 2020 року стало основним негативним наслідком реалізації системного ризику банківської системи України у 2014-2017 рр.

Таблиця 3.2 – Показники оцінки формування основних диспропорцій у банківському секторі України у 2016-2019 рр.

Показник	Значення, у %			
	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
1. Співвідношення власного капіталу і активів: - у банках з державною власністю;	2,58	5,91	11,38	5,65
- у банках іноземних банківських груп;	7,48	14,64	15,28	11,14
- у вітчизняних банках із приватним капіталом	11,81	13,45	15,89	13,53
2. Співвідношення резервів під знецінення кредитів і кредитів та заборгованості клієнтів: - у банках із державною власністю;	68,79	132,68	143,41	159,59
- у банках іноземних банківських груп;	56,64	67,93	59,11	53,27
- у вітчизняних банках із приватним капіталом	17,17	22,79	19,08	20,45
3. Рентабельність (збитковість) активів: - у банках із державною власністю;	-7,63	-25,55	0,08	1,19
- у банках іноземних банківських груп;	-9,71	-6,94	0,01	0,73
- у вітчизняних банках із приватним капіталом	-0,78	-0,02	0,54	1,86
4. Рівень концентрації капіталу, усього, у тому числі:	1082	543	886	756
- у банках із державною власністю;	69	318	756	593
- у банках іноземних банківських груп;	354	204	117	137
- у вітчизняних банках із приватним капіталом	659	21	13	26
5. Питома вага сукупних активів групи в їх загальному підсумку:				
- банків із державною власністю;	28,09	52,50	55,98	59,70
- банків іноземних банківських груп;	35,67	34,66	31,36	28,50
- вітчизняних банків із приватним капіталом	36,24	12,84	12,65	11,80

Джерело: складено на основі [65, с. 57]

Формування таких диспропорцій у банківській системі України призведе до загострення структурної проблеми олігополізації української економіки, що потребує імплементації комплексу антимонопольних і макропруденційних заходів, орієнтованих на формування банківського ринку, стійкого до циклічності економічного розвитку та негативних зовнішніх впливів [65, с. 59]

До сих пір істотну загрозу для капіталу банків становить кредитний ризик великих корпоративних позичальників. Частково він реалізується через згаданий ефект амортизації застави. Крім того, результати моделювання свідчать, що в разі

погіршення макроекономічних умов частини боржників, не буде достатньо операційних грошових потоків для обслуговування боргів.

Збитки від реалізації кредитного ризику для банків виникають також через значну валютної складової.

У разі девальвації не тільки зростає боргове навантаження позичальників, але і різко скорочується покриття кредитів заставою, вартість яких визначається в гривні. Щоб забезпечити стійкість до шоків, банки повинні зменшувати концентрацію корпоративного портфеля, кредитувати боржників за прийнятною борговому навантаженні і прозорою структурою власності.

Цього року у фокусі уваги оцінки стійкості були кредити домогосподарств через їх стрімкого зростання протягом останніх років. Якість цього портфеля дуже залежить від макроекономічних умов. Під час попередніх криз частка споживчих кредитів, які ставали дефолтними, становила 21%. Саме ці параметри використані в несприятливому сценарії стрес-тесту. Внаслідок чого, результати оцінки стійкості для роздрібних банків виявилися гіршими, ніж в минулому році.

Облік змін макросередовища критично важливий для оцінки ризиків сегмента. Не тільки правила НБУ, а й МСФЗ 9 вимагає, щоб банки поклалися як на поточні, так і прогнозні макроумовами для оцінки резервів. Отже, банки повинні удосконалювати підходи до моделювання очікуваних збитків і підвищувати чутливість розрахунків до макроекономічних факторів. Це дозволить своєчасно відобразити прогнозоване погіршення якості роздрібного портфеля і тримати належний запас капіталу під неочікувані збитки.

Рівень збитків банків внаслідок погіршення якості портфеля залежить не тільки від ймовірності дефолту, а й від втрат у разі його настання (LGD). Через юридичних ризиків і шахрайства банки часто не мають можливості відшкодувати втрати шляхом стягнення застави. А під час кризових явищ спостерігається також зниження ліквідності забезпечення, що зменшує можливості реалізувати стягнуте майно.

За незабезпеченими ж кредитами, згідно зі статистикою, банки отримують відшкодування тільки протягом першого року після дефолту позичальника і

максимум п'яту частину боргу. Всі ці фактори були відображені в стрес-тестуванні.

В цілому припущення по LGD погіршувало нормативи достатності капіталу банків в несприятливому сценарії на 1 п.п. в порівнянні з базовим. Це найвідчутніше для банків, які мають великі портфелі не зарезервованих кредитів ще з часів попередніх криз.

Споживче кредитування все ще зростає надзвичайно високими темпами близько 30%. Для банків приваблива висока прибутковість цього сегмента. Попит же на такі кредити зростає завдяки більш високим доходам домогосподарств і оптимістичним споживчим настроїв. Зараз співвідношення нових споживчих кредитів і витрат домогосподарств становить 9%, і воно буде рости надалі.

Банки схильні недооцінювати кредитні ризики за такими кредитами. Тому НБУ планує підвищити їх ваги ризику, тобто вимагає від банків фінансувати незабезпечені споживчі кредити більше капіталом і менше депозитами. Ці зміни покликані, не допустити накопичень системних ризиків у банківському секторі та економіці в цілому, і сприяти збереженню фінансової стабільності.

Споживче кредитування та далі стрімко зростає, хоча і нижчими темпами. Тривале стрімке збільшення доходів і зниження стандартів роздрібногo кредитування стимулюють зростання цього сегмента. Кредитування грає все більш важливу роль в забезпеченні приватного споживання. Зараз співвідношення нових кредитів і сукупних споживчих витрат домогосподарств становить 8.6% [57]. У 2015 році цей показник був удвічі нижче. Як свідчать результати опитування, в умовах банківського кредитування попит домогосподарств на кредити не послаблюється.

Відповідно фінустанови очікують подальшого бурхливого зростання цього сегмента. І це незважаючи на те, що банки скаржаться на погіршення якості кредитного портфеля останнім часом.

У найактивніших банків у сегменті близько 5% портфеля стало дефолтних з листопада 2018 року. Для окремих банків показники значно вище. Банки все ще

недостатньо консервативно оцінюють кредитні ризики. Їх очікування втрат від можливого погіршення якості кредитного портфеля є занадто оптимістичними.

Як свідчать результати опитування банків, на обслуговування банківських боргів значна частка позичальників витрачає близько 20% доходів. В основному це домогосподарства з низькими доходами. Така боргове навантаження створює ризики для їх платоспроможності, особливо з урахуванням того, що доходи продовжать рости повільніше.

Проникнення кредитів нижче рівноважного рівня, однак, стрімко наближається до нього

Активне нарощування незабезпеченого споживчого кредитування є особливістю країн, що розвиваються. З ростом економіки його частка зменшується на користь іпотеки.

Зазвичай в розвинених економіках незабезпечені кредити є ключовою складовою роздрібного портфеля. Їх частка незначна щодо ВВП і доходів населення, в європейських країнах їх обсяг рідко перевищує 10% ВВП. Дослідження рівноважного рівня проникнення споживчих кредитів в Україні, проведене НБУ, підтвердило, що він близький до 9% від ВВП [57].

Оцінка рівноважного рівня відносини споживчих кредитів до ВВП в Україні відбувалася в два етапи. На першому були оцінені довгострокові залежності між рівнем проникнення кредитів і макроекономічними показниками для групи країн за період з 1995 до 2017 року. До неї увійшли як розвинені країни, так і країни, що розвиваються. Пояснювальними змінними були внесок приватного споживання у ВВП, інфляція та відсоткові ставки.

На другому етапі отримані оцінки використані для розрахунку рівноважного рівня кредитування в Україні. Виявлено, що зараз рівень споживчого кредитування залишається нижче рівноважного. У той же час фактичні показники стрімко наближаються до рівноважного рівня, а тому з часом можуть перевищити його.

Потрібно відзначити, що діяльність на кредитному ринку лізингових та факторингових компаній є найменш ризикованими, а рівень їх проблемної

кредиторської заборгованості є прийнятним, що свідчить про провадження кредитної діяльності із досить незначним кредитним ризиком.

Але разом з тим, аналізуючи діяльність фінансових, лізингових, факторингових компаній, не можливо не відмітити, що дані інституції кредитного ринку не оприлюднюють інформацію про обсяг проблемних кредитів.

При цьому варто зазначити, що з поміж всіх небанківських фінансово-кредитних установ найбільш ризикують кредитні спілки, оскільки їх кредитна діяльність визначає широкий круг позичальників та досить ваговиті об'єми наданих кредитів.

У сукупності з факторами зовнішнього та внутрішнього кола це генерує ймовірність формування проблемних кредитів та погіршення кості кредитного портфеля кредитних спілок.

Наявність проблемних кредитів у кредитних спілок вимагає застосування заходів для їх зниження, уникнення та повернення.

Подолання кредитних ризиків можливо за умови таких попереджальних заходів як удосконалення кредитної політики, ефективне керування кредитним портфелем, диверсифікація, лімітування, структурування кредитів, зміна принципів резерву і визначення банківських нормативів, розвиток ринку похідних кредитних інструментів тощо.

Заходами щодо подолання результатів кредитних ризиків є ліквідація проблемних кредитів, реалізація проблемних активів, державна програма щодо списання проблемних кредитів.

На основі дослідження базових індикаторів системного кредитного ризику банківської системи України за останні сім років виявлено їх основні тенденції та ті порогові значення, які визначають зростання банкрутства банків при виникненні загальноекономічних кризових явищ. Внесено пропозиції щодо вдосконалення методики розрахунку рівня фінансової безпеки діяльності банків по системному кредитному ризику з визначенням його порогових значень. Модель такої діагностики ґрунтується на тому, що фінансова безпека банку визначається рівнем його захищеності від негативного впливу системного

кредитного ризику за допомогою певних показників, що характеризують рівень такої захищеності, визначаючи його здатність протистояти кризовим явищам.

Таким чином, систему фінансової безпеки пропонується інтегрувати в систему управління банком, що дозволить здійснювати постійний контроль за системним кредитним ризиком банків для прийняття своєчасних і обґрунтованих рішень. Її дія повинна ґрунтуватися на принципах мінливості, обачності, що дозволить забезпечити стабільну, безкризовий і ефективну діяльність банку. Надалі передбачає дослідження і інших системних ризиків банків [63, с. 122].

Отже, опорним ризиком кредитної діяльності є кредитний ризик, який доводить кредитні відносини від миті їх укладання і може привести о настання негативних результатів для всіх суб'єктів кредитних відносин.

Варто відзначити, що рівень кредитного ризику вимірюється частиною проблемних кредитів у кредитному портфелі кредитора. Найбільш кредитному ризику піддаються банки, оскільки рівень цього кредитного ризику залежить від якості сформованого кредитного портфеля.

Результати аналізу причинно-наслідкових зв'язків між передумовами, джерелами, чинниками та наслідками виникнення системного ризику банківського сектору України на основі аналізу індикаторів основних складових такого ризику свідчать, що базовою передумовою виникнення системного ризику внаслідок критичного накопичення дисбалансів у банківському секторі є циклічність розвитку банківського сектору внаслідок фазового (циклічного) переходу з одного стану рівноваги до іншого.

Значним негативним наслідком реалізації системного ризику банківського сектору визнано формування диспропорцій у банківській системі країни, які виявляються у формуванні нерівних умов для конкуренції на банківському ринку: вищий рівень концентрації капіталів у тих банків, які мають незалежні від стану економіки України джерела формування їх капіталів, тобто концентруються у групі державних банків (фінансуються за рахунок державних коштів, навіть за найгірших у банківській системі країни значень основних індикаторів

3.3 Напрями оптимізації функціонування кредитного ринку в Україні

Фінансовий сектор в Україні, сьогодні потребує кардинальних змін, як у правовому так і в організаційному полі. Функціонування кредитного ринку України на сучасному етапі потребує розроблення напрямів оптимізації з метою подальшого його розвитку та удосконалення. На сьогодні, коли на кредитному ринку укладається переважна більшість короткострокових кредитних угод, особлива увага потрібна бути приділена довгостроковому кредитуванню для забезпечення інвестиційних потреб виробничих підприємств.

В існуючих невизначених умовах як в економіці, так і в фінансовому секторі, беззаперечним є розробка комплексу заходів оптимізації та удосконалення функціонування кредитного ринку країни з метою відновлювання кредитування реального сектору економіки.

Разом з тим, існують певні позитивні поштовхи до оптимізації кредитного ринку України. Так, у 2018 році був ухвалений Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення кредитування», який значно ліквідував недоробки в законодавстві, які застосовувалися для неповернення боргів позичальниками чи уникнення відповідальності за їх неповернення [55].

Зокрема, він зменшив ризики кредиторів під час реалізації кредитних операцій, а саме права кредитора-іпотекотримателя гарантовані та захищені, інститут поруки став юридично забезпеченим, банки одержуватимуть інформацію про позичальника, вагому для кредитних відносин, відчуження предмета іпотеки без згоди банку-кредитора тепер неможливе, зменшилася перспектива відсторонятися від кредитних зобов'язань у разі спадкоємства майна позичальника, удосконалені знаряддя позасудового врегулювання.

Отже, завдяки даному нормативно-правовому акту банки володіють більшою впевненістю у юридичній захищеності своїх прав, а відтак висуватимуть лояльніші вимоги до потенційних позичальників. Це сприятиме зростанню обсягів

кредитування, зниженню вартості кредитних ресурсів та спрощенню доступу бізнесу та населення до користування банківськими продуктами.

З метою оптимізації функціонування кредитного ринку в Україні Кабінет Міністрів України також надав рекомендації Національному банку України здійснити певні заходи (рис. 3.4).

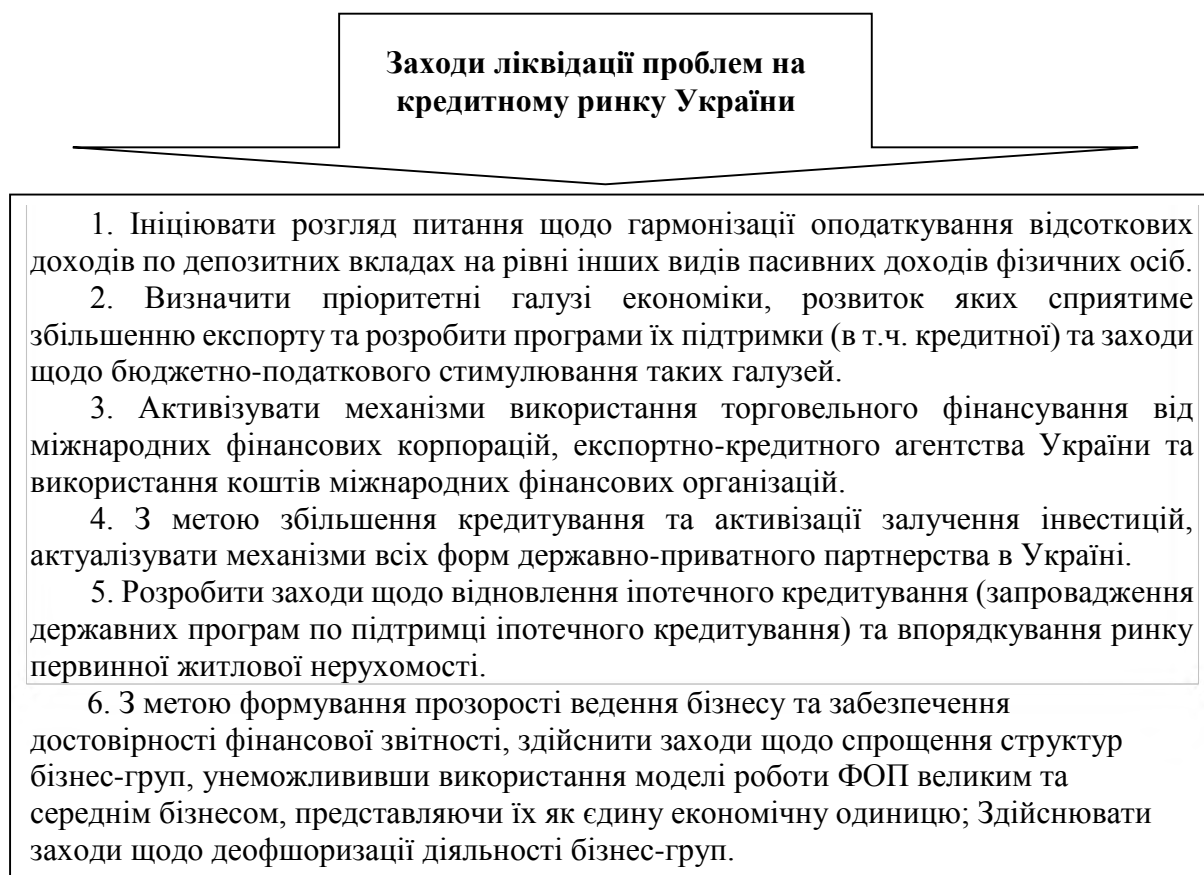

Рисунок 3.4 - Заходи ліквідації проблем на кредитному ринку України

Примітка. Складено за даними [67]

Національний банк України, як регулятор фінансової системи вбачає небанківське кредитування, як альтернативу банківському кредитуванню, яке може стати додатковим джерелом фінансування, акцентуючи увагу на діяльності фінансових компаній.

Перевагами кредитування фінансових компаній є зростання укладеної кількості кредитних договорів за рахунок розвитку сучасних технологій. Це здійснюється дистанційно при проходженні швидкої ідентифікації клієнтів і

отриманні кошті на кредитну картку. Все це сприяє розширенню кредитного ринку України.

Розростання кредитування фінансовими компаніями здійснюється завдяки наданню фізичним особам невеликих кредитів на короткий строк для задоволення споживчих потреб.

На основі проведеного аналізу виникає необхідність доповнити наведені вище заходи Кабміну і НБУ наступними:

1. Загальнодержавними заходами:

- вдосконалення процесу видачі кредиту;
- спрощення системи видачі кредитів;
- створення сумлінних колекторських організації на базі банків країни;
- законодавче регулювання ситуації неповернення кредиту;
- розвиток системи страхування ризику неповернення кредитів;
- зростання кількості банківських послуг і нових кредитних форм;
- подальший розвиток нових технологій і банківських інновацій.

2. Заходами щодо оптимізації банківського кредитування:

- здійснення заходів ефективної державної інвестиційної та промислової політики за умови визначення пріоритетних напрямків розвитку економіки в цілому, і вкладення фінансових ресурсів, зокрема;

- розвиток інвестиційної інфраструктури, де пріоритетною метою має стати скорочення ризиків реалізації довгострокових інвестиційних проектів;

- зростання інвестиційної привабливості підприємств і організацій, оптимізація, модернізація і вдосконалення їх діяльності з метою максимального залучення банків до процесу кредитування їх інвестиційної діяльності;

- здійснення цілеспрямованої кредитної політики, що передбачає державне регулювання відсоткової ставки за кредитами. Дані заходи покликані сприяти перетіканню грошових потоків в реальний сектор економіки, у виробництво;

- здійснення заходів державної підтримки, покликаних стимулювати кредитування інвестиційної діяльності банками.

Запропоновані заходи дозволять збільшити частку довгострокового банківського кредитування, що, безсумнівно, буде сприяти позитивним зрушенням у функціонуванні вітчизняних підприємств і організацій, а також економічному зростанню України в цілому.

3. Заходами щодо оптимізації іпотечного кредитування:

- окреме покриття іпотечного кредиту від інших активів емітента (це може бути здійснено шляхом впровадження окремого обліку);
- підвищення рівня контролю за роботою емітентів (цей контроль повинен включатись Національним банком України, принаймні у частині покриття заставою імітованих облігацій), або незалежним аудитом покриття іпотечного кредиту, призначеним Національним Банком України тощо;
- зняття іпотечної компенсації від банкрутства емітента, що послабить негативні очікування інвесторів щодо дострокового погашення облігацій;
- розробляти програми для різних категорій населення залежно від рівня життя та потреби в житлі;
- розробляти спеціальні іпотечні програми з державної підтримкою шарів населення, яке опинилося у складному фінансовому положенні;
- банківські установи повинні видавати позики якісним позичальникам, здатним впоратися з умовами виданої позики;
- проведення державою грамотної антиінфляційної політики;
- розвиток ринку іпотечних цінних паперів, що призведе до зниження цін на житло;
- орієнтація в першу чергу на ті категорії населення, які потребують невеликого іпотечного кредиту. Це дозволить при обмежених кредитних ресурсах забезпечити максимальне число позичальників;
- забезпечення можливості оплати частини нового житла за рахунок продажу вже наявного у власності житла із залученням професійних ріелторів;
- підтримка містом громадян, які потребують поліпшення житлових умов і бажають, але не володіють достатніми доходами для отримання іпотечних кредитів на стандартних банківських умовах, через систему надання безоплатних

субсидій на будівництво або придбання житла для оплати початкового внеску при отриманні іпотечного кредиту;

- надання громадянам можливості здійснення первинних накопичень для отримання іпотечного кредиту у формі придбання облігацій спеціального іпотечного випуску державного житлового облігаційної позики;

- забезпечення можливості для черговиків прискорити отримання муніципального житла шляхом накопичення первісного внеску на житло в формі придбання облігацій позики з подальшою купівлею-продажем житла з розстрочкою платежу на пільгових умовах;

- створення та утримання резервного фонду для тимчасового проживання громадян, які не впоралися з погашенням іпотечного кредиту, в період звернення стягнення та реалізації житла;

- виділення бюджетних коштів (комунального майна) в цілях надання гарантій (поручительств) за цінними паперами іпотечного агентства для залучення довгострокових коштів інвесторів на ринок житла;

- забезпечення широкого інформаційного висвітлення питань іпотечного кредитування населення;

- удосконалення нормативної та правової бази в цілях усунення перешкод розвитку системи житлового іпотечного кредитування та забезпечення активної взаємодії з державними структурами для сприяння розвитку іпотеки в частині нормативної та правової бази.

4. Заходи, щодо зниження кредитного ризику:

- для згладжування і запобігання надмірних дисбалансів має бути передбачено використання інструментів обмеження надмірного зростання обсягів діяльності банків, передусім у сфері кредитування, шляхом установлення обмежень на співвідношення кредиту до доходу позичальника та динамічне резервування) для обмеження кредитної експансії; для обмеження надмірного зростання активів використовують такі інструменти, як контрцеклічний буфер капіталу (встановлюється в разі значної кредитної активності банків) та фінансовий леверидж; використання нормативів ліквідності, у тому числі за

співвідношенням наданих кредитів та залучених депозитів (не використовується в Україні, хоча й дозволяє уникнути монетарних диспропорцій) та коефіцієнта покриття ліквідністю (впроваджується до кінця 2019 року); більш жорстке застосування лімітів валютної позиції (лібералізація застосування якого призвела до критичного зростання співвідношенням відкритої валютної позиції до капіталу банків України на кінець 2018 року, ряд. 5 табл. 1);

- обмеження надмірного прийняття ризику окремими групами банків та системно важливими банками для усунення проблеми монополізації банківського сектору шляхом установлення додаткових вимог до власного капіталу (буферів системної важливості, які планується запроваджувати із 2020 року), особливо за умов, коли на кінець 2018 року співвідношення власного капіталу та сукупних активів у банках із державною власністю не перевищувало 5,65 % проти 13,53 % у банків із приватним українським капіталом [65, с. 62].

Загалом, використання основних положень Базеля III (Базельської угоди про капітал) [56], рекомендації якої плануються до запровадження в Україні до 2023 року, сприятиме підвищенню якості процесів регулювання банківського сектору України. Водночас питання застосування динамічного резервування, орієнтованого на зниження чутливості якості кредитного портфеля банків України до стадії економічного циклу, залишаються неврегульованими. Згладжування негативних наслідків фінансових криз у майбутньому та обмеження надмірної кредитної експансії у фазах економічного зростання можливе саме завдяки запровадженню коефіцієнтів резервування залежно від стадії кредитного циклу.

Всі ці заходи дозволять збільшити рівень споживання іпотечних кредитів і позик, стабілізує економіку країни і поліпшить житлові умови більшої частини населення.

Що стосується перспектив діяльності кредитних спілок на кредитному ринку України, то вони відіграють важливу роль у підвищенні доступності фінансових послуг для широких верств населення та рівня його фінансової грамотності і є дієвим інструментом зростання економічного добробуту населення [38].

І не дивлячись на те, що активи кредитних спілок в порівнянні з загальними активами банків є досить незначні – всього 0,4%, ці фінансові установи обслуговують значну кількість членів кредитних спілок і мають перспективу до подальшого зростання.

Оптимізація діяльності кредитних спілок, яку запроваджує Національний банк України в майбутньому буде сприяти розширенню переліку послуг, підвищенню доступності послуг кредитної спілки, наявності власного центру фінансової інтеграції, застосуванню нових інструментів підтримки ліквідності та кредитоспроможності кредитних спілок.

Національним банком України розроблена модель майбутнього регулювання ломбардного ринку. Відповідно до цього, нова модель регулювання ринку кредитування ломбардами має забезпечити функціонування діяльності ломбардів на засадах прозорості, доброчесності ринкової поведінки та захисту прав споживачів з урахуванням особливості бізнес-моделі ломбардів [67].

Згідно з загальним баченням ломбардної діяльності, ломбарди будуть отримувати єдину ліцензію для надання ломбардних послуг – надання кредитів під заставу рухомого майна, що передається у володіння ломбарду [39]. В свою чергу ломбарди зможуть поєднувати кредитну діяльність разом з надання супутніх послуг: посередницькою діяльністю із страхування предмета застави, оцінюванням заставленого майна, його зберігання, продажем предмета застави, на який заявлено ломбардом стягнення тощо. Разом з тим, для клієнтів ломбардів передбачається можливість обмеження на законодавчому рівні їх відповідальності за кредитними договорами з ломбардами в межах вартості заставленого майна.

Головним ризиком при одержанні ломбардного кредиту має бути втрата предмета застави. А по факту обмеження відповідальності позичальника в діапазоні вартості заставленого майна, клієнт буде мати вкрай менші ризики в результаті прострочення кредиту, незважаючи на відсоткову ставку та неустойку за кредитом.

Розширення бази Кредитного реєстру підвищує ефективність процедури оцінки кредитного ризику банками, відбувається позитивний вплив на

відновлення кредитування та забезпечується таким чином створення умов для добросовісних і сумлінних позичальників, які зараджують можливості одержання кредитів від банків.

Застосовуючи норми удосконаленого законодавства, що регулює функціонування кредитного ринку, безумовно буде сприяти очищенню його від проблемних або непрацюючих кредитів з метою оптимізації функціонування кредитного ринку. З цією метою потрібно виконати ряд наступних умов та заходів:

- підійняти ефективність системи визначення потенційно проблемних (неефективних) суб'єктів кредитного ринку;

- унормувати та підійняти ефективність інструментів з боку регуляторів щодо діяльності з неефективними суб'єктами кредитного ринку;

- підійняти ефективність процесів управління кредитним ризиком (у тому числі й керування заставою), що використовуються регуляторами під час санації або знищення неефективних учасників ринку, дати можливість застосувати практичні аспекти нагромадження непрофільних активів у спеціалізованих фондах управління;

- дати можливість розвивати та удосконалювати набір інструментів стабілізації платіжної дисципліни боржників за проблемними активами.

Фінансово-економічні заходи із вдосконалення функціонування кредитного ринку повинні позитивно відобразитися на фінансових результатах діяльності кожного із суб'єктів ринку та сприяти підвищенню їх фінансової стійкості.

При обстеженні нестабільної фінансово-економічної ситуації в державі, радикальним ґрунтом підвищення ефективності банківського кредитування є вдосконалення системи керування кредитними ризиками у банківській системі.

Сьогодні банки розширюють лише ті кредитні програми, які забезпечують прийнятний рівень ризиків. Беручи до уваги оперативну ризикованість довгострокових інвестицій, банки віддають перевагу короткостроковому кредитуванню. Інвестиційні кредити, в рівнозначній мірі, як і іпотечні кредити,

рахуються кредитами із височеним рівнем ризику, а тому відсоткові ставки за ними більшають у рази.

Тому на сьогодні, при визначенні напрямів ефективності функціонування кредитного ринку в Україні важливо, щоб у банківській практиці застосовувався широкий діапазон антиризикових заходів, який повинен містити і удосконалення кредитної політики, продуктивне управління кредитним портфелем, що визначає диверсифікацію, лімітування, резервування, структурування, скоринг, сек'ютеризацію активів тощо.

Банківські ризики формуються і при наявності складнощів в аналізованні платоспроможності позичальника, позаяк ваговиту частку доходів населення акумулюють неофіційні доходи, на які банк зобов'язаний зважати при прийнятті рішення щодо надання кредиту.

Тому потрібно підготувати та унормувати ефективну методіку оцінки кредитоспроможності фізичних осіб, сформувати базу даних та ефективно вживати інформацію щодо недобросовісних позичальників шляхом уведення в дію та стопроцентного функціонування бюро кредитних історій.

Найбільш змістовну дію на удосконалення ефективності функціонування кредитного ринку зорієнтуватиме реорганізація (розбудова) інституційної інфраструктури, що вбезпечить ефективне регулювання та нагляд, акумулювання та обмінюватися інформацією щодо кредитної історії позичальників, а також заподіє можливість ефективно керувати проблемними активами.

5. З метою удосконалення ефективності функціонування кредитного ринку варто вжити ще низку заходів організаційного характеру, які покращать якість ринкового середовища загалом та підвищать ефективність кредитної діяльності усіх суб'єктів кредитного ринку, а саме:

- покращити макропруденційний нагляд;
- заохочувати розвиток інструментів кредитного ринку;
- оприлюднювати рейтингові оцінки фінансових установ (банківських та небанківських);

- вдосконалити систему наведення та розшифрування у звітності публічної інформації;

- ввести підвищення кваліфікаційних вимог до працівників, які безпосередньо видають кредити у закладах торгівлі та беруть участь у обранні позичальників банку;

- ініціювати формування службових структур кредитної кооперації, таких як стабілізаційні фонди, визначальною діяльністю яких стало б забезпечення потенціалу надання фінансової допомоги кредитним спілками з метою зниження кількості проблемних кредитних спілок.

Отже, пропоновані інституційно-організаційні заходи дозволять забезпечити сприятливі умови для розвитку сучасних форм кредитування, і будуть рівночасним удосконаленням механізму забезпечення прав кредиторів та позичальників.

Особливу увагу потрібно приділити застосуванню соціально маркетингових дій розвитку кредитного ринку, які не доцільно применшувати, особливо в умовах кризи, коли очікування позитивних зрушень у населення та віри у спроможність країни вирішити свої проблеми шляхом використання внутрішніх ресурсів і потенціалу дасть особливо відчутні результати.

Отже, запропоновані концептуальні напрями передбачають розвиток кредитного ринку України за такими напрямками: удосконалення нормативно-правових, інституційно-організаційних, фінансово-економічних та соціально маркетингових заходів. Комплексне опрацювання, реалізація та впровадження запропонованих заходів дозволять оптимізувати функціонування кредитного ринку в розрізі усіх сегментів на основі законодавчої регламентації та за відновлення довіри населення.

Визначено, що усунення негативних наслідків реалізації системного ризику у кризових фазах розвитку економіки країни, у тому числі виявлених диспропорцій у банківській системі України, потребує імплементації комплексу антимонопольних і макропруденційних заходів, орієнтованих на досягнення фінансової рівноваги банківської системи, незалежно від циклічності

економічного розвитку. Доведено, що інструменти банківського регулювання мають бути орієнтовані на згладжування і запобігання надмірних дисбалансів шляхом встановлення обмежень на основні ризиковані операції банків, а також на обмеження надмірного прийняття ризику окремими групами банків та системно важливими банками для усунення проблеми монополізації банківського сектору.

Отже, досягнення фінансової рівноваги банківської системи, незалежно від циклічності економічного розвитку, можливе, у тому числі за рахунок удосконалення інструментів банківського регулювання та запровадження динамічних коефіцієнтів резервування, орієнтованих на поглинання збитків у кризових фазах розвитку банківського сектору. Для цього, у подальших наукових дослідженнях планується розгляд питань застосування динамічного резервування, орієнтованого на зниження чутливості якості кредитного портфеля банків України до стадії економічного циклу.

Висновки за розділом 3

Досліджуючи проблеми розвитку кредитного ринку в Україні, удосконалення системи управління кредитними ризиками та визначення напрямів оптимізації функціонування кредитного ринку можна зробити наступні висновки.

Базовими проблемами розвитку кредитного ринку в Україні є: недостатність довгострокових фінансових ресурсів; високий рівень процентних ставок по кредитах, що знижує їх доступність; зниження темпів приросту обсягів кредитування, що від частини пов'язано з падінням реальних доходів населення, невизначеністю очікувань; обмеження можливостей по залученню кредитів підприємствами, що функціонують в менш прибуткових секторах економіки; зростання заборгованості по кредитах, а також питомої ваги простроченої заборгованості, як в роздрібному, так і в корпоративному кредитуванні; наявність кредитних ризиків, внаслідок яких знижується платоспроможність банку,

оскільки позичальники не виконують обов'язки по кредитах і кошти повертаються в банк не у вигляді грошових активів, а у вигляді заставного майна, з стягненням якого пов'язані певні труднощі; часта змінюваність ставок рефінансування, яка відображається відповідно на розмірах видаваних кредитів та умови їх надання.

Основними ризиками кредитного ринку є неповернення позичальниками наданих кредитів, обмежені об'єми кредитних ресурсів з метою забезпечення знадоб позичальників, зміни в чинному законодавстві, що є перешкодою Здійсненню кредитної діяльності, погіршення макроситуації в країні, недоброякісна оцінка заставного майна та недосконалий моніторинг фінансового стану позичальників, неефективна кредитна політика, недосконала чинна законодавча система захисту інтересів та прав кредиторів, зниження попиту на кредитні послуги тощо.

Напрями оптимізації функціонування кредитного ринку в Україні були розроблені Кабінетом міністрів України і НБУ. На основі проведеного дослідження, дані рекомендації були доповнені заходами щодо: загальнодержавними заходами; заходами щодо оптимізації банківського кредитування; заходами щодо оптимізації іпотечного кредитування; заходи, щодо зниження кредитного ризику; заходами організаційного характеру.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження методології аналізу стану кредитного ринку з метою розробки напрямів ефективного його функціонування в Україні можна зробити наступні висновки.

На основі аналізу теоретичних засади функціонування кредитного ринку було визначено, що економічна сутність кредитного ринку полягає в його здатності об'єднати невеликі, відокремлені грошові капітали у капітал продуктивного обсягу, який може утворювати додаткову вартість, забезпечувати інтереси та пріоритети промислового виробництва та сприяти зростанню добробуту населення. Кредитний ринок дозволяє здійснювати накопичення, рух, розподіл і перерозподіл позичкового капіталу між сферами економіки.

Вивчення закономірностей розвитку кредитного ринку дозволило прийти до наступних висновків. Закономірності кредитного ринку відображають стійкі, об'єктивно існуючі, повторювані, істотні зв'язки явищ кредитного ринку. Це «рівнодіюча» сукупності економічних законів, що проявляються на кредитному ринку. Закономірності кредитного ринку слід розглядати як вищий рівень конкретизації закономірностей кредиту, як проекцію закономірностей кредиту на кредитний ринок. На кредитному ринку проявляються такі закономірності: поступального і пропорційного розвитку; створення кредитних олігополій і монополій.

Визначено що в інфраструктурі кредитного ринку України провідна роль належить банківським установам. Але досить важливими підставами розширення даної інфраструктури на сьогодні є з'ясування визначальної ролі небанківських фінансових установ на кредитного ринку.

В результаті проведеної діагностики стану та динаміки розвитку кредитного ринку в Україні було виявлено, що за період 2015-2019 рр. відбувся значний ризик кредитування. При цьому, в масштабах наданих кредитів протягом 2015-2019 р. р. переважає зростання обсягів кредитів у національній валюті, що говорить про

зниження впливу зовнішніх факторів на вітчизняну економіку. В процесі кредитування в національній валюті в Україні у 2015-2019 рр. у розрізі термінів користування переважали короткострокові і середньострокові кредити та спостерігалось їхнє зростання у досліджуваному періоді.

Визначено, що у 2019 році кардинальних коливань у структурі кредитування банківськими установами за суб'єктами кредитного ринку не простежується: всі зміни відбуваються поступово, як адекватна реакція на зміни в соціально-економічному розвитку країни.

Аналізуючи діяльність небанківських фінансово-кредитних установ, було зауважено, що вони є найбільш вразливими інституціями на кредитному ринку в умовах змін та невизначеностей.

Виявлено, що важливу роль у підвищенні ефективності функціонування кредитного ринку відіграє ряд макроекономічних факторів, зміна яких безпосередньо впливає на стан кредитного ринку в цілому. До таких факторів варто віднести ВВП, темп інфляції, рівень безробіття, середня заробітна плата, прямі іноземні інвестиції, державний борг, облікова ставка НБУ, курс валюти, експорт та імпорт. Також вирішальними факторами, що визначають стан та ефективність функціонування кредитного ринку стала працююча кількість банківських установ, обсяги кредитних портфелів банків, обсяги наданих кредитів, в тому числі і ті, що надані небанківськими фінансово-кредитними установами, міжнародні кредитори, суб'єкти господарювання тощо.

В результаті пошуку перспектив розвитку кредитного ринку в Україні було виявлено, що на сьогоднішній день, кредитування має більше слабких сторін, ніж сильних. Вагомою є і проблема запровадження інноваційних та інвестиційних програм і механізмів в умовах пандемії та стагнація фінансової системи України в цілому.

Визначено, що базовими проблемами розвитку кредитного ринку в Україні є недостатність кредитних ресурсів, зростання кредитного ризику, зневіра клієнтів та невизначеність інституційної організації тощо. проблеми на кредитному ринку, що викликані валютною нестабільністю, зростанням інфляції, скороченням

кількості фінансово-кредитних установ та іншими об'єктивними або суб'єктивними причинами,

При цьому, основними ризиками кредитного ринку є неповернення позичальниками наданих кредитів, обмежені об'єми кредитних ресурсів з метою забезпечення знадоб позичальників, зміни в чинному законодавстві, що є перешкодою Здійсненню кредитної діяльності, погіршення макроситуації в країні, недоброякісна оцінка заставного майна та недосконалий моніторинг фінансового стану позичальників, неефективна кредитна політика, недосконала чинна законодавча система захисту інтересів та прав кредиторів, зниження попиту на кредитні послуги тощо. З поміж всіх небанківських фінансово-кредитних установ найбільш ризикують кредитні спілки, оскільки їх кредитна діяльність визначає широкий круг позичальників та досить ваговиті об'єми наданих кредитів.

З метою усунення цих недоліків Кабінет міністрів і НБУ розробили програму по її подолання. Найбільш змістовну дію на удосконалення ефективності функціонування кредитного ринку зорієнтуватиме реорганізація (розбудова) інституційної інфраструктури, що вбезпечить ефективне регулювання та нагляд, акумулювання та обміднювання інформацією щодо кредитної історії позичальників, а також заподіє можливість ефективно керувати проблемними активами. При визначенні напрямів ефективності функціонування кредитного ринку в Україні важливо, щоб у практиці застосовувався широкий діапазон антиризикових заходів, який повинен містити і удосконалення кредитної політики, продуктивне управління кредитним портфелем, що визначає диверсифікацію, лімітування, резервування, структурування, скоринг, сек'ютеризацію активів тощо.

Однак, результаті проведеного дослідження дозволили зробити висновок, що в сучасних умовах дана програма не є повною. Тому було запропоновано доповнити її рядом заходів: загальнодержавними заходами; заходами щодо оптимізації банківського кредитування; заходами щодо оптимізації іпотечного кредитування; заходи, щодо зниження кредитного ризику; заходами організаційного характеру.

Перехід до нової моделі економічного зростання неможливий без широкомасштабної модернізації виробництва. Крім того, економіці необхідний інноваційний прорив, який повинен бути забезпечений продуманою і гарантованою державою інноваційною системою. У зв'язку з цим до першочергових завдань інноваційної політики слід віднести формування формальних і неформальних інноваційних інститутів, створення цивілізованого ринку інновацій і забезпечення умов інтегрування кредитного ринку в інноваційну систему.

Для інтеграції кредитного ринку в інноваційно-орієнтовану економіку необхідно як створення зовнішніх умов, так і структурні зміни всередині самого кредитного ринку. Зовнішні умови включають в себе: стимулювання попиту на інновації шляхом жорсткого закріплення екологічних норм, що не допускають забруднення повітря, води, що знижують пороги шуму, нормативів енергозбереження, інших технічних стандартів, прийнятих в розвинених країнах; побудова інноваційної системи, що пронизує українську інституційну систему як по вертикалі, так і по горизонталі (в територіальному розрізі), що забезпечує залучення широкого кола учасників в інноваційний процес і передбачає субординацію відповідальності за інновації; створення інноваційної інфраструктури, головним призначенням якої має бути скорочення інноваційних ризиків. Підприємства інноваційної інфраструктури різних форм власності, що діють на різних принципах, повинні акумулювати інноваційні проекти, сприяти інвесторам в експертній оцінці проектів, доопрацювання, оформленні права власності, пошуку потенційних покупців і реалізації; формування системи державно-приватного страхування кредитів, що спрямовуються на реалізацію інноваційних проектів або беруть участь в проектному фінансуванні; створення особливих норм регулювання діяльності кредитних організацій, що спрямовують на кредитування інновацій більше 10% активів; стимулювання створення галузевих інноваційних банків, припускаючи можливість рефінансування інноваційних кредитів і можливість участі в капіталах підприємств відповідних галузей.

Структурні зміни всередині кредитного ринку також повинні бути пов'язані з інноваційними технологіями.

Роблячи висновки по роботі, відзначимо, що можливими шляхами вирішення проблем у розвитку інфраструктури кредитного ринку є: проведення глибокого аналізу кредитоспроможності при укладанні кредитних договорів; впровадження сучасних ефективних технологій кредитування, починаючи від технічної обробки заявок і закінчуючи супроводом виданих кредитів; посилити покарання за шахрайство в сфері банківського кредитування; внести зміни у Цивільному кодексі України, зробивши обов'язковою реєстрацію застави рухомого майна; створення окремих документів в українському законодавстві, які б регулювали синдиковане кредитування.

Реалізація всіх запропонованих заходів в повному обсязі дозволить вирішити найбільш актуальні проблеми кредитного ринку України, що сприятиме удосконаленню функціонування кредитного ринку України.

«__» _____ 2021 року _____ О.В. Акіншина

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко О.О. Грошово-кредитна політика України в системі забезпечення економічної безпеки держави / О.О. Авраменко: дис. канд. економ. наук: 21.04.01 (економічна безпека держави). – Київ: Нац. ін-т страт. дослід., 2016. – 282 с.
2. Акіншина О.В. Стан та перспективи розвитку кредитного ринку в Україні / О.В. Акіншина // II Міжнародна науково-практична конференція Розвиток фінансового ринку в Україні: загрози, проблеми та перспективи.- Полтава: Національний університет «Полтавська політехніка ім. Ю. Кондратюка». - 2020. - С. 145-147.
3. Бабич С.В. Інструментарій регулювання грошово-кредитного ринку України / С.В. Бабич // Вісник Харківського Національного університету ім. В.Н. Каразіна Серія «Економічна».- 2015. Випуск 89. - С.49-54.
4. Банківська система: навч. посіб. / за заг. ред. О. І. Береславської. Ірпінь: Університет ДФС України. 2018 .- 485 с.
5. Береславська О. І. Монетарні важелі регулювання економічного циклу. Фінансова інфраструктура України: стан, проблеми та перспективи розвитку: монографія / за заг. ред. В. Опаріна, В. Федосова. Київ: КНЕУ. 2016. - С. 135–165.
6. Бикова О.В. Оцінка ефективності кредитної політики банку/ О.В. Бикова, О.В. Марченко // Молодий вчений. 2017. - №3 (43). - С. 586-589.
7. Блащук-Дев'яткіна Н.З. Аналіз кредитного портфеля банків в Україні / Н.З. Блащук-Дев'яткіна //Економіка, фінанси, право. – 2015. – № 2/1'.2015.– С. 8-12.
8. Васильців Т.Г. Формування грошово-кредитних інструментів забезпечення фінансової безпеки України / Т. Г. Васильців, С. М. Лихолат, О. О. Гудзовата // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна. Львів: ЛьвДУВС. 2018. - Вип. 1. - С. 3-11.

9. Вергелюк Ю.Ю. Фінансова безпека кредитного ринку / Ю.Ю. Вергелюк // Інвестиції: практика та досвід, 2018. - № 11. - С. 31-36.
10. Височанська Н. В. Антикризове управління в забезпеченні фінансової стійкості банківського сектору України / Н.В. Височанський, Я.М. Гричишин // Молодий вчений. 2018. - № 9. - С. 244-249.
11. Галіцейська Ю.М. Власний капітал банків: формування й значення у роботі банківської системи України / Ю.М. Галіційська, Г.Р. Балянт // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2018. - Вип. 6. - С. 528-533.
12. Галушко Ю.П. Інструменти грошово-кредитного регулювання в системі факторів економічного зростання / Ю.П. Галушко: дис. канд. економ. наук: 08.00.08 (гроші, фінанси і кредит). – Київ.: ДВНЗ «Університет банківської справи». 2016. – 223 с.
13. Гарбар Ж.В. Фінансовий ринок: монографія / Ж.В. Гарбар. Київ: Київський національний торговельно-економічний університет, 2015. - 455 с.
14. Гладких Д.М. Актуальні проблеми реалізації грошово-кредитної політики в Україні та основні напрями їх вирішення /Д.М. Гладких // Науковий вісник Ужгородського національного університету. - 2017. - №14. -С. 56-60.
15. Глущенко С. В. Гроші. Кредит. Кредитний ринок: підручник / С.В. Глущенко. – Київ : НаУКМА, 2015. – 204 с.
16. Грибкова С.М. Удосконалення методики оцінювання надійності клієнтів при наданні їм товарного кредиту /С.М. Грибкова, Д.С. Білоус // Економічний вісник Донбасу. - 2018. - №2 (52). - С. 102-107.
17. Григораш Т.Ф. Актуальні проблеми грошово-кредитного ринку України / Т.Ф. Григораш // Інфраструктура ринку: Економіка та управління національним господарством. - 2019.-Випуск 31. - С. 99-104.
18. Грошово-кредитна статистика [Електронний ресурс] – Режим доступу:<https://docviewer.yandex.ua/view> – Назва з екрану. – Дата перегляду: 11.01.2021
19. Грошово-кредитна та фінансова статистика \ Серпень 2020 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/groshovo->

kreditna-ta-finansova-statistika-serpen-2020-roku – Назва з екрану. – Дата перегляду: 11.01.2021

20. Гудзовата О.О. Грошово-кредитна політика в системі забезпечення фінансової безпеки України: теоретико-методологічні засади та напрями реалізації: монографія/ О.О. Гудзовата. Львів: Вид-во ННВК «АТБ», 2018.- 300 с.

21. Гудзовата О.О. Обґрунтування методів, інструментів та засобів державного регулювання в грошово-кредитній сфері в системі забезпечення фінансової безпеки держави /О.О. Гудзовата// Економіка та управління національним господарством. Причорноморські економічні студії.- 2018.-Випуск 32. - С. 43-47.

22. Гудзовата О.О. Світовий досвід застосування монетарного інструментарію для впровадження ефективної державної політики функціонування грошово-кредитної сфери / О.О. Гудзовата // Інфраструктура ринку. – 2016. – Випуск 2. – С. 269–273.

23. Дзюблюк О. В. Окремі критичні аспекти оцінювання основних засад грошово-кредитної політики Національного банку України / О. В. Дзюблюк, В. Я. Рудан // Економічний аналіз.- 2017. - Том 27. - № 3. -С. 120-133.

24. Діденко В.М. Основи іпотечного ринку / В.М. Діденко, Ж.П. Лисенко. Чернівці, БДФА 2019. - 384 с.

25. Дубина М.В. Економічна суть та види фінансових послуг / М.В. Дубина // Світ фінансів. 2016. - №3 (48). - С. 124—135.

26. Економічна статистика / Офіційний сайт Національного банку України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#2> – Назва з екрану. – Дата перегляду: 11.01.2020

27. Жук О.В. Стан і перспективи розвитку іпотечного кредитування в Україні / Жук О.В. // Економічний простір. 2019. - №1. - С. 308-315.

28. Забчук Г. М. Аналіз факторів впливу на ефективність грошово-кредитної політики / Г.М. Забчук, О.В. Гнатів // Економічний аналіз. Тернопіль, 2018. - Том 28. - № 4.- С. 131-142.

29. Закрепа А.В. Ключові проблеми формування та ефективного використання економічного капіталу банку / А.В. Закрепи // Економічний вісник університету. 2015. - Вип. 27. - Ч. 1. - С. 168-173.

30. Зведені дані кредитних спілок-членів ВАКС станом на 01.01.2020 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.vaks.org.ua/?menu=Financial_analyst – Назва з екрану. – Дата перегляду: 11.01.2020

31. Звіт про фінансову стабільність, грудень 2019р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://old.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=60764561>. – Назва з екрану. – Дата перегляду: 11.01.2020

32. Калівошко О. М. Аналіз діяльності фінансових компаній як елементів інфраструктури фінансово-кредитного ринку України / О. М. Калівошко // Економічний вісник університету. - 2019. - Вип. 41. - С. 179-188.

33. Коваленко В.В. Кредитний ринок України: сучасні проблеми та перспективи розвитку / В.В. Коваленко// Науковий погляд: економіка та управління, 2018. - № 3 (61). - С. 90-96.

34. Коваленко В.В. Роль банків у забезпеченні сталого розвитку реального сектору економіки України: монографія / За ред. В.В. Коваленко. – Одеса, ОНЕУ, 2016. – 244 с.

35. Коваленко В.Л. Кредитна діяльність банків України: проблеми та перспективи розвитку: монографія / В.Л. Коваленко. Одеса: Атлант. 2015. - 217с.

36. Козачишина Т.О. Теоретичні аспекти взаємодії бюджетно-податкової та грошово-кредитної політики / Т.О. Козачишина // Держава та регіони. Серія: Державне управління. -2017. - № 4 (60). - С. 44–49.

37. Количество банков в Украине [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/bank/stat/count.php>. – Назва з екрану. – Дата перегляду: 11.01.2020

38. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року [Електронний ресурс] – Режим доступу:

<https://old.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=43352266> – Назва з екрану. – Дата перегляду: 11.01.2020

39. Коніна М.Н. Сучасний стан фінансового ринку України та шляхи його вдосконалення / М.Н. Коніна, К.Л. Реха, В.Янковський// Економічний дискурс.- 2016. - Вип. 2.- С. 183-192.

40. Костюкевич О.К. Сучасний стан іпотечного ринку України та перспективи його розвитку / О.К. Костюкевич // Економіка та держава. 2019. - №3. - С. 74-77.

41. Кравчонок С. В. Дослідження теоретичних основ функціонування грошово-кредитного ринку України / С.В. Кравчонок // БІЗНЕСІНФОРМ.-2015. - № 5. - С.239-243.

42. Кредити, надані домашнім господарствам: Сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/control/uk> – Назва з екрану. – Дата перегляду: 11.01.2020

43. Кривенко В.Г. Ринок системи житлового іпотечного кредитування в Україні: проблеми та перспективи / В.Г. Кривенко // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). 2019. - №2 (49) - С. 31-38.

44. Крилова О.В. Особливості грошово-кредитної політики національного банку України /О.В. Крилова // Економічна наука: Серія Інвестиції: практика та досвід. - 2018. - № 23. - С. 23-26.

45. Кулінська А.В. Державне управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України / А.В. Кулінська: дис. ... докт. економ. наук: 08.00.03 (економіка та управління національним господарством (економічні науки)). – Одеса: Одеський національний політехнічний університет. 2017. – 531 с.

46. Ліщенко В.А. Теоретичні основи грошово-кредитного регулювання економічного зростання /В.А.Ліщенко // Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування. -2020. - Вип. 5. - С. 108-116.

47. М'якишевська О.М. Стан та перспективи іпотечного кредитування /

О.М. М'якишевська // Фінанси України. 2019. - № 11. - С. 112-118.

48. Миськів Г.В. Функціонування та розвиток кредитного ринку України / Г.В. Миськів: дис. д. е. наук: 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.-Київ: ДВНЗ «Університет банківської справи». - 2016. - 533 с.

49. Міщенко В. І. Удосконалення дії каналів трансмісійного механізму грошово-кредитної політики в Україні в умовах переходу до таргетування інфляції / В.І. Міщенко // Актуальні проблеми економіки. - 2015. - №1. - С. 421- 428.

50. Огляд банківського сектору [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=37591358. – Назва з екрану. – Дата перегляду: 11.01.2020

51. Огляд ринку іпотечного кредитування за 2019 рік за даними державної статистичної служби. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/operativ/menu/menu_u/bud.htm. – Назва з екрану. – Дата перегляду: 11.01.2020

52. Оголь Д.О. Вплив грошово-кредитної політики на економічне зростання України / Д.О. Оголь: дис. канд. економ. наук: 08.00.08 (гроші, фінанси і кредит). – Суми: Українська академія банківської справи, 2016. – 285 с.

53. Онищенко Ю. І., Коробченко М. О. Проблеми формування ресурсної бази банків України / Ю.І. Онищенко, М.О. Коробченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». 2018. - Вип. 30. - Ч. 2. - С. 84-89.

54. Осадчий Є.С. Напрями капіталізації банківських установ за участі держави / Є.С. Осадчий // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Між-народні економічні відносини та світове господарство». 2017. - Вип. 16. - Ч. 2. - С. 41-45.

55. Основні засади грошово-кредитної політики на 2020 рік та середньострокову перспективу [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/osnovni-zasadi-groshovo-kreditnoyi-politiki-na-2020-rik-ta-serednostrokovu-perspektivu> – Назва з екрану. – Дата перегляду: 11.01.2020

56. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України.

[Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. – Назва з екрану. – Дата перегляду: 11.01.2020

57. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/control/uk/publish/>. – Назва з екрану. – Дата перегляду: 11.01.2020

58. Павленко Л.Д. Система державного антикризового управління банківською системою як основа стабільного функціонування вітчизняної економіки / Л.Д. Павленко, В.П. Семенець // Інвестиції: практика та досвід. 2019. - № 2. - С. 48-55.

59. Перезова І.В. Нормативно-правові аспекти банківського регулювання та забезпечення надійності банківської системи України / І.В. Перезова, О.І. Бонарчук, А.С. Політова // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2019. - Т. 1. - № 28. - С. 26-35.

60. Петик Л.О. Капіталізація банківської системи України / Н.З. Блащук-Дев'яткіна, Л.О. Петик // Економіка. Фінанси. Право. – 2017. – № 4/1. – С. 12-15.

61. Показники грошово-кредитної політики Національного банку України 2008-2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://old.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=94653094> – Назва з екрану. – Дата перегляду: 11.01.2020

62. Поляк Н.П. Інструменти розвитку реальної економіки в Україні / Н.П. Поляк: дис. канд. економ. наук: 08.00.08 – (гроші, фінанси і кредит).- Київ: ДВНЗ «Університет банківської справи» – 2016. - 223 с.

63. Прасолова С.П. Вплив процентної політики Національного банку на стан грошово-кредитної безпеки України та її економічне зростання / С.П. Прасолова // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки». – 2018. - №1(86). – С. 115 – 122.

64. Прасолова С.П. Обеспечение финансовой безопасности банка на основе разработки системы противодействия системного кредитного риска / С.П. Прасолова // Вісник Української академії банківської справи. – 2015. - №2 (39). – С.68 – 72.

65. Прасолова С.П. Системний ризик банківського сектору України: оцінка основних джерел, чинників, наслідків та напрямів регулювання / С.П. Прасолова // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки». – 2019. - №1(91). – С.54 – 63.

66. Рахман М.С. Аналіз результативності кредитної діяльності банківської системи України / М.С. Рахман // Приазовський економічний вісник.- 2019. - Випуск 5 (16). - С. 312-316.

67. Рекомендації Правлінню Національного банку України щодо проблем кредитування та шляхів його активізації від 28.01.2020 р.№ 1-рд: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/> – Назва з екрану. – Дата перегляду: 11.01.2020

68. Ровенська В.В. Кредитна політика та аналіз сучасного стану кредитного ринку України / В.В. Ровенська // Економічний вісник Донбасу.-2019. - №1(55). - С. 103-108.

69. Світлична В.Ю. Сутність та питання реалізації грошово-кредитної політики у сучасних умовах / В.Ю.Савченко// «Young Scientist»: Економічні науки.-Харків: Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова.- 2018. - № 3 (55). - С. 689-693.

70. Солоділова К.В. Сучасний стан кредитування в Україні / К.В. Солоділова, О.В. Шафранова // Молодий вчений. – 2017. – № 3 (43). – С. 844-847.

71. Труш І.Є. Грошово-кредитний механізм у системі державного регулювання економіки / І.Є.Труш // Науковий вісник Ужгородського університету.Серія «Економіка». - 2015. - Вип. 2 (46). - С. 97–102.

72. Умови і ризики банківського сектора України в 2020 р [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2020-02.pdf?v=4 – Назва з екрану. – Дата перегляду: 11.01.2020

73. Швайко М.Л. Сучасні тенденції грошово-кредитної політики України / М.Л. Швайко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Серія «Економічна», 2017. - Випуск 92. - С. 32-40.

74. Швайко М.Л. Особливості грошово-кредитної політики України в сучасних умовах / М.Л. Швайко // Соціальна економіка. – 2016. – № 1. – С. 82–86.

75. Швець О. Ю. Вплив політики НБУ на стан грошово-кредитного ринку України в сучасних умовах трансформації банківської системи / О.Ю. Швець // Ефективна економіка. - 2017. - № 9.- С. 143-145.

76. Штефан Л.Б. Вплив грошово-кредитної політики на пожвавлення кредитної діяльності комерційних банків / Л.Б. Штефан, Н.В. Мацедонська // Молодий вчений, 2015. – № 4(19). – С. 87–91.

77. Штефан Л.Б. Москалюк О.В. Основні напрями вдосконалення грошово-кредитної політики в Україні / Л.Б. Штефан, О.В. Москалюк// Глобальні та національні проблеми економіки, 2017. - Випуск 17. - С. 779-783.

78. Штефан Л.Б. Проблеми вибору монетарної політики центральним банком в умовах кризи / Л.Б. Штефан // Шляхи активізації інноваційної діяльності в освіті, науці, економіці: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Вінниця, 12 квітня 2016 р.: ВННІЕ ТНЕУ. – Тернопіль: Крок, 2016. – С. 42–45.

ДОДАТКИ

Додаток А

Основні показники банківського сектору України за 2013 – 2020 рр. [57]

Показник	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	I-20	II-20	III-20
Кількість діючих банків	180	145	117	96	82	77	75	75	75	74
Загальні балансові показники (млрд. грн.)										
Загальні активи	1409	1477	1571	1737	1840	1911	1982	2095	2090	2172
у т.ч в іноземній валюті	513	667	800	788	755	779	718	855	787	818
Чисті активи	1278	1290	1254	1256	1334	1360	1493	1564	1590	1708
у т.ч в іноземній валюті	470	565	582	519	507	495	492	585	561	605
Валові кредити суб'єктам господарювання ³	727	820	831	847	864	919	822	885	821	806
у т.ч. в іноземній валюті	252	400	492	437	423	460	381	439	389	379
Чисті кредити суб'єктам господарювання ³	648	710	614	477	451	472	415	443	411	431
Валові кредити фізичним особам	189	208	176	157	171	197	207	218	212	215
утч в іноземній валюті	67	101	97	83	68	61	38	44	41	42
Чисті кредити фізичним особам	145	144	96	76	92	114	143	147	140	144
Кошти суб'єктів господарювання ³	258	283	349	413	427	430	525	544	564	626
у т.ч в іноземній валюті	81	114	141	177	163	150	191	232	222	242
Кошти фізичних осіб	443	403	402	437	478	508	552	610	626	649
утч в іноземній валюті	189	214	215	239	244	241	238	282	262	281
Зміна (р/р, %)										
Загальні активи	11.4%	48%	64%	10 6%	59%	38%	3 7%	110%	105%	158%
Чисті активи	13 7%	10%	-2 8%	0 2%	62%	19%	98%	166%	17.1%	24 3%
Валові кредити суб'єктам господарювання ³	14.7%	128%	1.3%	20%	20%	63%	-106%	-1.1%	-7.1%	-4 2%

Продовження додатку А

Показник	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	I-20	II-20	III-20
Валові кредити фізичним особам	30%	10 3%	-157%	-10 4%	85%	153%	50%	82%	4 5%	40%
Кошти суб'єктів господарювання	16 8%	9 5%	23 5%	182%	34%	0 8%	22 1%	312%	31.7%	37 8%
Кошти фізичних осіб	20 2%	-8 9%	-0 3%	8 7%	9 4%	6 3%	86%	18 3%	18 6%	25 5%
Рівень проникнення (%)										
Валові кредити суб'єктам господарювання	47 7%	51 7%	418%	35 5%	29 0%	25 8%	20 7%	22 1%	20 8%	20 5%
Чисті кредити суб'єктам господарювання	426%	44.7%	30 9%	20 0%	151%	133%	104%	11.1%	104%	110%
Валові кредити фізичним особам	124%	131%	8 8%	66%	57%	5 5%	52%	55%	54%	55%
Чисті кредити фізичним особам	9.5%	91%	4 8%	32%	31%	32%	36%	37%	3 5%	3 7%
Кошти суб'єктів господарювання ³ / ВВП	170%	178%	176%	17 3%	14 3%	12.1%	132%	136%	143%	160%
Кошти фізичних осіб' ВВП	29.1%	25 4%	20 2%	183%	160%	143%	139%	15 2%	159%	16 6%